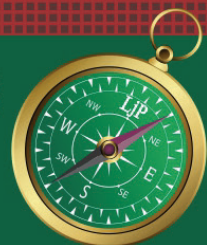


ISTRAŽIVANJE  
PROFESIONALNOG  
INTEGRITETA  
JAVNIH TUŽILACA  
I SUDIJA

CENTAR ZA LJUDSKA PRAVA - NIŠ





*Ova brošura štampana je zahvaljujući finansijskoj podršci*



**Република Србија**  
**ВЛАДА**  
**Канцеларија за сарадњу са цивилним**  
**друштвом**

*Delegacije Evropske unije u Republici Srbiji i Kancelarije za saradnju sa civilnim društvom Vlade Republike Srbije*

---

Sadržaj ovog štampanog materijala je isključiva odgovornost CLJP - Niš i ni pod kojim okolnostima se ne može smatrati da odražava stav Evropske unije i Vlade Republike Srbije.

**Zoran Gavrilović, Marko Milanović**

**Istraživanje profesionalnog integriteta  
javnih tužilaca i sudija**

**Niš, April 2014**



Zoran Gavrilović  
Marko Milanović

## **Istraživanje profesionalnog integriteta javnih tužilaca i sudija**

*Izdavač*

Centar za ljudska prava-Niš  
Generala Milojka Lešjanina 12/1, Niš  
ni\_cent@eunet.rs  
www.chr-nis.org.rs

*Za izdavača*

Lidija Vučković

*Tiraž*

200 primeraka

*Dizajn i priprema*

Đorđe Ilić

*Štampa*

Galaksija



# Sadržaj

|   |           |
|---|-----------|
| <b>1. SAŽETAK .....</b>   | <b>14</b> |
| Metodološki okvir istraživanja.....   | 15        |
| Nalazi istraživanja.....  | 17        |
| Zaključci i preporuke .....   | 22        |
| <b>2. TEORIJSKO METODOLOŠKI OKVIR ISTRAŽIVANJA .....</b>  | <b>24</b> |
| Integritet i nezavisnost u Bangalore principima.....  | 34        |
| Nezavisnost.....  | 35        |
| Integritet.....   | 39        |
| <b>3. METODOLOGIJA .....</b>  | <b>41</b> |
| 3.2. Merni instrumenti i indikatori .....   | 41        |
| 3.2.1 Karakteristike sudija i javnih tužilaca.....  | 41        |
| 3.2.2.1 Upitnik za ispitivanje stavova koji se odnose na integritet sudija i nezavisnost sudstva..... | 42        |
| 3.2.2.2. Otvorena pitanja.....  | 43        |
| 3.3. Opis uzorka .....  | 43        |
| 3.4. Statistička analiza.....   | 46        |
| 3.5. Ograničenja istraživanja.....  | 46        |
| <b>4. ZADOVOLJSTVO ZAKONSKIM REŠENJIMA.....</b>   | <b>47</b> |
| 4.1.1 Uticaj zakonskog okvira na integritet sudija i javnih tužilaca ....                             | 47        |
| <b>5. NEZAVISNOST I INTEGRITET .....</b>  | <b>48</b> |
| 5.1.1 Odnos snage pravosuđa i snage izvršne vlasti .....  | 48        |
| 5.1.2 Poverenje u vlast .....   | 48        |
| 5.1.3 Pokušaji uticaja na sudije i javne tužioce.....   | 49        |
| 5.1.4 Osetljivost pravosuđa na uticaj .....   | 50        |
| 5.1.5 Percepcija uticaja korupcije na pravosuđe .....   | 51        |
| 5.1.6. Nemešanje pravosuđa u izvršnu vlast .....  | 52        |

|   |           |
|---|-----------|
| 5.1.7 Sigurnost pozicije.....   | 53        |
| 5.1.8 Finansijska nezavisnost u odnosu na odlazak u penziju .....                   | 53        |
| 5.1.9 Nezavisnost u odnosu na kolege .....  | 54        |
| 5.1.10 Važnost percepcije zajednice o nezavisnosti pravosuđa .....                  | 55        |
| 5.1.11. Šta sudije i tužioci misle o tome kako građani vide pravosuđe               | 55        |
| 5.1.12. Odnos sa zajednicom .....   | 56        |
| 5.1.13 Integritet.....  | 56        |
| <b>6. PROFESIJA .....</b>   | <b>58</b> |
| 6.1 Profesionalna pripadnost.....   | 58        |
| 6.2 Kako sudije i javni tužioci vide svoju ulogu.....                               | 60        |
| 6.3 Percepcija javnog interesa.....   | 61        |
| <b>7. UTICAJ NA LIČNI NIVO.....</b>   | <b>63</b> |
| 7.1 Zastupljenost anomalije među sudijama i javnim tužiocima .....                  | 63        |
| 7.2 Zastupljenost makijavelizma među sudijama i javnim tužiocima .                  | 65        |
| 7.3 Impulsivnost kao karakteristika sudija i javnih tužilaca .....                  | 67        |
| 7.4 Karakteristike povezane sa sagorenošću.....                                     | 69        |
| 7.5 Zadovoljstvo važnim karakteristikama posla i rada.....                          | 72        |
| <b>8. METODOLOGIJA MONITORINGA I EVALUACIJE STANJA<br/>PRAVOSUDNIH REFORMI.....</b> | <b>74</b> |
| <b>9. ZAKLJUČAK .....</b>   | <b>86</b> |
| <b>10. DODATAK .....</b>  | <b>91</b> |





## Uvod

Izveštaj o istraživanju profesionalnog integriteta javnih tužilaca i sudija je nastao kao rezultat aktivnosti u okviru projekta “Ka boljim rezultatima reforme pravosuđa” koji je finansijski podržan od strane Delegacije Evropske Unije u Republici Srbiji i Kancelarije za saradnju sa civilnim društvom Vlade Republike Srbije.

Izlaganje sadržaja teksta je u funkciji prezentacije holističkog (višedimenzionalnog) pristupa koji pojavu koja je predmet istraživanja – integritet pripadnika sudijske i javnotužilačke profesije sagledava kroz tri dimenzije: stanja pravosuđa kao sistema, stanja profesionalnog organizovanja kao forme civilnog organizovanja profesije i ličnog aspekta profesionalnog integriteta. Samo uporednim analiziranjem ova tri nivoa ne samo da se mogu u potpunosti sagledati rizici po integritet sudija i tužilaca, već je to put ka izradi monitoringa i evaluacije stanja integriteta na nivou profesionalnog integriteta a u skladu sa epistemološkim principima.

Iz navedenih razloga na svakom pomenutom nivou će biti predstavljene dve vrste podataka: podaci nastali dobijanjem odgovora od naših ispitanika i činjenični podaci koju su plod nalaza koje smo mi ili neko drugi sakupljali, a odnose se ili na rad pravosudnih institucija ili primenu zakona u oblasti pravosuđa. Komparacijom “sveta stavova” i “sveta činjenica” u stvari mi ne samo što vršimo (samo)proveru naših nalaza, već i uspostavljamo kanale komunikacije na nivou pravosudne zajednice čime stvaramo preduslov za kvalitetne promene. I tu se ne zaustavljamo. Već pomenuta podela nam daje mogućnost da koristeći teorijskih okvir istraživanja (teorija dezorganizacije i anomalija) izradimo jasan sistem za praćenje promena koji ima dve dimenzije. Prva dimenzija su standardi koje Srbija treba da ispuni u okviru poglavlja 23. Druga dimenzija se odnosi na praćenje specifičnosti koje ne moraju biti prepoznate i uočene kao bitne od strane EU, ali jesu deo nama svojstvenog društvenog ambijenta.



## 1. SAŽETAK

---

Integritet sudije i javnog tužioca nije samo stvar ličnog izbora pojedinca, mada značajno utiče, već i samog konteksta u kojem obavlja svoje dužnosti. Zato smo faktore podelili na one koji deluju na nivou i van profesije. Unutar same profesije faktore smo podelili na institucionalno-normativne i profesionalno-lične. Ista podela postoji i kada je u pitanju vanprofesionalni nivo.

**Tabela 1. Faktori integriteta na nivou profesije**

| <b>NIVO PROFESIJE</b>   | <b>NIVO VAN PROFESIJE</b>  |
|---|--|
| <p><b>Institucionalno-normativni:</b></p> <ul style="list-style-type: none"><li>- Integritet strukovnog udruženja na nivou statutarnih akata, upravljanja, organizacije, finansija, etičnosti, funkcionalnosti i antikorupcije</li></ul>  | <p><b>Institucionalno-normativni:</b></p> <ul style="list-style-type: none"><li>- Integritet normativnog okvira koji reguliše oblast za delovanje profesije i pripadnika profesije</li><li>- Integritet relevantnih institucija koje regulišu oblast delovanja pripadnika profesije kao člana sveta rada, javnih funkcionera ili službenika</li><li>- Integritet matične ustanove strukovnog udruženja na nivou statutarnih akata, upravljanja, organizacije finansija, transparentnosti, odgovornosti, etičnosti, funkcionalnosti i antikorupcije</li></ul> |
| <p><b>Personalni nivo pripadnika profesije</b></p> <ul style="list-style-type: none"><li>- Stav i upoznatost sa konceptom integriteta pripadnika profesije</li><li>- Profesionalni aktivni integritet</li><li>- Profesionalni pasivni integritet</li><li>- Socijalno-psihološki aspekti ličnog integriteta pripadnika profesije</li></ul> | <p><b>Personalni integritet klijenta profesije</b></p> <ul style="list-style-type: none"><li>- Stav i upoznatost sa konceptom integriteta</li><li>- Pasivni integritet klijenta profesije</li><li>- Aktivni integritet klijenta profesije</li><li>- Socijalno-psihološki aspekti ličnog integriteta klijenta profesije</li></ul>   |

## Metodološki okvir istraživanja

Istraživanje u okviru projekta je sproveo tim istraživača Centra za ljudska prava - Niš. Planom istraživanja je bilo predviđeno da upitnik popuni 150 javni tužilaca i 150 sudija u okviru kvotnog uzorka po nivou nadležnosti suda i tužilaštva s jedne strane, i sedišta suda i javnog tužilaštva. Preko ovog broja upitnik je distribuiran i svim članovima Visokog saveta sudstva i Državnog veća tužilaca. Istraživanje je realizovano u drugoj polovini 2013. godine tako što je Udruženje tužilaca bilo nadležno da organizuje distribuciju upitnika, a Centar za ljudska prava je bio zadužen da na adrese sudija koje su izabrane na osnovu Tablice slučajnih brojeva pošalje upitnik poštom sa povratnicom. Ankete su ispitanicima pored papirne forme dostavljane i u elektronskoj formi preko Udruženja tužilaca Srbije kao i Društva sudija Srbije. Rezultat svih ovih napora je da je u istraživanju učestvovalo ukupno 115 ispitanika, od toga 42 sudije (36,5% od planiranog uzorka sudija) i 73 javna tužioca (63,5% od planiranog uzorka javnih tužilaca). Stepen realizacije planiranog uzorka nas usmerava da dobijene rezultate tumačimo kao da su dobijeni putem prigodnog (mogućeg) uzorka. I pored statističke manjkavosti koji ima ovaj tip uzorka, jer se na osnovu njega ne mogu donositi zaključci o populaciji sudija i javnih tužilaca, on nam govori o participativnoj reprezentativnosti istraživanja. Naime, čin učešća u istraživanju i izbor da se jasno i glasno iznese stav o stanju profesije i pravosuđa se nikako ne može jednakiti sa stavom koji bi bio dat pod prinudom, a koja bi podrazumevala učešće nadležnog ministarstva i sudske uprave. Na ovaj način smo dobili stavove i mišljenja onih ispitanika koji su želeli da iznesu svoj stav i tako doprinesu utvrđivanju prioriteta i prepreka koje stoje na putu nezavisnog, nepristrasnog, odgovornog, profesionalnog i efikasnog pravosuđa.

U okviru istraživanja procenjen je kako integritet samog sistema pravosuđa, tako i lični integritet sudija i javnih tužilaca. Za procenu ličnog integriteta sudija korišćeni su direktni i indirektni indikatori. Direktni indikator razumevanja ličnog integriteta sudija predstavlja set tvrdnji sa tačnim i pogrešnim odgovorima. Indirektni indikatori odnose se na različite karakteristike i stavove sudija, koji potiču iz same definicije integriteta ili su povezani sa integritetom sudija. Ovi indikatori odnose se na konstrukte koji su bliži stavovima (kao što su anomija i makijavelizam) i koji su u većoj meri promenljivi, ali i na dugotrajnija stanja i crte, kao što su impulsivnost (nepromišljenost, nemogućnost kontrole impulsa, potraga za uzbudjenjem) i sagorenost.

1. *Osnovne demografske karakteristike* (uzrast, pol, godine staža, mesto življenja)

2. *Anomija*
3. *Makijavelizam*
4. Za potrebe ovog rada ispitali smo tri aspekta *impulsivnosti*:
  - Impulsivnost kao nepromišljeno delovanje, odsustvo planiranja aktivnosti;
  - Impulsivnost kao nemogućnost kontrole impulsa (aspekt impulsivnosti koji se najčešće izjednačava sa impulsivnošću kao takvom);
  - Impulsivnost kao potreba i potraga za uzbuđenjem, senzacijom.
5. *Sagorenost* se, kao sindrom, može definisati preko tri osnovna simptoma: iscrpljenost, depersonalizacija i niska efikasnost. Iscrpljenost je centralna karakteristika sagorenosti i njena najvidljivija manifestacija. Iscrpljenost, pre svega, odražava stres vezan za posao.

Za istraživanje je kreiran upitnik koji je zasnovan na Bangalore principima i njime se mere stavovi prema integritetu i nezavisnosti sudstva i tužilaštva. Upitnik se sastoji iz dve velike grupe pitanja. Jedna se odnosi na to kako zaposleni u pravosuđu razumeju integritet i nezavisnost, a druga kako procenjuju trenutno stanje u pravosuđu u pogledu nezavisnosti i integriteta. Prilikom kreiranja kvantitativnog upitnika, u delu koji se odnosi na samo razumevanje nezavisnosti i integriteta, fokus nije bio na tome da se pokrije ceo domen pojmova. Potpuno je jasno da se svi slažu da sudstvo treba da bude nezavisno od uticaja političara, ili da sudijska pozicija treba da bude u dovoljnoj meri sigurna, tako da omogućava nezavisnost sudstva. Postavljanje tih pitanja bi bilo suvišno, a sama pitanja bi bila nediskriminativna. Umesto toga, ispitali smo kakav stav sudije i javni tužioci imaju o institucionalnoj nezavisnosti pravosuđa u odnosu na izvršnu vlast i kako vide nezavisnost svoje pozicije.

Što se tiče razumevanja samih pojmova, interesovali su nas stavovi o kojima nije u velikoj meri raspravljano, a koji su isto tako osnov sudskog integriteta. Prevažodno su nas interesovali stavovi vezani za: unutrašnju nezavisnost sudstva, procenu finansijske nezavisnosti i nakon penzionisanja, nemešanje sudstva i izvršne vlasti, shvatanje nezavisnosti u ekstremnom smislu nedodirljivosti i pridavanje značaja percepciji javnosti o samom pravosuđu, sudijama i tužiocima, specifičnosti pozicije sudija u odnosu na vrednosti zajednice i položaj u samom državnom uređenju.

Isto tako, ispitanici su i stavovi u kojoj meri sudije i javni tužioci smatraju da građani imaju poverenja u pravosuđe, o dostupnosti sudova, o načinu raspodele predmeta i o obimu posla.

Na osnovu napred rečenog možemo razlikovati sledeće domene merenja upitnika:

1. Nezavisnost pravosuđa na institucionalnom nivou
2. Lična nezavisnost sudija i javnih tužilaca (nemešanje tri stuba vlasti)
3. Integritet sudija i javnih tužilaca
4. Dostupnost pravosuđa i poverenje građana u pravosuđe iz perspektive sudija i javnih tužilaca
5. Obim posla i način raspodele predmeta

### **Nalazi istraživanja**

Proces pravosudne tranzicije<sup>1</sup>, posebno u periodu između 2008. i 2010. godine, obeležen je urušavanjem pravosuđa kao institucije i kršenjem prava sudija i tužilaca u procesu opšteg (re)izbora. Takvom odnosu prema pravosuđu, ali i sudijama i tužiocima, doprineli su i same sudije i javni tužilaci kao članovi Vrhovnog saveta pravosuđa i Državnog veća tužilaca. Očito da su u polju pravosuđa izvršna i zakonodavna vlast u liku Ministarstva pravde, Narodne skupštine Srbije i Odbora za pravosuđe, akteri sa najviše moći. Takav položaj im omogućava da kontrolišu i zloupotrebljavaju resurse i kapacitete pravosuđa počev od (ne)izrade normativnih akata na način koji bi garantovao: nezavisnost, nepristrasnost, odgovornost, profesionalnost i efikasnost suda i tužilaštva. Takođe, izvršna vlast ima normativne mehanizme da uskrati sredstva za rad i kontroliše ko ulazi u sudijsku i javnotužilačku profesiju. Ne samo izveštaji relevantnih institucija već i nalazi našeg istraživanja govore da je u Srbiji tokom 2012. godine postojala blokirana pravosudna tranzicija.

Tačnije, polovina anketiranih (53.4%) sudija i javnih tužilaca smatra da pravosuđe nije dovoljno jako da kontroliše izvršnu vlast i pozove je na odgovornost za svoje postupke. Šestina učesnika istraživanja (15.5%) smatra da je njihova pozicija dovoljno sigurna da obezbedi nezavisnost pravosuđa, dok se 53.5% ne slaže sa ovim stavom. Dve trećine (67.2%) sudija i javnih tužilaca koji su prihvatili učešće u istraživanju prepoznaje važnost percepcije javnosti o nezavisnosti pravosuđa, a polovina sudija i javnih tužilaca smatra da građani nemaju poverenja u pravosuđe, dok su tek 17.2% suprotnog mišljenja. Polovina anketiranih sudija i javnih tužilaca (53.5%) koji su nam dali odgovor u upitniku smatra da nemaju svi građani iste

---

<sup>1</sup> Pod pravosudnom tranzicijom podrazumevamo usvajanje adekvatnog institucionalno-normativnog okvira, stvaranje uslova za njegovu primenu koja za rezultat ima nezavisno, nepristrasno, profesionalno, sa integritetom institucija, sudija i tužilaca koji na efikasan način postupaju, a sve to za rezultat ima poverenje građana u pravosuđe i deljenje pravde i pravičnosti.

uslove da ostvare svoja prava. Nešto manje od dve trećine (60.3%) sudija i javnih tužilaca ima nisko poverenje u izvršnu vlast. Međutim, treba ukazati da najveći broj sudija sebe vidi kao čuvare zakonitosti, odnosno kao vlast koja nema vlast i moć. Sa promenom ustava i zakona koji će garantovati nezavisnost ove grane vlasti od ostale dve, to može da uzrokuje nastanak nove vlast koja će pred građane staviti imperativ njene kontrole. U prilog ovome govori nalaz o nedodirljivosti koja je konstatovana ovim istraživanjem. Naime, ni sudije, ni tužioci nemaju pozitivan stav prema međunarodnim standardima koji ukazuju da bi pri donošenju svojih odluka sudije i javni tužioci trebalo da svoju odluku dobro obrazlože, ne protiv komentarisanja koje nije protivzakonito i uvažava lokalni (društveni) kontekst.

Nalazi istraživanja o zadovoljstvu ispitanika važnim karakteristikama posla i rada sudija i javnih tužilaca, takođe idu u prilog tezi o blokiranoj pravosudnoj tranziciji, uz napomenu da postoje razlike između sudija i javnih tužilaca. Naime, kada je u pitanju nezavisnost pravosuđa u odnosu na zakonodavnu vlast 17.1% sudija i 75% tužilaca je nezadovoljna. Nezavisnošću u odnosu na izvršnu vlast nezadovoljno je 31.4% sudija i čak 85% javnih tužilaca. Upitani da ocene zadovoljstvo načinom izbora nezadovoljno je 51.4% sudija i 85% javnih tužilaca, dok je kriterijumima i merilima na osnovu kojih je definisano napredovanje nezadovoljstvo pokazalo 48.6% sudija i 75% javnih tužilaca. Javni tužioci su više nezadovoljni kako je regulisano razrešenje (70%), u odnosu na 25% anketiranih sudija. Brzinom kojom građani mogu da ostvare svoja prava nezadovoljno je 22.9% sudija i 60% tužilaca.

U takvom ambijentu integritet pravosuđa je na leđima pojedinih sudija i javnih tužilaca. Najveći izazov pred kojim se u takvom dezorganizovanom pravosuđu nalaze sudije i javni tužioci su: uloge (šta treba da radi jedan sudija i javni tužilac) nejasne nagrade (kriterijumi napredovanja), najjasne sankcije i nejasna raspoloživa sredstva (pre svega materijalna, tehnička ....). To za posledicu ima da deo sudija i javnih tužilaca odustaje od profesionalnog integriteta pokušavajući da svoju (ne)sigurnost, (ne)bezbednost i (ne)izvesnost reši na način koji podrazumeva postupanje suprotno profesionalnom integritetu. Drugi deo sudija se ponaša na konformistički način, a to znači da se ponaša u skladu sa principima pasivnog integriteta, a to znači da se umesto borbe za institucionalni integritet pravosuđa i promene oni usmeravaju na očuvanje ličnog profesionalnog integriteta.

I na kraju, deo pripadnika profesije sudija i javnih tužilaca u opisanom stanju postupa u skladu sa principima aktivnog integriteta, a delujući pod okriljem Društva sudija Srbije i Udruženja tužilaca Srbije.

Tako su ova dva profesionalna udruženja u saradnji sa Savetom za borbu protiv korupcije i relevantnim međunarodnim udruženjima izvršili pritisak na EU da dođe do izmene sadržaja i pravca pravosudne refome. To je rezultiralo donošenjem nove strategije kojom treba da se reformišu pravosuđe, a sve to sa intencijom da se doprinese pravosuđu po meri građana.

Posmatrajući nivo profesionalnog organizovanja, možemo zaključiti da se integritet profesionalnih udruženja unapređuje. Međutim, resursi samih udruženja u pogledu finansija, prostora i aktivizma članstva (posebno kada je prilika da se izvršnoj vlasti pokaže snaga) očigledno mogu da se unaprede. Za sada je podrška međunarodnih donatora izvor kojim se servisiraju potrebe oba udruženja. Valja istaći da je i pored opisane situacije uticaj oba strukovna udruženja u porastu, što zbog uspešno odblokirane reforme pravosuđa koja je ponovo krenula tokom 2012. godine, što umrežavanjem na međunarodnom nivou, što zbog saradnje sa EU akterima koji su bitni za evrointegracije Srbije. Na Društvu sudija Srbije i Udruženju tužilaca Srbije ostaje da unaprede svoj institucionalni integritet i održivost pre svega kroz jačanje mehanizama etičkog upravljanja, u prvom redu proaktivnosti etičkih tela koja ne bi trebalo da budu samo tela koja će biti usmerena na sankcionisanje povreda etičkog kodeksa, već tela koja će i inicirati unapređenje integriteta pripadnika obe državotvorne profesije.

Iz rezultata dobijenih anketom među učesnicima istraživanja može se uočiti nekoliko trendova. Kada su u pitanju sudije, s jedne strane imamo ambivalentnost po pitanju stanja profesije i profesionalnog organizovanja, s druge izraženo nezadovoljstvo odnosom stranaka prema profesiji, doprinosom koji pripadnici profesije daju unapređenju položaja profesije, te položajem profesije u društvu i u odnosu na donosiocima odluka, ali i prisustvom korupcije i kriminala u okviru sudijske profesije. Što se tiče reprezentativne funkcije Društva sudija Srbije kod anketiranih sudija najzastupljeniji je stav da su i zadovoljni i da nisu zadovoljni, dok je upravljanje i odnos Društvom sudija Srbije prema pripadnicima profesije pozitivno ocenjeno od strane skoro polovine anketiranih (40.5%).

Za razliku od sudija, javni tužioci su nešto više zadovoljni uticajem koji imaju kod donosilaca odluka i spremnošću kolega da doprinesu profesiji. U odnosu na sudije javni tužioci su manje nezadovoljni kriminalom i korupcijom u "svojim redovima". U 60% slučajeva anketirani javni tužioci su pozitivno ocenili upravljanje i odnos Udruženja tužilaca prema pripadnicima javnotužilačke profesije,

Jedan od prioriteta mora da bude stvaranje pretpostavki za jačanje položaja sudija i javnih tužilaca kao garanta nezavisnosti pravosuđa.

Promena ustava i usvajanje zakonskog okvira neće biti dovoljni da Srbija dobije adekvatno pravosuđe. Potrebna je svojevrsna profesionalna socijalizacija pripadnika ove dve profesije kod kojih će u fokusu biti aktivan odnos prema integritetu, ne samo profesije već i institucija u kojima obavljaju svoje dužnosti.

Rezultati istraživanja upravo idu u prilog ovom zaključku, posebno kada je u pitanju institucionalno-normativni okvir. Sistemski zakoni koji regulišu oblast pravosuđa ili imaju negativan uticaj na profesionalni integritet kao u slučaju tužilaštva, ili nemaju uticaj kao u slučaju sudija. I sudije i tužioci imaju istovetan stav da pravosuđe nije trenutno u stanju da obezbedi vladavinu prava, poštovanje zakona i kontroliše izvršnu vlast. Možda tu treba tražiti obrazloženje za podatak da postoji nepoverenje anketiranih sudija i tužilaca u izvršnu vlast. O dubini ovog stava govori podatak da su sudije i tužioci svesni da ih i sami građani vide kao zavisne i pod uticajem izvršne vlasti. Što se tiče prirode uticaja na pravosuđe ono dolazi od poznanika i prijatelja, advokata stranke, političara sa lokalnog nivoa, ali i nadređenih sudija i tužilaca. Najveći uticaj na pravosuđe ima stranačka pripadnost stranke bilo da se radi o visokom funkcioneru koji je član stranke (na vlasti), bilo da se radi o advokatu koji je član stranke. Pored pripadnosti političkim strankama, uticaj na pravosuđe ima pripadnost stranke kriminalnoj grupi.

Kao najsnažniji faktor uticaja na sudstvo, sudije i javni tužioci vide političku pripadnost stranke, odnosno advokata. Ukoliko je stranka visoki funkcioner republičkih organa vlasti, čak 69% sudija i javnih tužilaca misli da to ima uticaj na sudski, odnosno istražni postupak, a 36.2% smatra da to ima jak ili odlučujući uticaj. Nalazi istraživanja pokazuju da se u poslednjih pet godina pokušalo uticati na 74% sudija i javnih tužilaca, pri čemu je njih 36.2% doživelo pokušaj uticaja iz tri ili više izvora. Uticaj se najčešće pokušao ostvariti preko zajedničkog poznanika sudije/javnog tužioca i stranke (43.1%). Ukoliko se posmatra samo učestalost uticaja (5 ili više puta za pet godina), najčešće ovakav uticaj vrše predsednici suda ili nadređeni tužioci (8.6%). Kada je u pitanju korupcija kao sredstvo uticaja na pravosuđe, sudije i javni tužioci smatraju da je oko 17% slučajeva rešavano korupcijom.

Na kraju ćemo se pozabaviti i ličnim aspektom integriteta sudija koji nije samo stvar profesionalnog integriteta već i svakodnevice i međuuticaja ličnog i profesionalnog aspekta ličnosti sudije i javnog tužioca.

Sumirajući nalaze do kojih smo došli merenjem anomalije kod ispitanika dolazimo do zaključka da je većina ispitanika zabrinuta aktuelnim društvenim stanjem u pogledu uslova života izraženo niskim poverenjem u

izvršnu vlast i slaganjem sa stavom da građani gube slobodu koju im vlast smanjuje. No, ipak moramo naglasiti da se sudije i javni tužioci koji su uzeli učešća u ovom istraživanju u odnosu na prosek građana osećaju relativno sigurnije. Jedina vrsta nesigurnosti se javlja u delu stanja materijalnog položaja u trenutku odlaska u penziju. Kod trećine anketiranih ispitanika smo zabeležili izraženu anomiju, duplo veću kod javnih tužilaca nego sudija. S druge strane, sudije i javni tužioci imaju uglavnom negativnu (46.6%) ili umereno negativnu (36.2%) sliku o moralnom stanju društva, dok moralno stanje društva kao relativno pozitivno vidi 17.2% sudija i javnih tužilaca.

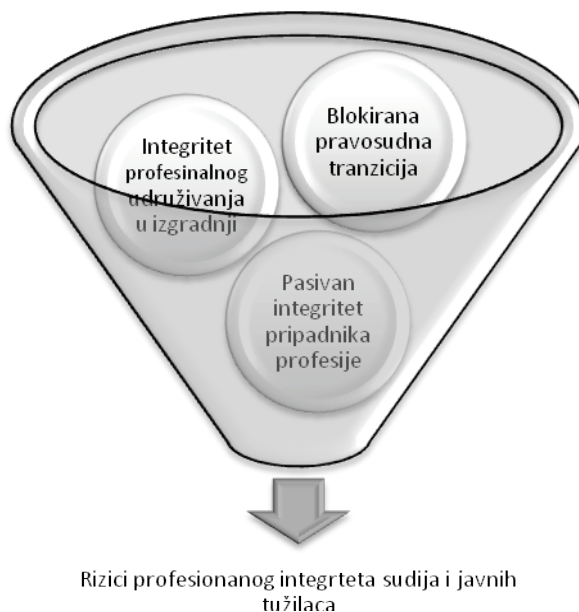
Pored anomije kao teorijsku varijablu u istraživanju smo merili prisutnost makijavelizma. Tako je u izvesnoj meri makijavelizam prisutan kod 39.6% sudija i javnih tužilaca, a u užem smislu, sa značenjem prihvatanja i nedozvoljenih sredstava za postizanje dobrog cilja, kod 17.2% sudija i tužilaca.

Kod 29.3% sudija i javnih tužilaca stres i napor na poslu prenose se i na privatan život (remete ga), dok 13.8% sudija i tužilaca pokazuje manje interesovanje za dobrobit stranaka nego ranije. Povećan napor, za koji 2/3 ispitanika izjavljuje da utiče i na kvalitet rada, sudije i javni tužioci uspevaju da prevaziđu visokom ličnom vrednošću koju njihov posao ima za njih, tj. osećanjem zadovoljstva svojim poslom. Ono što je garant integriteta sudija i javnih tužilaca je retka impulsivnost sudija i javnih tužilaca. Tek je za 8.6% ispitanika karakteristična nepromišljenost i nedostatak planiranja, a kod 12.1% ispitanika prisutne su poteškoće u kontroli impulsa.

## Zaključci i preporuke

Napred navedeno nam daje osnova da utvrdimo da su rizici kao izazovi determinisani sa tri faktora na tri nivoa: (blokirana) pravosudna tranzicija, integritet profesionalnog organizovanja (u izgradnji) i (pasivan) integritet pripadnika profesije.

### Grafikon 1 Shema determinizma rizika profesionalnog integriteta sudija i javnih tužilaca



Opisano stanje treba tretirati kao nulto od kojeg se kreće ka ostvarivanju kriterijuma koji su definisani u poglavlju 23. Na tom putu od presudnog značaja je uspostaviti monitoring koji će pored uvažavanja EU konteksta i kriterijuma imati u vidu i lokalni kontekst<sup>2</sup>. Ovakva vrsta monitoringa bi garantovala da reforme nisu samo stvar primene EU standarda već efekata i promene ambijenta koji će za osnovu imati prihvatanje vladavine prava kao vrednosti, a ne kao kriterijuma. Upravo su

<sup>2</sup> Primer pozitivne prakse su Laken indikatori koji imaju ovu vrstu dvojnosti i koji pored EU pokazatelja imaju i domicilne indikatore. Detaljnije na: <http://www.prsp.gov.rs/download/Pracenje%20društvene%20uključenosti%20u%20Srbiji.pdf>

to bili standardi kada smo kreirali troslojni mehanizam za monitoring profesionalnog integriteta uvažavajući EU i domaći kontekst.

Na osnovu iznetih nalaza nameću se preporuke na nekoliko nivoa.

Prvi, nastavak pravosudne tranzicije u delu sprovođenja Nacionalne strategije za reformu pravosuđa uz intenzivan monitoring i evaluaciju primene i efekata Akcionog plana. Drugi, možda i bitniji prioritet je promena Ustava Srbije kojim bi se zakonodavna i izvršna vlast "povukle" iz sudske i uspostavili mehanizmi međukontrole koji treba da obezbede nezavisno, nepristrasno, profesionalno i efikasno pravosuđe, ali i vladavinu prava. Treći nivo se odnosi na unapređenje integriteta na nivou profesionalnog organizovanja i njegove održivosti. Od prvorazrednog značaja je unapređenje položaja etičkih tela koja treba da proaktivno postupaju, a to znači da ova tela ne budu tela samo za sankcionisanje "loših" pripadnika profesije ili još gore institucija koja je zaklon za loše sudije i tužioce. Uloga etičkih tela upravo treba da bude garant integriteta pripadnika profesija, tj. etička korektivna savetovališta kako za pojedince, tako i na nivou fenomena. Idući u susret izazovima ovako koncipirana tela treba su agens profesionalne socijalizacije u delu prihvatanja etičkih načela koja su definisana sama od strane ove dve državotvorne profesije. Prethodni, a bitan uslov je da ova etička tela svoju odgovornost u potpunosti presele u skupštine Društva sudija Srbije i Udruženje tužilaca Srbije. Tek kada skupština ova dva profesionalna udruženja bude birala i tako izabrani članovi njoj polagali račun možemo reći da etičko upravljanje ima adekvatan institucionalni okvir.

Promenom etičkog kodeksa u kojima bi kao prioriteti i vrednosti bili upisani doprinos sudija i javnih tužilaca unapređenju integriteta sudova i javnih tužilaštava, kao i promocija aktivnog integriteta pripadnika ove dve profesije koje se sastoji u ukazivanju na kršenje zakonskih i etičkih odredbi od strane kolega ili sa njima povezanih lica, odnosno pružanju podrške kolegama koji ukazuju na neetično i nezakonito ponašanje. Na ovaj način bi sudije i javni tužioци postali subjekti etičkog upravljanja i sami bili garant sprovođenja etičkih standarda i zakona što je u neposrednoj vezi sa nezavisnim pravosuđem koje je u funkciji građana.

## 2. TEORIJSKO METODOLOŠKI OKVIR ISTRAŽIVANJA

U Tabeli 1 pokušali smo da na slikovit način predstavimo početne teze o determinizmu integriteta na nivou profesije, za šta nam je poslužila sakupljena građa u prethodnim kvalitativnim istraživanjima. objavljenim u dvema monografijama: „Profesija (i) korupcija“<sup>3</sup> i „Profesija između korupcije i integriteta“<sup>4</sup>. Integritet sudije i javnog tužioca nije samo stvar ličnog izbora pojedinca, mada on značajno utiče, već i samog konteksta u kojem obavlja svoje dužnosti. Zato smo faktore podelili na one koji deluju na nivou i van profesije. Unutar same profesije faktore smo podelili na institucionalno-normativne i profesionalno-lične. Ista podela postoji i kada je u pitanju vanprofesionalni nivo.

**Tabela 1. Faktori integriteta na nivou profesije**

| <b>NIVO PROFESIJE</b>  | <b>NIVO VAN PROFESIJE</b>  |
|--|--|
| <p><b>Institucionalno-normativni:</b></p> <ul style="list-style-type: none"><li>- Integritet strukovnog udruženja na nivou statutarnih akata, upravljanja, organizacije, finansija, etičnosti, funkcionalnosti i antikorupcije</li></ul> | <p><b>Institucionalno-normativni:</b></p> <ul style="list-style-type: none"><li>- Integritet normativnog okvira koji reguliše oblast za delovanje profesije i pripadnika profesije</li><li>- Integritet relevantnih institucija koje regulišu oblast delovanja pripadnika profesije kao člana sveta rada, javnih funkcionera ili službenika</li><li>- Integritet matične ustanove strukovnog udruženja na nivou statutarnih akata, upravljanja, organizacije finansija, transparentnosti, odgovornosti, etičnosti, funkcionalnosti i antikorupcije</li></ul> |

3 Gredelj, S., Gavrilović, Z., Šolić, N. (2005) Profesija (i) korupcija: aktiviranje profesionalnih udruženja u borbi za integritet profesija i protiv korupcije. Beograd: Centar za monitoring i evaluaciju

4 Gavrilović, Z., Gredelj, S., (2011) Profesija između korupcija i integriteta. Beograd: Biro za društvena istraživanja

| <b>Personalni nivo pripadnika profesije</b>   | <b>Personalni integritet klijenta profesije</b>  |
|---|--|
| <ul style="list-style-type: none"> <li>- Stav i upoznatost sa konceptom integriteta pripadnika profesije</li> <li>- Profesionalni aktivni integritet</li> <li>- Profesionalni pasivni integritet</li> <li>- Socijalno-psihološki aspekti ličnog integriteta pripadnika profesije</li> </ul> | <ul style="list-style-type: none"> <li>- Stav i upoznatost sa konceptom integriteta</li> <li>- Pasivni integritet klijenta profesije</li> <li>- Aktivni integritet klijenta profesije</li> <li>- Socijalno-psihološki aspekti ličnog integriteta klijenta profesije</li> </ul> |

Kako bi se sadržaj Tabele 1 lakše i preciznije tumačio valja naglasiti da je integritet profesionalnog udruženja ključna komponenta za integritet na nivou profesije, jer je njegova funkcija, iznad svega, da zastupa interese (pripadnika) profesije (a da se ne pretvori u sindikat), da unapređuje proces profesionalne socijalizacije (akter i agens), da reguliše korišćenje prava ekspertize (ko i kako se bavi svojom profesijom u delu postupanja po pravilima struke). Ako se od strane relevantnog tela na nivou strukovnog udruženja konstatuje da je određeni pripadnik profesije odstupio od propisanih pravila valja ga primereno sankcionisati. U društvima sistemske korupcije, kao suštinski oslonac preostaje profesionalni integritet pripadnika profesije. Postoje dve vrste profesionalnih integriteta pripadnika profesije: aktivan i pasivan. Integritet pripadnika profesije je aktivan kada pripadnik profesije inicira, zastupa i ukazuje na kršenje zakona ili/i profesionalnog integriteta od strane člana profesije. Pasivan profesionalni integritet je kada član profesije samo poštuje etos profesije i ništa više od toga ne čini. Pošto je pripadnik profesije i konkretna ličnost, na njegov integritet utiče i njegova socio-psihološka, ideološka i vrednosna orijentacija, a sve to (može da) utiče na profesionalni integritet pripadnika profesije. Na strani vanprofesionalnih faktora, pre svega, ističu se institucionalno-normativni integritet i sadržaj relevantnih zakona i institucija, a to je bitno za ostvarivanje dužnosti pripadnika profesije, odnosno toga na koji će način koristiti pravo ekspertize. Pored institucija i zakona, važan činilac su i sami klijenti, sa svojim pasivnim i aktivnim integritetom, kao i socio-psihološkom, ideološkom i vrednosnom osnovom.

Naravno, u pripremi ovog istraživanja nismo se zaustavili samo na ovoj apstrakciji. Teorijska osnova su bile teorije društvene dezorganizacije i društvene anomije. Za čitaoce koji nemaju potrebu za ovom vrstom znanja, a sa namerom da adekvatno i precizno shvate nalaze našeg istraživanja, u

nekoliko rečenica pojašnjavamo ove pojmove<sup>5</sup>. Za razliku od integriteta koji označava jasne principe, izvesnost i uređenost, pojmovi anomije i dezorganizacije (koji su na drugoj strani kontinuuma) označavaju haotičnost, bezakonje, nejasne nagrade i sankcije za određene tipove ponašanja. Jednom rečju, anomija i dezorganizacija označavaju ono stanje društva gde je društveno prihvatljivo da se određeni ciljevi ostvaruju nezakonitim i neetičnim sredstvima. Da bi konkretizovali navedeno teorijsko polazište, sažeto predstavljamo okvir koji prikazuje vezu integriteta i korupcije iz vizure institucionalne dezorganizacije, tj. manjka održivosti institucije.

Institucije su servis za realizaciju i regulaciju potreba, interesa, prava i obaveza članova društva. Upravo mogućnost da ostvari svoju servisnu funkciju determiniše održivost institucije. Iz toga proizilazi da institucija može biti i neodrživa, podjednako sa eksterne i interne strane.

Sa interne strane, institucija je neodrživa kada ne postoji saglasnost interesa pripadnika i klijenata institucije sa njenim materijalno-tehničkim, normativnim i vrednosnim sistemom. Sa eksterne strane, institucija je neodrživa kada ne postoji usaglašenost društvene funkcije institucije sa njenim materijalno-tehničkim, normativnim i vrednosnim sistemom.

Naime, dezorganizovana institucija gradi novi model održivosti uspostavljanjem interesne simbioze klijenata, pripadnika institucija i društvenog sistema. Nakon uspostavljene interesne simbioze definiše se funkcija, organizacija i resursi institucije. Na ovaj način se rešava pitanje legitimiteta, kroz novouspostavljenu interesnu simbiozu, i legalnost, stvaranjem sistema dogovora, običaja i navika. Odnos svrsishodnosti i ustrojstva (pred)određuje i »održivost« institucije. Održivost institucije je mera usklađenosti interesa, potreba i prava pripadnika institucije - ništa manje klijenata i društvenog sistema - sa njenom strukturom. U slučaju delimične ili potpune neusklađenosti/nekompatibilnosti nastaju tri oblika neodrživosti: unutrašnja, spoljašnja i sistemska.

Neodrživost institucije za posledicu ima narušavanje principa »legitimiteta« i »legaliteta«, što uzrokuje dezorganizaciju na institucionalnom i anomiju na personalnom nivou. Nastanak alternativnih struktura dovodi do de/re/institucionalizacije. Nepostojanje, odnosno narušenje legaliteta/legitimiteta institucije ima dva nivoa, interni i eksterni. Odsustvo legaliteta na eksternom nivou znači da ne postoji, ili se ne poštuje, normativni sistem koji reguliše prava i obaveze institucije i njenih članova prema pravnom sistemu. Za razliku od prethodnog, na internom nivou to znači da ne postoji, ili je narušen, normativni sistem koji reguliše prava i obaveze prema instituciji i klijentima. Kada je u pitanju legitimitet, na

---

<sup>5</sup> Detaljnije u Janković, I., Pešić, V. (1981), Društvene devijacije, Kritika socijalne patologije, Viša škola za socijalne radnike, Beograd.

eksternom nivou to znači neostvarivanje društvene funkcije same institucije. S druge strane, na internom se to ospoljava u nemogućnosti pripadnika institucije da ostvare svoja prava i interese, koje pruža institucija u saglasju sa primerenom joj svrhom.

U narednom delu teksta ćemo korišćenjem ovog analitičkog okvira pokušati da identifikujemo činioce profesionalnog integriteta sudija i javnih tužilaca.

## **2.1.PRAVOSUĐE KAO INSTITUCIONALNO NORMATIVNI OKVIR (STANJE I PERSPEKTIVE) ZA DELOVANJE SUDIJA I JAVNIH TUŽILACA**

Prvo ćemo naše čitaoce upoznati sa pojmom koji je sve više prisutan u našem javnom prostoru. Reč je o pojmu integriteta koji označava, s jedne strane, institucionalnu celovitost i usklađenost, odnosno način postupanja u skladu sa moralnim vrednostima u cilju sprečavanja i umanjenja rizika da se javna ovlašćenja obavljaju suprotno svrsi zbog kojih su ustanovljena, kao i, s druge strane, individualnu čestitost. Integritet ima najmanje tri nivoa: institucionalni, profesionalni i lični (građanski). U ovom delu teksta bavićemo se institucionalnim, koji svoju zakonsku regulaciju ima u Zakonu o Agenciji za borbu protiv korupcije (član 59), u kojem je uvedena obaveza usvajanja i sprovođenja plana integriteta za državne organe i organizacije, organe teritorijalne autonomije i lokalne samouprave, javne službe (ustanove kulture, obrazovanja, nauke, fizičke kulture, učeničkog i studentskog standarda, zdravstvene zaštite, socijalne zaštite, društvene brige o deci, socijalnog osiguranja, zdravstvene zaštite životinja), javna preduzeća, sudove i tužilaštva<sup>6</sup>.

Cilj uvođenja planova integriteta je da se obezbedi efikasno i efektivno funkcionisanje institucija, iznad svega, u javnom sektoru. Da bi se to postiglo potrebno je: pojednostavljenje komplikovanih procedura, kontrolisanje diskrecionih ovlašćenja, jačanje odgovornosti, povećanje transparentnosti, profesionalizma i etičnosti, unapređenje edukacije, uspostavljanje standarda, uvođenje efikasnog sistema unutrašnje kontrole i eliminisanje neefikasnih prakse i neprimenljive regulative. Plan integriteta je instrument koji reguliše oblasti upravljanja institucijom, kadrovima, dokumentacijom i finansijama, ali i sprovođenje javnih nabavki, bezbednost i čuvanje podataka, prijem i registrovanje poklona.

Prema dostupnim podacima Agencije za borbu protiv korupcije (iz 2013.godine), 16% (njih 39) obveznika za plan integriteta na nivou pravosuđa nije ispunilo ovu zakonsku obavezu, za koju, doduše, nije zakonom predviđena sankcija. Među onima koji nisu uradili plan integriteta

---

6 Na inicijativu BIRODI-a, strukovna udruženja bi trebalo da postanu obveznici planova integriteta, ako se primeni Akcioni plan za primenu Nacionalne strategije za borbu protiv korupcije za period 2013-2018.

su Ustavni sud, Visoki savet sudstva, Viši sud u Beogradu, Više javno tužilaštvo u Beogradu i Kraljevu, Privredni apelacioni sud u Beogradu, Viši sud u Beogradu, Novom Sadu, Kruševcu i Valjevu<sup>7</sup>.

Iako se evropske integracije - ne samo od građana, već i od stručne javnosti - vide kao glavni pokretač promena u velikom delu društvenog života Srbije, mi ćemo u analizi institucionalno-normativnog nivoa krenuti od reforme pravosuđa koja je započeta 2008. godine, a koja svoje ustavno uporište ima u "oktroisanom" (od tada glavnih političkih partija) Ustavu Srbije.

Nepodeljen stav stručne javnosti (kao i građana) je da aktuelni Ustav ne garantuje efektivne mehanizme podele vlasti u Srbiji. Prema istraživanju Fondacije za otvoreno društvo, tek 10% građana i 5% pripadnika političke elite protiv je promene Ustava. Postoji potpuna saglasnost građanstva i političke elite da treba menjati aktuelni Ustav, kako bi se obezbedila podela i uzajamna kontrola vlasti. Ovo podržava 83% anketiranih građana i 79% pripadnika političke elite. Od ukupno anketiranih, 98% građana i 92% pripadnika političke elite ne smatra da je u Ustavu sproveden princip nezavisnosti sudstva. Stav da sudije - od prvog izbora, pa i u svim narednim postupcima - treba da budu birane od strane sudski nezavisnog tela podržava polovina građana (50%) i oko dve trećine pripadnika političke elite (65%)<sup>8</sup>.

Da se ne radi samo o percepciji građanstva i političke elite, govore nalazi izneti u Strategiji za reformu pravosuđa za period 2013 – 2018. godine, izveštaju Saveta za borbu protiv korupcije o reformi pravosuđa, ali i nalazi u stručnim studijama<sup>9</sup>. Zajedničko je stanovište da članovi Ustava 3, 4, 142. i 149. sadrže odrednice koje formalno garantuju nezavisnost pravosuđa. Međutim, Savet za borbu protiv korupcije u svom izveštaju o sprovođenju reformi za period 2008. – 2010<sup>10</sup>. godine iznosi argumentaciju koja dovodi u pitanje ustavom garantovanu nezavisnost sudstva. U izveštaju se tvrdi da zakonskim rešenjima u oblasti sudske uprave nije uspostavljena ravnoteža između zakonodavne i izvršne, s jedne, i sudske ravni, s druge strane, u pogledu nadležnosti, nadzora i kontrole rada, odnosno sudskog poslovnika.

U prilog tome, autori Savetovog izveštaja navode da Ministarstvo pravde ima potpunu kontrolu nad radom sudija i sudova. Takođe, sudski poslovnik donosi i nadzire Ministarstvo pravde, bez učešća Visokog saveta sudstva. I na kraju, Ministarstvo pravde definiše broj potrebnih sudija i javnih tužilaca, dajući saglasnost na odluke. Kao prilog za raspravu o (ne)zavisnosti pravosuđa, Savet za borbu protiv korupcije navodi činjenicu

---

7 Detaljan spisak na adresi <http://acas.rs/images/stories/tabela.pdf>

8 Detaljnije o nalazima istraživanja na adresi <http://www.fosserbia.org/projects/project.php?id=1656>

9 Rakić-Vodinec i drugi (2012), Refoma pravosuđa u Srbiji, Pravni fakultet Univerziteta Union, Beograd

10 <http://www.antikorupcija-savet.gov.rs/izvestaji/cid1028-1965/izvestaj-o-reformi-pravosuđa>

da pravosuđe u Srbiji nema svoj budžet kao odraz ekonomske nezavisnosti. U delu koji se odnosi na integritet funkcionera u okviru sudske vlasti, Savet ukazuje da u Visokom savetu sudstva nije dosledno sprovedeno načelo nespojivosti funkcija. Zakonom o Visokom savetu sudstva (član 11) nespojivost funkcija nije dosledno primenjena na predstavnika Ministarstva pravde i predsednika Odbora za pravosuđe – oni su članovi Visokog saveta sudstva po službenoj dužnosti, premda su članovi zakonodavne i izvršne vlasti. Nasuprot tome, ovaj princip je sproveden u slučaju advokata i profesora pravnih fakulteta u Srbiji, u svojstvu članova Visokog saveta sudstva. Ako žele da budu članovi Visokog saveta sudstva, oni ne mogu imati funkcije u izvršnoj i zakonodavnoj vlasti.

Analizirajući tadašnji tok reforme, Savet za borbu protiv korupcije ukazuje na manjkavosti koje utiču na ostvarivanje samostalnosti sudijske funkcije. Konkretno, izvršna vlast je bez učešća pravosuđa donela odluku o opštem reizboru i izboru sudija koju je sprovodio Visoki savet sudstva. Ovo telo je izabrano od strane skupštinske većine, uz napomenu da je Narodna skupština Srbije odbila da izabere predstavnike fakulteta i advokata, te je ovo telo radilo u nepotpunom sastavu, bez kvoruma. Takođe, prema mišljenju Saveta za borbu protiv korupcije, izvršna vlast je izvršila delo korupcije članova Visokog saveta sudstva, izuzimajući ih iz sveopšteg izbora i davajući im pravo da bez konkursa po isteku mandata napreduju u sudove višeg reda.

Ocenjujući rad Visokog savet sudstva tokom (re)izbora sudija, Savet za borbu protiv korupcije konstatuje da je ovaj proces obeležen netransparentnošću. Argument za ovo nalaze, pre svega, u činjenici da nisu utvrđeni kriterijumi na osnovu kojih bi se utvrdilo da li je određeni kandidat ispunio kriterijume stručnosti i osposobljenosti, premda su navedena merila osnov za sastavljanje rang-liste. Pored uskraćivanja prava sudijama da prisustvuju raspravama na kojima su bile razmatrane njihove prijave i tako daju svoje argumente za reizbor, sudijama je bilo uskraćeno pravo podnošenja ustavne žalbe, odnosno uskraćena im je mogućnost žalbe istom organu koji je doneo spornu odluku. Ustavna žalba je pretvorena u prigovor, tj. vanredni pravni lek, čime je izgubljena njegova puna pravna delotvornost.

Kao rezultat reforme može se navesti da su predsednici sudova, iako su po zakonu trebali da budu posle tri meseca izabrani, ostali u stanju vršilaca dužnosti.

Kao i u slučaju nezavisnosti sudstva, u periodu od 2008. do 2010. godine nije povećana pristupačnost pravdi, što je bio prioritet reforme. Troškovi građana koji imaju postupke pred sudom su se povećali, sudovi su na dužim razdaljinama, sudije su neravnomerno opterećene predmetima. Kao rezultat pokušaja da se reši problem zaostalih predmeta stvoren je, prema stavu Saveta za borbu protiv korupcije, kult statistike (rešenih predmeta) na uštrb pravičnosti. Zakonom o parničnom postupku i Zakonom

o krivičnom postupku umesto dokazivanja, pre svega, materijalne istine pred sudom će se dokazivati istina. To za posledicu može imati stvaranje nejednakih strana na relaciji tužen – tužitelj, iz razloga što će sposobnost prikupljanja podatka i njihovo uspešno predstavljanje biti osnov za deljenje pravde od strane sudija, koji će biti u prilici da diskreciono (a zakonom zaštićeno) donose odluke.

Nova Strategija za reformu pravosuđa<sup>11</sup>, koja je usvojena tokom 2012. godine, konstatuje da je dosadašnja pravosudna tranzicija rezultirala uspostavljanjem pravnog i institucionalnog okvira (izmenjeni zakoni, formiran Visoki savet sudstva, Državno veće tužilaca i Pravosudna akademija), ali da je sama realizacija dovela do narušavanja integriteta na nivou pravosuđa. Narušavanje integriteta se ispoljilo na sledeće načine: reizbor sudija nije izvršen u transparentnom postupku, kapaciteti ključnih aktera na nivou pravosuđa nisu adekvatni (pre svega se misli na Visoki savet sudstva, Državno veće tužilaca i njihove administrativne kancelarije), procesni zakoni su samo delimično reformisani, tužilačka istraga nije u potpunosti zaživela, kašnjenje u donošenju podzakonskih akata kojima se definišu kriterijumi za vrednovanje rada i napredovanje sudija i tužilaca, netransparentan rad Visokog saveta sudstva i Državnog veća tužilaca, nedostupnost propisa i praksi i neprisutnost civilnog društva u konsultacijama pri donošenju zakona.

Iz ovako nabrojanih izazova definisani su prioriteti novousvojene Nacionalne strategije za reformu pravosuđa i Akcioni plan čiju primenu prati Komisija za sprovođenje strategije. U Strategiji je navedeno opredeljenje da se izvršna i zakonodavna vlast u potpunosti povuku iz procesa izbora sudija i tužilaca, kao i iz pravosudne uprave. Uviđajući potrebu promene Ustava, Komisija za reformu pravosuđa je formirala posebnu podgrupu koja treba da predloži konkretizaciju napred navedenih opredeljenja.

Pored ovih opredeljenja, Strategija ima i svoj cilj: jačanje nezavisnosti i odgovornosti pravosuđa u funkciji vladavine prava, demokratije, pravne sigurnosti i pristupačnosti pravde građanima i vraćanje poverenja u pravosudni sistem. Glavni prioriteti na nivou Strategije su: reintegracija u pravosudni sistem sudija i javnih tužilaca koji su vraćeni na funkciju na osnovu odluke Ustavnog suda i preispitivanje pravosudne mreže; rešavanje zaostalih predmeta; rešavanje predmeta u razumnim rokovima; ujednačavanje sudske prakse i uspostavljanje jedinstvenog sistema e-pravosuđa.

Posmatrano iz perspektive evrointegracija (poglavlja 23) pravosuđe u Srbiji se nalazi pred izazovom sledećih prioriteta: nezavisnost, nepristrasnost, profesionalnost i efikasnost pravosuđa.

---

<sup>11</sup> <http://www.mpravde.gov.rs/files/Nacionalna%20Strategija%20reforme%20pravosudja%20za%20period%202013.-2018.%20godine.pdf>

Nezavisnost u ovom kontekstu se shvata kao stanje u kojem su sudije autonomne od aktera iz oblasti politike ili neke druge interesne sfere u društvu (jednače se nepristrasnost i nezavisnost). Ključ za očuvanje nezavisnosti i nepristrasnosti je upravljanje karijerom sudija i javnih tužilaca u delu (prvo) izbora, imenovanja i razrešenja, na način da odluke o (ne)napredovanju budu zasnovne na jednoobraznim, objektivnim i transparentnim kriterijumima. Priroda karijernog upravljanja i nezavisnosti sudstva ogleda se u načinu imenovanja predsednika sudova, tačnije naporima koji se ulažu na jačanju Visokog saveta sudstva i Državnog veća tužilaca. U okviru odgovornosti, nepristrasnosti i profesionalne etike, Evropska unija insistira: na automatskoj dodeli predmeta, jačanju sistema imovinskih kartica, sankcionisanju povrede etičkih kodeksa, jačanju sistema za disciplinsku odgovornost, te pitanju imuniteta sudija od krivičnog gonjenja. Profesionalnost u okviru evropskih standarda odnosi se na autonomno raspolaganje finansijskim sredstvima i posedovanje adekvatnih kadrova kojima je na raspolaganju adekvatna podrška stručnog usavršavanja. I na kraju, u slučaju Srbije daleko je značajnije pitanje efikasnosti, koja ako je niska može biti izvor pada poverenja u sudstvo. Glavne mere za efikasnost sudstva su suđenje u razumnom roku, smanjenje broja zaostalih predmeta i adekvatno izvršenje sudskih presuda, posebno u okviru alternativnih sankcija.

## **2.2. INTEGRITET PROFESIONALNOG ORGANIZOVANJA**

Već smo naveli šta je integritet, a sada ćemo podsetiti šta je to profesija.

Profesija je zanimanje koje ima: razvijenu osnovu teorija i tehnika (sistematski zaokružena celina i temelj za profesionalno delovanje), monopol na stručnu ekspertizu, prepoznatljivost od strane javnosti, profesionalnu organizovanost, razvijenu profesionalnu etiku i profesionalni žargon. Nastanak profesija se vezuje za podelu društvenog rada, odnosno specijalizaciju i razvoj racionalnosti/nauke, tj. modernizaciju savremenog društva. Idealnotipski posmatrano, razvoj jedne profesije prolazi kroz sledeće faze. Najpre dolazi do povećanja broja onih koji se bave posebnom delatnošću, potom se stvaraju posebne škole za dato obrazovanje, zatim nastaju profesionalna udruženja koja stvaraju zakonsku zaštitu date profesionalne delatnosti, da bi se na kraju uspostavio etički kodeks.

Naše istraživanje nije imalo za cilj detaljnu analizu integriteta ova dva profesionalna udruženja, ali zbog promovisanog pristupa u nekoliko redova ukazujemo na one tačke integriteta koje su od značaja za ličnu dimenziju profesionalnog integriteta sudija i javnih tužilaca u Srbiji.

Čitanjem ciljeva/prioriteta Udruženja tužilaca Srbije jasno se vidi da je dimenzija lično-profesionalnog integriteta prisutna u prioritetima.

Napominjemo da bi odvelikog značaja za razvoj lično-profesionalnog integriteta bila vidna promocija etičkih standarda profesije, koja bi uključivala i godišnja priznanja, kao i pružanje podrške članovima udruženja i zainteresovanim akterima. Sve u cilju promocije i ostvarenja standarda struke na način koji nije suprotan zakonu, a to bi bio i odraz proaktivnog pristupa u unapređenju profesionalnog integriteta. Takođe, u delu Statuta Udruženja tužilaca ne postoji eksplicitna obaveza članova da svojim postupanjem doprinesu unapređenju integriteta tužilačkih institucija, kao i integritetu profesije uopšte. To bi uključivalo ukazivanje na kršenje etičkih standarda i standarda struke, što bi za posledicu imalo pokretanje postupka pred etičkim telom, a sve to bi rezultiralo ne samo eventualnim etičkim sankcionisanjem već i stvaranjem profesionalne prakse na visokom etičkom i stručnom nivou. Uvereni smo da bi ova vrsta proaktivnosti Udruženja tužilaca, koja bi se pored sankcionisanja kršenja etičkih standarda bavila i fenomenološkim vidom profesionalnog integriteta, unapredila integritet profesije i uticala na samostalnost tužilaštva kao institucije. Statutom Udruženja tužilaca, među organima je predviđeno postojanje Etičkog saveta, koji donosi Poslovnik o radu Etičkog saveta, donosi odluku o isključenju člana iz Udruženja na predlog Upravnog odbora, Nadzornog odbora ili pedeset članova Udruženja, donosi odluku o suspenziji člana Udruženja protiv koga se vodi postupak isključenja ili koji je udaljen sa funkcije u javnom tužilaštvu. Kao izazov koji može da utiče na integritet ovog tela je činjenica da pet članova ovog tela (koje bira skupština udruženja) bira predsednika na predlog predsednika udruženja. Ovakav način izbora jeste nepotreban vid uticaja izvršnog organa (predsednika) na telo koje bi na nivou udruženja trebalo da ima regulatorno-etičku funkciju.

Slično je i kod faktora koji mogu uticati na razvoj profesionalnosti sudija. Iako je u samim ciljevima Društva sudija Srbije navedeno da je jedan od ciljeva jačanje ugleda, profesionalne etike i dostojanstva sudija i uspostavljanje materijalne i društvene sigurnosti sudijskog poziva, mišljenja smo da bi odredbe koje bi se odnosile na integritet sudija (u delu kako etike tako i standarda struke), a o kojima bi se raspravljalo u okviru udruženja (prvenstveno Saveta za etička pitanja) bile ne samo doprinos unapređenju integriteta profesije, već i značajan činilac u osvajanju nezavisnosti sudstva kao institucije. Kao etičko telo, Savet za etička pitanja daje mišljenja o usklađenosti određenih ponašanja sudija sa standardima sudijske etike, donoseći odluke dvotrećinskom većinom. I u slučaju Društva sudija Srbije, kada je u pitanju Savet za etička pitanja i mogućnost promene njegovog sastava, mišljenja smo da odredba prema kojoj Upravni odbor bira sedam članova ovog organa, uz mogućnost da Upravni odbor (dvotrećinskom većinom glasova svojih članova) može da predloži Savetu da razreši svog člana, predstavlja oligarhičan izbor kojim se skupština isključuje iz izbora

etičko-kontrolnog tela, kao i prostor za narušavanje autonomnosti ovog etičkog tela.

U slučaju sudija i javnih tužilaca kao profesija na međunarodnom nivou postoje instrumenti etičkog upravljanja. Za sudije su to Bangalorski principi, dok su javni tužioci napravili Standarde profesionalne odgovornosti i izjavu o suštinskim dužnostima i pravima tužilaca. Profesionalna udruženja javnih tužilaca i sudija su u svoje etičke dokumente ugradili i međunarodne standarde.

Međunarodno udruženje tužilaca je 1999. godine usvojilo Standarde profesionalne odgovornosti i izjavu o suštinskim dužnostima i pravima tužilaca, koji sadrže deo o profesionalnom ponašanju, nezavisnosti, nepristrasnosti, ulozi u krivičnom postupku i saradnji, kao i o ovlašćenjima. Udruženje tužilaca je ovaj akt usvojilo kao svoj etički kodeks.

Profesionalno ponašanje se pre svega odnosi na postupanje javnog tužioca koje za cilj ima: očuvanje časti, dostojanstva, da postupa profesionalno, zakonito i etično, da poštuje standarde profesije, da bude informisan o relevantnom pravnom razvoju, da teži da bude dosledan, nezavisan i nepristrasan, da štiti pravo na pravično suđenje, da služi javnom interesu, da poštuje koncept ljudskog dostojanstva i ljudskih prava. Nakon čitanja standarda nameću se dva zaključka. Prvi, da je sam dokument, s jedne strane, previše okrenut načelima, vrednostima i idealima profesije, i, s druge strane, samom tužilačkom postupku. Ono što se nalazi između (profesionalni aktivizam i rad za profesiju kroz profesionalno udruženje, doprinos integritetu tužilaštva kao institucije, podrška žrtvama kršenja profesionalne etike, standarda struke i zakona, kao i podrška onima koji na to ukazuju, pogotovo ako su to sami tužioci) ostalo je po strani. Drugo, sam kodeks nema jasan sistem evaluacije primene i izveštavanja, što ga može učiniti neefikasnim instrumentom etičkog upravljanja.

Standardi sudijske etike su dokument koji ima važeće opšte principe sudijske etike, a usvojen je na sednici Upravnog odbora Društva sudija Srbije 30. juna 2003. godine. Usklađeni su sa međunarodnim etičkim standardima izraženim u Nacrtu bangalorskog kodeksa sudijskog ponašanja, koji je usvojen od strane Pravosudne grupe Ujedinjenih nacija za jačanje integriteta pravosuđa novembra 2002. godine. Standardi sudijske etike imaju sledeće kanone, od kojih je svaki jasno specifikovan u okviru oblasti: nezavisnost, nepristrasnost, profesionalnost, integritet, posvećenost i odanost standardima sudijske etike. Ono što smo naveli u slučaju standarda javno-tužilačke profesije važi i za standarde sudijske etike. To znači da postoji potreba da se ova dva dokumenta unaprede u delu: podsticanja profesionalnog aktivizma i rada za profesiju kroz profesionalno udruženje, unapređenja integriteta tužilaštva kao institucije, podsticanja podrške žrtvama kršenja profesionalne etike, standarda struke i zakona, kao i podsticanja podrške onima koji na to ukazuju, pogotovo ako su to same

sudije. Takođe, monitoring i izveštavanje o primeni su od neprocenjive važnosti .

### **Integritet i nezavisnost u Bangalore principima**

Koncept integriteta koji je primenjen prilikom procene integriteta pravosuđa baziran je na konceptu integriteta sudija. Sada ćemo ukratko predočiti zašto je koncept integriteta važan za sudstvo i šta ga čini. Iako se ova rasprava odnosi na sudije, pošto je u tom kontekstu skup principa koji čine osnovu integriteta i nastao, isto možemo primeniti i na pravosuđe u celini.

Osnova poštovanja svih ljudskih prava je pravo osobe da bude jednaka u odnosu na druge pred zakonom, odnosno da ima fer tretman i javno saslušanje pred nezavisnim, nepristrasnim i stručnim sudijom. Ovaj princip otelotvoren je u zahtevu za integritetom sudova i sudija. Integritet možemo odrediti kao sposobnost sistema pravosuđa da garantuje građanima da će u postupku utvrđivanja prava i obaveza, ili kriminalnom postupku protiv građana, svaki građanin dobiti priliku za potpuno ravnopravno, pošteno i javno saslušanje od strane kompetentnog, nezavisnog i nepristrasnog suda u procesu koji je efikasan, ekonomičan, dostupan i brz. Tako postavljen sudski integritet predstavlja najvažniji atribut sudstva, uslov vladavine prava i slobode društva. Integritet pravosuđa obezbeđuje da se pravda na jednak način distribuiru u društvu, pri čemu ograničava moć vlasti poštovanjem ustava i zakona, na taj način doprinoseći stabilnosti, bezbednosti, ekonomskom razvoju i opštem prosperitetu jednog društva.

Integritet pravosuđa je posebno doveden u pitanje u zemljama u razvoju, gde na pravosuđe pritisak vrše kako kriminalne grupe, najčešće putem podmićivanja osoba uključenih u sudski proces (sudija, sudskog osoblja, javnih tužilaca, policije, advokata,...), tako i izvršni organi vlasti. Drugi faktori koji utiču na sudski integritet su netransparentan i neadekvatan način izbora sudija i sudskog osoblja, nepotizam, nedostatak obuka za sudije i nestručnost sudija, neadekvatan način raspodele predmeta, niska građanska svest i apatija u društvu.

Kako bi se unapredio i održao integritet sudstva, Grupa za integritet pravosuđa<sup>12</sup> je na poziv Ujedinjenih nacija izradila etičke standarde za ponašanje sudija, odnosno sudsku praksu - Bangalore Principles of Judicial Conduct<sup>13</sup>. Ovi principi su kreirani kako bi služili kao vodič sudijama u

---

12 Judicial Integrity Group (JIG):<http://www.judicialintegritygroup.org/>

13 Bangalore Principles of Judicial Conduct (ECOSOC 2006/23):

[http://judicialintegritygroup.org/resources/documents/ECOSOC\\_2006\\_23\\_Engl.pdf](http://judicialintegritygroup.org/resources/documents/ECOSOC_2006_23_Engl.pdf), preuzeto 26.01.2013. godine.

svakodnevnom radu, sa jedne strane, ali i kao okvir za regulisanje postupanja sudija, s druge. Rezolucijom 2006/23, Socijalno-ekonomski savet Ujedinjenih nacija (*United Nations Social and Economic Council*) pozvao je države članice da uzmu u obzir ove principe kada evaluiraju i razvijaju pravila koja se odnose na profesionalnost i etičnost postupaka zaposlenih u sistemu pravosuđa. Bangalore principi prepoznaju šest ključnih principa ponašanja i postupanja sudija:

1. Nezavisnost
2. Nepriistrasnost
3. Integritet
4. Doličnost
5. Jednakost
6. Stručnost i marljivost

Slični principi navode se i u okviru Standarda sudijske etike, koji je 2003. godine usvojilo Društvo sudija Srbije:

1. Nezavisnost
2. Nepriistrasnost
3. Profesionalnost
4. Integritet
5. Posvećenost
6. Odanost standardima sudijske etike

U okviru ovog istraživanja mi smo se, u skladu sa samom temom istraživanja, fokusirali na koncept integriteta i nezavisnosti pravosuđa, kao osnovnih pretpostavki integriteta u širem smislu, pošto su oni temelj i ostalim dimenzijama. Na primer, bez nezavisnosti sudstva sigurno ne može biti ni nepriistrasnosti – tako nezavisnost predstavlja uslov nepriistrasnosti i ima prioritet. Sada ćemo detaljnije prikazati kako se nezavisnost i integritet definišu u Bangalore principima.

### **Nezavisnost**

Nezavisnost sudija obuhvata dva nivoa: institucionalni i lični. U tom smislu, nezavisnost je i karakteristika pojedinačnog sudije, ali i karakteristika samog sistema pravosuđa, odnosno njegovog odnosa sa drugim institucijama, a pre svega u odnosu na izvršnu vlast. Sudija treba da održi i demonstrira svoju nezavisnost na oba nivoa. Suština nezavisnosti ogleda se u slobodi sudije da na osnovu sopstvene procene činjenica i sopstvenog shvatanja zakona, bez ograničenja i mešanja bilo kog trećeg lica, pa makar i drugog sudije, vodi slučaj i donosi odluke. Kada govorimo o uticaju i mešanju mislimo na bilo koju vrstu spoljašnjih i unutrašnjih uticaja,

podsticaja, pritisaka, pretnji, intervencija, neposrednih i posrednih sa bilo koje strane i iz bilo kojih razloga. Tri osnovna uslova nezavisnosti sudija su:

1. Sigurnost (stalnost) funkcije – bilo od postavljanja do penzije, ili za određeni vremenski period;
2. Finansijska sigurnost – pravo na platu i penziju koja je utvrđena zakonom i nije podložna arbitrarnom mešanju predstavnika izvršne vlasti;
3. Institucionalna nezavisnost – spoljašnji faktori ne smeju da se mešaju u pitanja koja direktno utiču ili su relevantna za sudijsku funkciju, kao što je, na primer, izbor sudija.

*Primena principa:*

1. Sudija treba da vrši sudijsku funkciju nezavisno, na osnovu procena činjenica, a u skladu sa zakonom, bez eksternih uticaja, ubeđivanja, pritisaka, pretnji i mešanja, direktnog ili indirektnog, bez obzira na razlog i bez straha od mešanja bilo koga. Od suštinske je važnosti da sudija održi poverenje javnosti u nezavisnost sudstva, odnosno da ljudi percipiraju da ne postoje spoljašnji pritisci na sudstvo. Sudija treba da bude u stanju da tumači zakon na način na koji ga razume, u skladu sa procenjenim činjenicama, bez straha ili favorizovanja i bez obzira na to da li će odluka biti popularna ili ne. Sudija ne treba da podleže ne samo pritiscima drugih strana vlasti, već i javnom mnjenju, pa čak i medijskoj kampanji. Ipak, ovo ne znači da su sudija i sudska odluka izuzeti od kritikovanja i javnog preispitivanja.

2. Sudija mora da bude nezavisan u odnosu na društvo kao celinu i u odnosu na stranke u sporu. Ipak, to ne znači i izolaciju. Poznavanje javnosti i zajednice je ključno za dobru administraciju i sudstvo, pogotovo što sudija ima ulogu ne samo da sudi u sporovima, već i da odlučuje o pitanjima koja se odnose na socijalne vrednosti, ljudska prava i moralne teme u sve kompleksnijem, pluralističkom društvu. Sudija koji je izolovan od javnosti, ovu funkciju teško da može adekvatno da vrši. U izlasku u susret različitim predstavnicima zajednica, sudija treba da poštuje sledeće smernice:

- a. Sudija ne mora da pristane na privatne susrete sa predstavnicima različitih grupa;
- b. Sudija treba da se informiše o razlogu za sastanak pre nego što pristane na njega;
- c. Sudija treba da razmotri da li se sastanak tiče i drugih strana (kao što su tužioci, advokatska komora...);

d. Zahtev za sastanak od strane različitih interesnih grupa treba da bude u pisanoj formi i sudija treba u pisanoj formi da potvrdi sastanak i odredi osnovne principe kojih se treba pridržavati na sastanku;

e. Potpuna zabrana nezvaničnih razmatranja bilo kog predmeta;

f. Sudija treba da razmotri da li je potrebno da zapisničar pođe na sastanak, kako bi se sprečilo buduće nerazumevanje i pogrešno citiranje razgovara sa sudijom.

Kako je poverenje javnosti u nezavisnost sudije ključna, ne sme postojati bilo kakva povezanost ili naklonost, ili druga vrsta uticaja, koji utiču na sposobnost sudije da sudi nezavisno (i sama percepcija je tu važna).

3. Sudija ne samo da ne treba da bude pod uticajem izvršne ili zakonodavne grane vlasti, već to tako treba i da izgleda razumnom posmatraču. U slučaju da neka strana pokušava da vrši uticaj na sudiju, najbolje je da odgovor pruži treća strana, a ne sudija, i da informiše stranu koja pokušava da vrši uticaj da je sudiji zabranjeno da prima, razmatra ili odgovara na takvu vrstu komunikacije. Na taj način, sudija ne treba da ostvaruje bilo kakav kontakt sa stranom koja pokušava da vrši uticaj. Teorijski osnov nezavisnosti sudstva je teorija podele moći: sudstvo, koje je jedan od tri osnovna i jednaka stuba moderne demokratije, treba da funkcioniše nezavisno u odnosu na druga dva (zakonodavne i izvršne vlasti). Odnos ovih delova vlasti treba da bude odnos međusobnog poštovanja, pri čemu svaka prepoznaje odgovarajuću ulogu druge. Na taj način, sudstvo ima ulogu da osigura da će se izvršna vlast i administracija pridržavati u potpunosti zakona i ustava, odnosno treba da bude sposobno da druge dve grane vlasti pozove na odgovornost ukoliko je to potrebno. Pri tome, da bi se nezavisnost suda dovela u pitanje nije potrebno dokazati da postoji uticaj u nekom predmetu, već je isto tako test nezavisnosti sudstva i percepcija njegove nezavisnosti od strane zajednice. U tom smislu, adekvatna mera nezavisnosti sudstva je percepcija nezavisnosti sudstva od strane razumnog posmatrača. Neki od nedozvoljenih uticaja su:

a. Zakonodavac se obraća sudiji u nadi da će slučaj razvoda na kome radi biti brzo i pravedno rešen. Bilo kakav odgovor na takvu poruku, iako ne utiče, izaziva utisak da je zakonodavac sposoban da utiče na sudiju u smislu ubrzavanja procesa, čime se ostvaruje nejednak tretman stranaka.

b. Međusobno premeštanje sa visokih izvršnih, zakonodavnih i sudskih pozicija dovodi do rušenja

principa podele moći, odnosno ukoliko sudija reši da se bavi izvršnim granama vlasti on treba da napusti sudstvo.

c. Ukoliko se žena ili muž sudije bave politikom, sudija treba da se u što većoj meri ogradi od aktivnosti svog bračnog druga. Sudija ne treba da zajedno sa svojim partnerom pohađa javne skupove, osim nekada ceremonijalnih, niti je poželjno da se takvi skupovi organizuju u domu sudije.

d. Praksa da ministar pravosuđa nagrađuje, ili predlaže kom sudiji treba da se dodeli nagrada za sudske aktivnosti, predstavlja kršenje principa nezavisnosti sudstva.

e. Isplata „premija“ sudijama u vezi sa vršenjem sudijske funkcije, od strane izvršne vlasti ili uprave, nije u skladu sa principom nezavisnosti sudstva.

f. Proglašavanje suda da nije nadležno za interpretaciju međunarodnih sporazuma i poziv ministru spoljnih poslova da pruži mišljenje, nije u skladu sa principom nezavisnosti sudstva.

4. Sudija u donošenju odluka treba da bude nezavisan od svojih kolega. Vršenje sudijske dužnosti podrazumeva autonomiju, koja se odnosi na to da sudija donosi odluku u skladu sa svojom savešću. Sudija u tom smislu ne treba da bude nezavisan samo od drugih delova vlasti i institucija, nego i od drugih sudija. Sudija sa drugim sudijom može da se konsultuje na hipotetičkoj bazi, ali ne i vezano za određeni slučaj. U vršenju svoje dužnosti sudija nema poslodavca, nije ničiji službenik, on služi i odgovara samo zakonu i svojoj savesti. Bilo koja hijerarhijska organizacija sudstva i razlika u rangu, ni na koji način ne sme da utiče na pravo sudije da slobodno i nezavisno, bez spoljašnjih uticaja, obavlja svoj posao. Osim ukoliko ne postoje prekršaji koju vuku disciplinske mere, sudija ne treba nikome, osim na nivou razloga i procedura, da odgovara za svoje presude ili da bilo kome daje izveštaj o konkretnom slučaju. Ukoliko postoje unutrašnji sistemi inspekcije u pravosuđu, oni ne treba da se bave ispravnošću pojedinih odluka i ne treba da se insistira na produktivnosti, a na uštrb adekvatnog vođenja postupka.

5. Sudija treba da podržava i brani mehanizme nezavisnosti sudstva i sudija, posebno razrešenja sudija, kako bi održao i unapredio institucionalnu nezavisnost sudstva. Kako u medijima ovaj princip može da se prikazuje kao šticeenje sudija od bilo kakvog nadzora i vrednovanja rada, sudije treba da edukuju i

javnost i druge delove vlasti o važnosti ove osobine za nezavisnost sudstva.

6. Sudija treba da demonstrira i promoviše visoke standarde sudske prakse kako bi utvrdio poverenje javnosti u sudstvo. Prihvatanje odluka suda i podrška odlukama suda od strane javnosti zavisi od stepena poverenja koje javnost ima u integritet i nezavisnost sudija, što opet zavisi od pridržavanja od strane sudija visokih standarda na sudu, koji garantuju pošteno suđenje.

Iako usko povezana sa nezavisnošću, nepristrasnost se uvek određuje u odnosu na određenu temu ili stranke, odnosno aktuelno ili potencijalno vršenje sudijske funkcije, dok se nezavisnost odnosi pre svega na odnose sudstva sa drugima, posebno sa vladom i izvršnom vlašću, sa stanjem koje je šire od određenog slučaja.

### **Integritet**

U okviru Bangalore principa integritet sudija je definisan kao skup osobina od kojih su najvažnije: čestitost, iskrenost, pravičnost, moralnost, neučestvovanje u prevarama, obmanama i lažima. Standardi sudijske etike integritet definišu kao odvažnost, odolevanje pretnjama, ucenama i drugim nasrtajima na ličnost i integritet, kao što je važno i uzdržavanje od svakog nedoličnog postupka. Od sudije se zahteva da se ponaša sa integritetom, ne samo u obavljanju zvaničnih dužnosti, već i u privatnom životu.

Princip integriteta kao važnu komponentu uključuje zahtev da se sudija ponaša u skladu sa standardima i vrednostima zajednice. U tom smislu, od sudije se traži da vodi računa o tome kako će se neki postupak percipirati od strane pripadnika zajednice, i ukoliko postoji verovatnoća da će dati postupak negativno uticati na sliku o sudiji ili pravosuđu u celini, dati postupak treba izbegavati.

#### *Primena principa:*

1. Sudija treba da osigura da njegovo/njeno ponašanje bude besprekorno iz aspekta razumnog posmatrača, pri čemu treba da se uspostavi balans između očekivanja javnosti od sudija i ličnih prava sudija.

a. Sudija mora da se drži visokih standarda ponašanja, kako u javnom, tako i u privatnom životu. U tom smislu, sudija treba da prihvati lična ograničenja koja prosečan građanin ne mora. Integritet u ovom smislu donekle obuhvata i doličnost.

b. U svom ponašanju sudija mora da vodi računa kako bi njegov postupak percipirao razuman i dobronameran član zajednice.

c. Prilikom razmatranja da li je neki postupak adekvatan, sudija prvenstveno treba da se vodi time kako se taj postupak odražava na njegovu sposobnost da vrši svoj posao, a pre svega na: poštenje, nezavisnost, poštovanje javnosti i članova zajednice, kao i na samu percepciju sudije kao adekvatnog za taj posao od strane zajednice. Sudija ne sme da preduzme nikakav postupak koji izaziva podozrenje, podstiče sumnju ili slabo pouzdanje u njegovu objektivnost.

d. Nekada sudija može da se nađe u situaciji da zakon od njega zahteva kršenje osnovnih ljudska prava. U takvom slučaju sudija treba da podnese ostavku na sudijsku funkciju, pre nego da podrži takav zakon.

2. Ponašanje sudije mora da potvrdi veru ljudi u integritet sudstva. Pravda ne sme samo da se vrši, već mora i da se jasno vidi njeno sprovođenje.

a. Sudija ne treba da bude samo „dobar sudija“, već i „dobar čovek“. Poverenje u sudstvo je zasnovano ne samo na stručnosti i revnosti zaposlenih u sudu, već i na integritetu i moralnoj ispravnosti članova sudstva. Javnost od sudije traži da se ponaša daleko uzornije nego drugi građani, po standardima mnogo višim od onih koji važe za druge članove društva.

b. Kako je pojava, ono što drugi vide, isto tako važna kao i realnost u obavljanju sudijske funkcija, sudija mora da bude van svake sumnje. Drugim rečima, dužnost sudije je ne samo da donese poštenu i nepristrasnu presudu, nego i da se ponaša na takav način da bude van svake sumnje kada je pitanju pravednost, nepristrasnost i integritet. U tom smislu, podjednako je važno kakva je presuda i kako stranke vide presudu i samog sudiju, kao i da li veruju u nepristrasnost i pravičnost sudije.

3. Ni sudija, kao ni članovi njegove porodice, ne smeju da prime bilo kakav poklon, zaveštanje, pozajmicu ili uslugu vezano za bilo šta što sudija treba da uradi ili propusti da uradi.

### **3. METODOLOGIJA**

---

#### **3.1. PROCEDURA ISTRAŽIVANJA**

Istraživanje u okviru projekta je sproveo tim istraživača Centra za ljudska prava - Niš. Planom istraživanja je bilo predviđeno da upitnik popuni 150 javnih tužilaca i 150 sudija u okviru kvotnog uzorka po nivou nadležnosti suda i tužilaštva s jedne strane, i sedišta suda i javnog tužilaštva. Preko ovog broja upitnik je distribuiran i svim članovima Visokog saveta sudstva i Državnom veću tužilaca. Istraživanje je realizovano u drugoj polovini 2013. godine tako što je Udruženje tužilaca bilo nadležno da organizuje distribuciju upitnika, a Centar za ljudska prava je bio zadužen da na adrese sudija koje su izabrane na osnovu Tablice slučajnih brojeva pošalje upitnik poštom sa povratnicom. Ankete su ispitanicima pored papirne forme dostavljane i u elektronskoj formi preko Udruženja tužilaca Srbije kao i Društva sudija Srbije. Rezultat svih ovih napora je da je u istraživanju učestvovalo ukupno 115 ispitanika, od toga 42 sudije (36,5% od planiranog uzorka sudija) i 73 javna tužioca (63,5% od planiranog uzorka javnih tužilaca). Stepen realizacije planiranog uzorka nas usmerava da dobijene rezultate tumačimo kao da su dobijeni putem prigodnog (mogućeg) uzorka. I pored statističke manjkavosti koji ima ovaj tip uzorka, jer se na osnovu njega ne mogu donositi zaključci o populaciji sudija i javnih tužilaca, on nam govori o participativnoj reprezentativnosti istraživanja. Naime, čin učešća u istraživanju i izbor da se jasno i glasno iznese stav o stanju profesiji i pravosuđu se nikako ne može jednakiti sa stavom koji bi bio dat pod prinudom, a koja bi podrazumevala učešće nadležnog ministarstva i sudske uprave. Na ovaj način smo dobili stavove i mišljenja onih ispitanika koji su želeli da iznesu svoj stav i tako doprinesu utvrđivanju prioriteta i prepreka koje stoje na putu nezavisnog, nepristrasnog, odgovornog, profesionalnog i efikasnog pravosuđa.

#### **3.2. Merni instrumenti i indikatori**

##### **3.2.1 Karakteristike sudija i javnih tužilaca**

U okviru istraživanja procenjen je kako integritet samog sistema pravosuđa, tako i lični integritet sudija i javnih tužilaca. Za procenu ličnog integriteta sudija korišćeni su direktni i indirektni indikatori. Direktni indikator razumevanja ličnog integriteta sudija predstavlja set tvrdnji sa

tačnim i pogrešnim odgovorima. Indirektni indikatori odnose se na različite karakteristike i stavove sudija, koji potiču iz same definicije integriteta ili su povezani sa integritetom sudija. Ovi indikatori odnose se na konstrukte koji su bliži stavovima(kao što su anomija i makijavelizam) i koji su u većoj meri promenljivi, ali i na dugotrajnija stanja i crte, kao što su impulsivnost (nepromišljenost, nemogućnost kontrole impulsa, potraga za uzbuđenjem) i sagorenost.

1. *Osnovne demografske karakteristike* (uzrast, pol, godine staža, mesto življenja)
2. *Anomija*
3. *Makijavelizam*
4. Za potrebe ovog rada ispitali smo tri aspekta *impulsivnosti*:
  - Impulsivnost kao nepromišljeno delovanje, odsustvo planiranja aktivnosti;
  - Impulsivnost kao nemogućnost kontrole impulsa (aspekt impulsivnosti koji se najčešće izjednačava sa impulsivnošću kao takvom);
  - Impulsivnost kao potreba i potraga za uzbuđenjem, senzacijom.
5. *Sagorenost* se, kao sindrom, može definisati preko tri osnovna simptoma: iscrpljenost, depersonalizacija i niska efikasnost. Iscrpljenost je centralna karakteristika sagorenosti i njena najvidljivija manifestacija. Iscrpljenost, pre svega, odražava stres vezan za posao.

### **3.2.2.1 Upitnik za ispitivanje stavova koji se odnose na integritet sudija i nezavisnost sudstva**

Za istraživanje kreiran je upitnik koji je zasnovan na Bangalore principima i njime se mere stavovi prema integritetu i nezavisnosti sudstva i tužilaštva. Upitnik se sastoji iz dve velike grupe pitanja. Jedna se odnosi na to kako zaposleni u pravosuđu razumeju integritet i nezavisnost, a druga kako procenjuju trenutno stanje u pravosuđu u pogledu nezavisnosti i integriteta. Prilikom kreiranja kvantitativnog upitnika, u delu koji se odnosi na samo razumevanje nezavisnosti i integriteta, fokus nije bio na tome da se pokrije ceo domen pojmova. Potpuno je jasno da se svi slažu da sudstvo treba da bude nezavisno od uticaja političara, ili da sudijska pozicija treba da bude u dovoljnoj meri sigurna, tako da omogućava nezavisnost sudstva. Postavljanje tih pitanja bi bilo suvišno, a sama pitanja bi bila nediskriminativna. Umesto toga, ispitali smo kakav stav sudije i javni tužioci imaju o institucionalnoj nezavisnosti pravosuđa u odnosu na izvršnu vlast i kako vide nezavisnost svoje pozicije.

Što se tiče razumevanja samih pojmova, interesovali su nas stavovi o kojima nije u velikoj meri raspravljano, a koji su isto tako osnov sudskog

integriteta. Prevažadno su nas interesovali stavovi vezani za: unutrašnju nezavisnost sudstva, procenu finansijske nezavisnosti i nakon penzionisanja, nemešanje sudstva i izvršne vlasti, shvatanje nezavisnosti u ekstremnom smislu nedodirljivosti i pridavanje značaja percepciji javnosti o samom pravosuđu, sudijama i tužiocima, specifičnosti pozicije sudija u odnosu na vrednosti zajednice i položaj u samom državnom uređenju.

Isto tako, ispitani su i stavovi u kojoj meri sudije i javni tužioci smatraju da građani imaju poverenja u pravosuđe, o dostupnosti sudova, o načinu raspodele predmeta i o obimu posla.

Na osnovu napred rečenog možemo razlikovati sledeće domene merenja upitnika:

1. Nezavisnost pravosuđa na institucionalnom nivou
2. Lična nezavisnost sudija i javnih tužilaca (nemešanje tri stuba vlasti)
3. Integritet sudija i javnih tužilaca
4. Dostupnost pravosuđa i poverenje građana u pravosuđe iz perspektive sudija i javnih tužilaca
5. Obim posla i način raspodele predmeta

### **3.2.2.2. Otvorena pitanja**

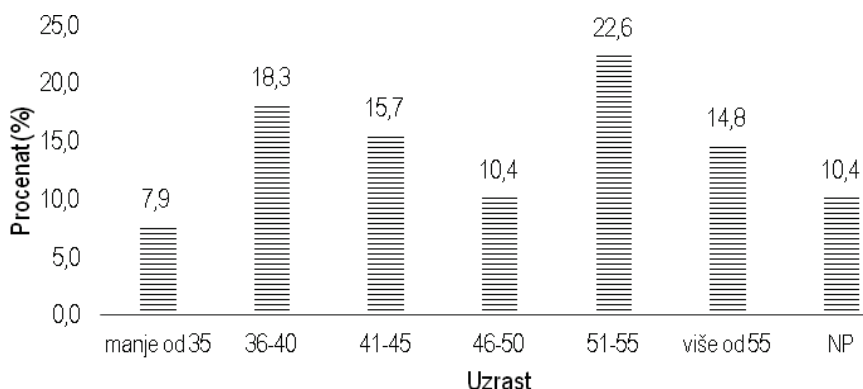
Sudijama i javnim tužiocima smo postavili nekoliko otvorenih pitanja, kroz koja sami treba da definišu šta je to dobar sudija, odnosno javni tužilac, šta je to dobro suđenje. Na osnovu ovih odgovora hteli smo da vidimo šta je to po mišljenju zaposlenih u pravosuđu dobar sudija, odnosno javni tužilac, i u kojoj meri sudije konceptima integriteta i nezavisnosti u radu pridaju značaj. Sam pojam sudskog integriteta nastao je kako bi se kreirali principi koji bi obezbedili „dobar“ rad sudova, tako da ova dva koncepta treba u velikoj meri da se preklapaju.

Istovremeno, otvorenim pitanjima obuhvaćena su iskustva sudija i javnih tužilaca kada su u pitanju pritisci na pravosuđe i pokušaji uticaja na odluke, kao i to kako kako oni vide mogućnost unapređenja pravosudnog sistema u Srbiji.

### **3.3. Opis uzorka**

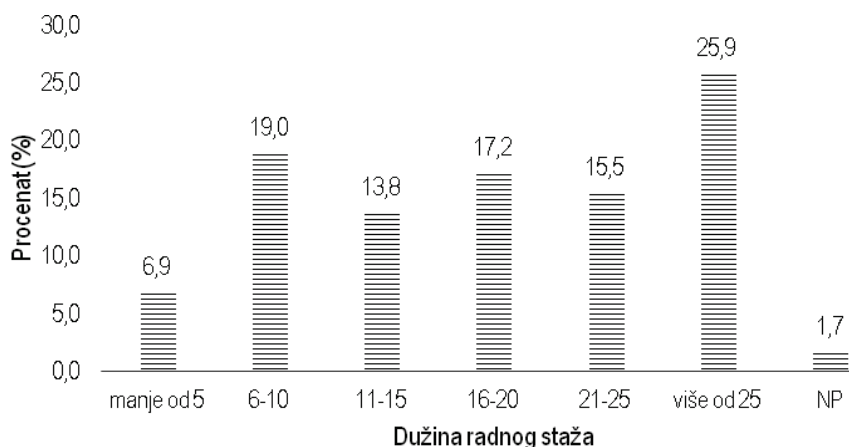
U istraživanju je učestvovalo 115 ispitanika, od toga je bilo 42 sudija (36.5%) i 73 javna tužioca (63.5%). Muškarci i žene su u podjednako meri zastupljeni u uzorku: 56 ispitanika je ženskog pola (48.7%), 53 muškog pola (46.1%), a 6 ispitanika nije dalo odgovor (5.2%). Kada je u pitanju uzrast, najveći broj ispitanika je stariji od 50 godina, što je i očekivano (Slika 1).

**Slika 1.**Struktura ispitanika po uzrastu



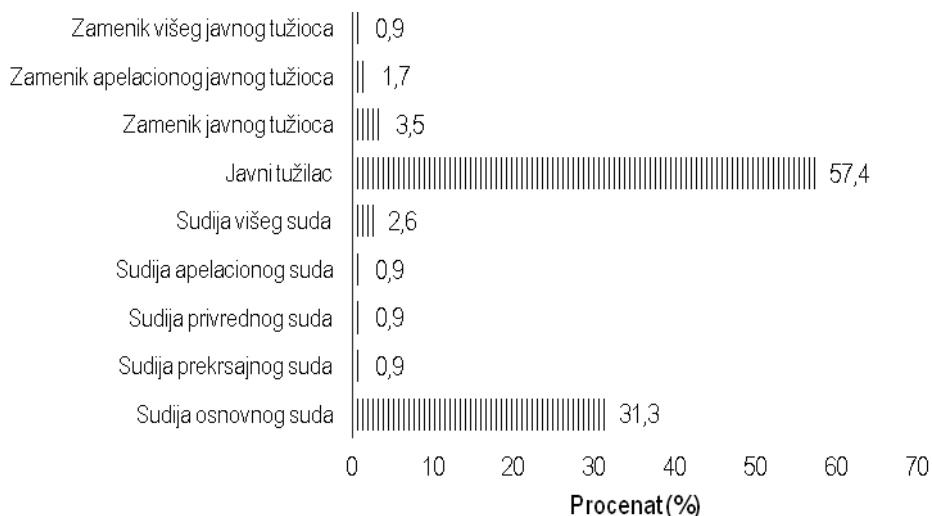
Neke od sudija i tužilaca su odbile da daju informaciju o polu i uzrastu, kako bi dodatno osigurali anonimnost podataka koje su dali. Najveći broj sudija i javnih tužilaca ima radni staž duži od 25 godina (Slika 2).

**Slika 2.**Struktura ispitanika u odnosu na dužinu radnog staža



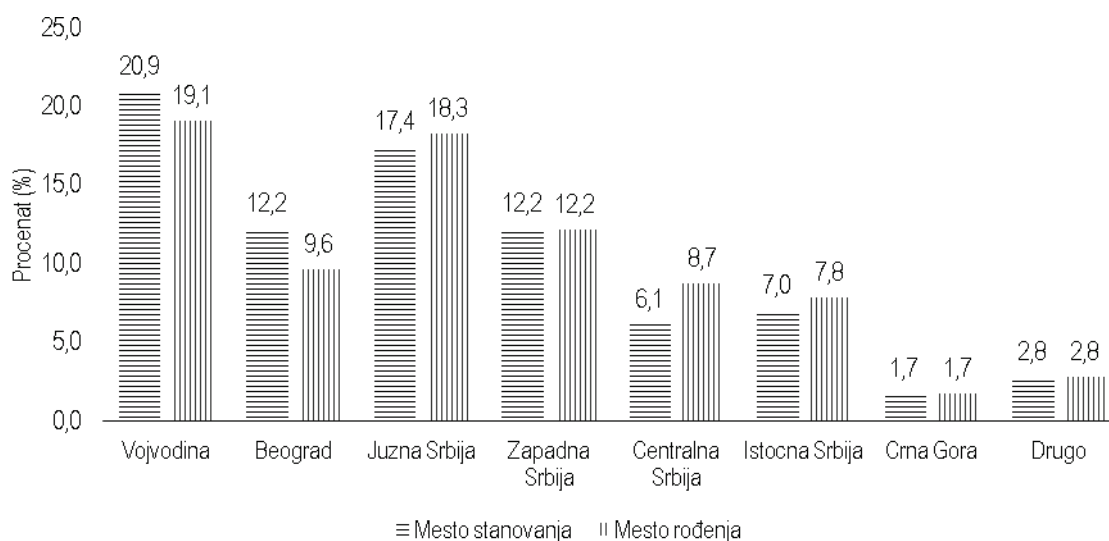
U istraživanju su učestvovalе sudije i tužiocі zaposleni na različitim pozicijama u okviru sistema pravosuđa (Slika 3), pri čemu najveći deo uzorka čine sudije osnovnog suda i javni tužiocі zaposleni u osnovnom javnom tužilaštvu.

**Slika 3.** Struktura ispitanika u odnosu na poziciju u pravosuđu na kojoj su zaposleni



Geografski posmatrano, u istraživanju su učestvovali javni tužioci i sudije iz svih delova Srbije, pri čemu 20% sudija i tužilaca nije navelo mesto stanovanja. Na Slici 4. prikazana je raspodela ispitanika u odnosu na mesto stanovanja, za one ispitanike koji su dali odgovor na ovo pitanje.

**Slika 4.** Struktura uzorka prema mestu stanovanja ispitanika



### **3.4. Statistička analiza**

Za sve varijable prikazani su procenti i frekvencija odgovora ispitanika. Kada su upotrebljene skale, struktura skala ispitana je analizom glavnih komponenti i u obradama su korišćena rešenja dobijena ovom metodom. Za svaku skalu prikazan je opseg, aritmetička sredina i standardna devijacija, statistike koje govore o asimetričnosti distribucije (skjunis i kurtosis) i pouzdanost izražena alfa koeficijentom interne konzistencije. Za skale anomije, makijavelizma i sagorenosti primenjena je i analiza latentnih klasa, kako bi se identifikovale homogene grupe u odnosu na strukturu odgovora na ove skale, a u cilju jasnijeg predstavljanja zastupljenosti ovih stavova. U cilju ispitivanja povezanosti anomije, makijavelizma, impulsivnosti i sagorenosti sa integritetom sudija primenjena je regresiona analiza i multinomijalna logistička regresija. Prilikom analize povezanosti demografskih varijabli sa ostalim varijablama, korišćen je hi-kvadrat test u slučaju kategoričkih, a univarijantna analiza varijanse u slučaju kontinuiranih varijabli.

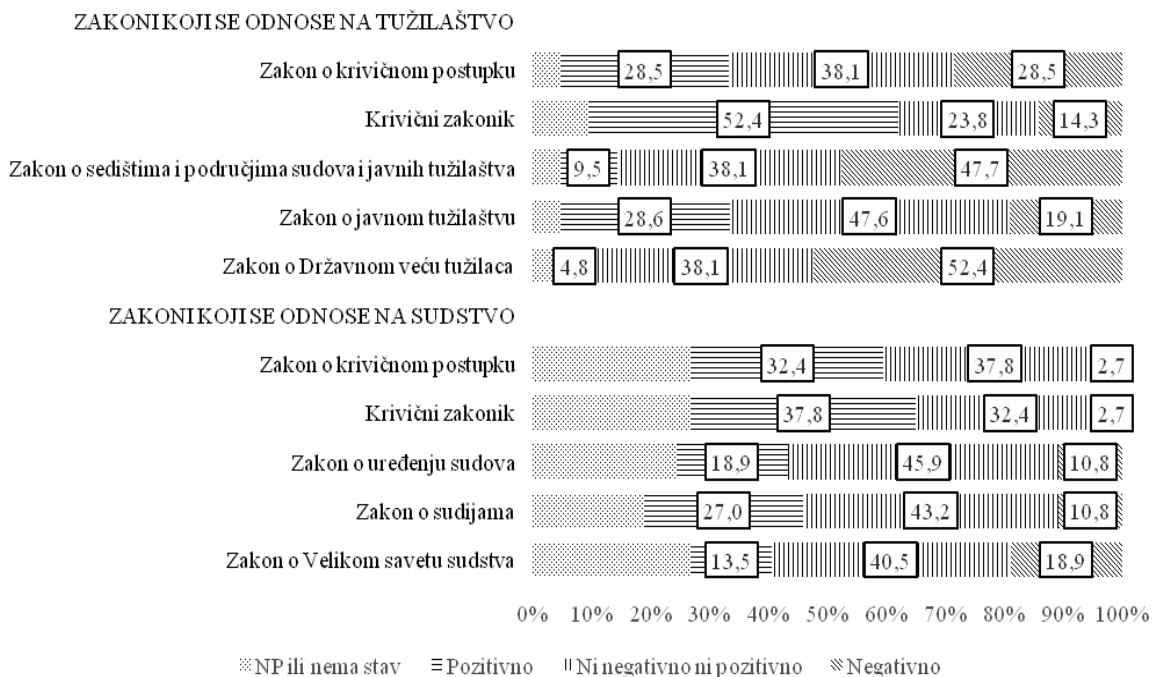
### **3.5. Ograničenja istraživanja**

Najvažnije ograničenje istraživanja je što veliki deo ispitanika (62%) nije odgovorio. Ovo može dovesti do sistematskog iskrivljenja uzorka, tako da na rezultate treba gledati kao na jednu od perspektiva stanja u pravosuđu, a ne kao na jasnu sliku sistema. Kako bi se ovo ostvarilo potrebna je značajnija podrška strukovnih organizacija. Kako pravosuđe, a pre svega sudstvo, treba da bude nezavisno od ostalih grana vlasti, predstavnici Ministarstva pravosuđa nisu bili kontaktirani da podrže istraživanje. Drugo ograničenje je da testovi koji su korišćeni nisu standardizovani, ali je zato izraženost izvesnih karakteristika određena preko samih odgovora analizom latentnih klasa, pa je interpretacija zasnovana na strukturi samih odgovora, a ne na prosečnim skorovima.

## 4. ZADOVOLJSTVO ZAKONSKIM REŠENJIMA

### 4.1.1 Uticaj zakonskog okvira na integritet sudija i javnih tužilaca

Slika 5. Uticaj zakonskog okvira na integritet

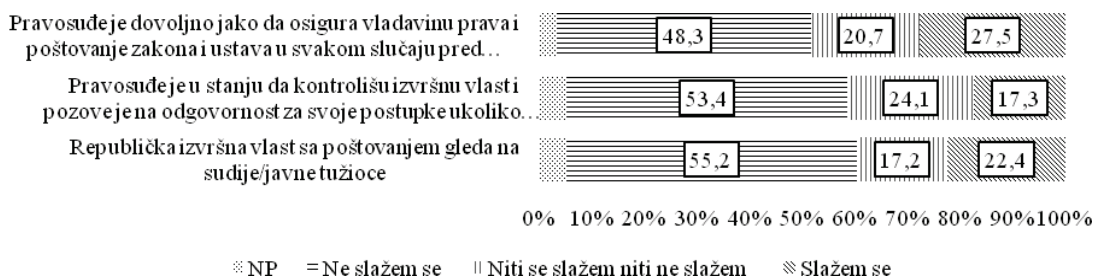


## 5. NEZAVISNOST I INTEGRITET

### 5.1.1 Odnos snage pravosuđa i snage izvršne vlasti

Oko polovine sudija i javnih tužilaca smatra da pravosuđe nije dovoljno jako da osigura vladavinu prava i poštovanje zakona, odnosno da kontroliše izvršnu vlast, a tek 22.4% ispitanika smatra da izvršna vlast sa poštovanjem gleda na pravosuđe (Slika 6).

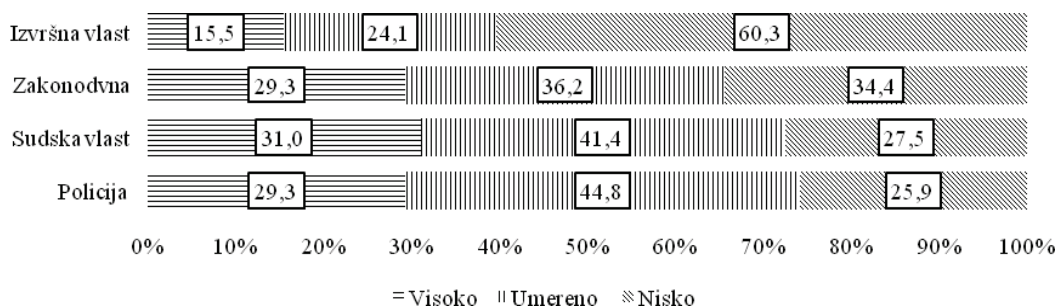
**Slika 6.** Percepcija odnosa snage pravosuđa i izvršne vlasti



### 5.1.2 Poverenje u vlast

Sa Slike 7 vidi se da više od polovine sudija i javnih tužilaca nema poverenje u izvršnu vlast, dok najviše poverenja imaju u policiju i sudsku vlast.

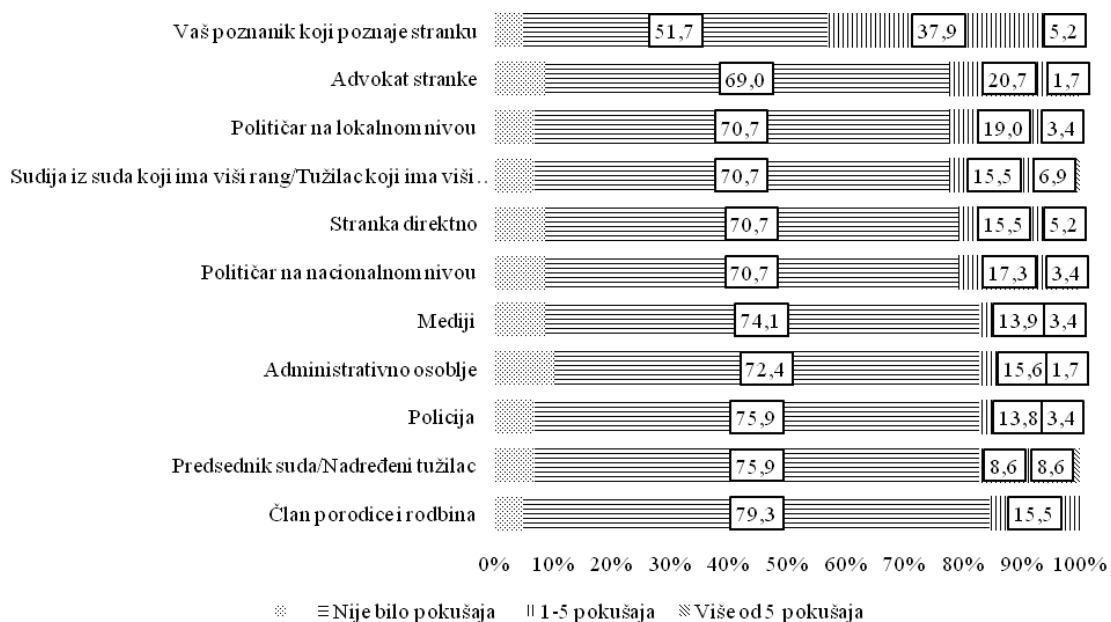
**Slika 7.** Poverenje u različite grane vlasti i policiju



### 5.1.3 Pokušaji uticaja na sudije i javne tužioce

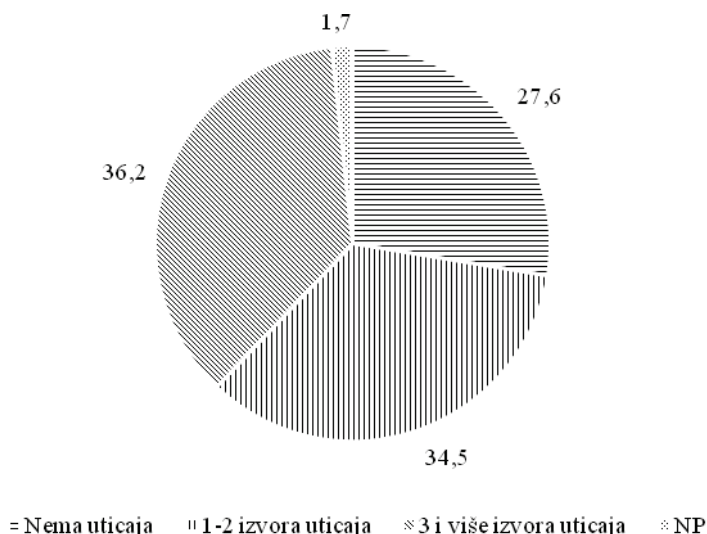
Svi navedeni pokušaji uticaja na sudije i javne tužioce dešavali su se u proteklih pet godina. Najčešće se pokušava uticati na sudije i javne tužioce preko poznanika koji poznaju stranku (Slika 8). Ovakav uticaj pokušao je na skoro polovinu sudija i javnih tužilaca. Najređe se pokušalo uticati preko članova porodice i sudija/javnih tužilaca koji su najvišem položaju u hijerarhiji, ali ni procenat sudija na koji je pokušana ova vrsta uticaja nije zanemarljiv. Isto tako, zanimljivo je da su, ako se posmatra učestalost pokušaja uticaja, upravo sudije/javni tužioc koji su viši po hijerarhiji najčešći izvor ovakvog uticaja.

**Slika 8.** Učestalost pokušaja uticaja na sudije i tužioce u poslednjih pet godina



U poslednjih pet godina pokušalose uticati na 74% sudija i javnih tužilaca, pri čemu je u polovini od ovih slučajeva uticaj vršen preko tri ili više izvora (Slika 9).

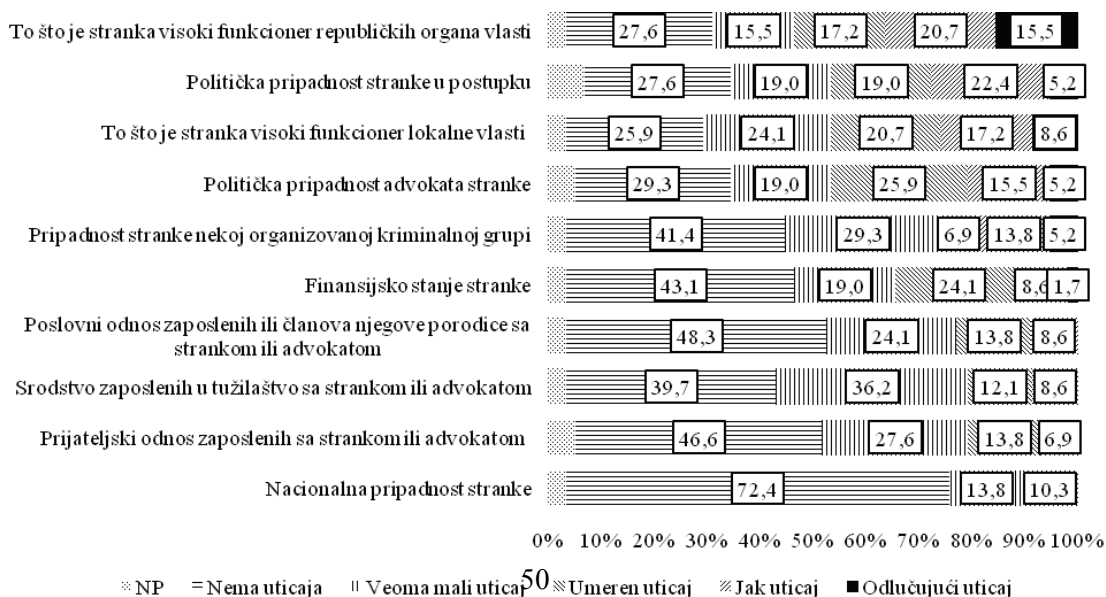
**Slika 9.** Broj izvora prilikom pokušaja vršenja uticaja



### 5.1.4 Osetljivost pravosuđa na uticaj

Najveći uticaj na pravosuđe, po mišljenju sudija i tužilaca, ima stranačka pripadnost stranke (pri čemu je uticaj veći ukoliko je član stranke i visoki funkcioner republičkih organa vlasti), ali i politička pripadnost advokata stranke (Slika 10).

**Slika 10.** Procena intenziteta uticaja različitih faktora na pravosuđe

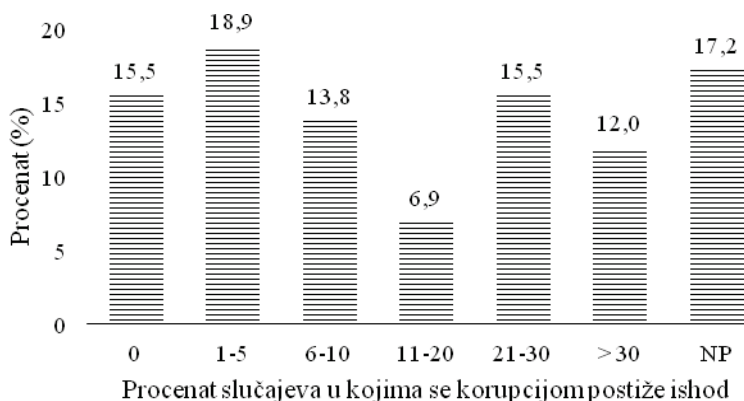


Osim političke pripadnosti, jak uticaj ima i pripadnost stranke nekoj organizovanoj kriminalnoj grupi, a najmanji uticaj ima nacionalna pripadnost stranke. Između sudija i tužilaca postoje razlike u odnosu na percepciju intenziteta uticaja koji na sudski, odnosno istražni postupak, imaju: politička pripadnost stranke u postupku, to što je stranka visoki funkcioner lokalne vlasti, pripadnost stranke nekoj organizovanoj kriminalnoj grupi i poslovni odnosi sudija i tužilaca, ili članova njihove porodice, sa strankom ili advokatom. Naime, javni tužioci smatraju da svi navedeni faktori imaju veći uticaj na nezavisnost pravosuđa, nego što to smatraju sudije. Razlika je najveća kada govorimo o pripadnosti stranaka nekoj kriminalnoj grupi. Ovo se možda može tumačiti većim pritiscima političkih stranaka i kriminalnih grupa na tužilaštvo nego na sudstvo.

### 5.1.5 Percepcija uticaja korupcije na pravosuđe

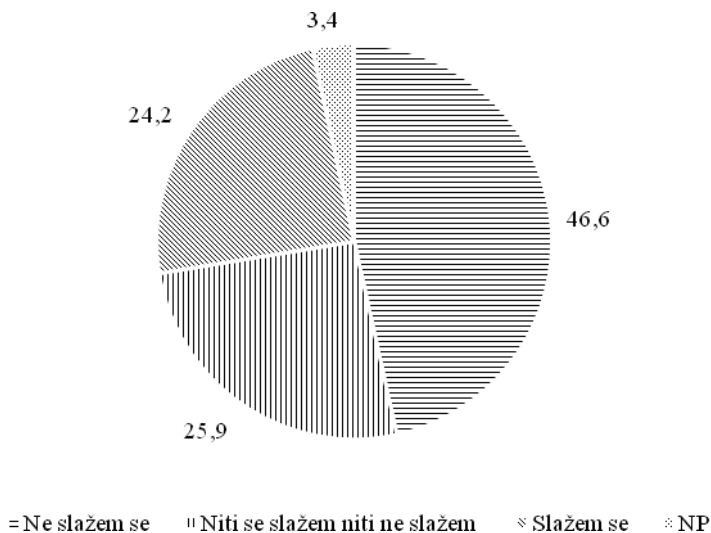
Ispitanike smo pitali u kojoj meri smatraju da se korupcijom u pravosuđu postižu željeni rezultati. Na ovo pitanje 17.2% ispitanika nije dalo odgovor. U proseku, ispitanici smatraju da se korupcijom rešava 16.9% slučajeva (SD=18.32), a raspon se kreće od 0 do 75. Najveći broj smatra da se korupcijom rešava manje od 5% slučajeva u pravosuđu, dok čak 12% smatra da se i preko 30% slučajeva rešava korupcijom (Slika 11).

**Slika 11.** Procenat slučajeva koji se rešavaju korupcijom u pravosuđu



Posebnu pažnju obratili smo na stav sudija i javnih tužilaca po pitanju mogućnosti nameštanja predmeta određenom sudiji, odnosno javnom tužiocu. Na ovo pitanje je četvrtina sudija i javnih tužilaca odgovorila potvrdno (Slika 12).

**Slika 12.** Stav sudija i tužilaca o tome da li se može uticati na raspodelu predmeta, i to tako da određeni sudija/ javni tužilac dobije određeni predmet



### 5.1.6. Nemešanje pravosuđa u izvršnu vlast

Vidimo da se najveći broj sudija i tužilaca ne slaže sa stavovima koji podrazumevaju mešanje pravosuđa sa izvršnom vlašću. Ipak, čak četvrtina ispitanika smatra da se nakon vršenja visoke pozicije u izvršnoj vlasti sudija može vratiti sudijskoj funkciji, što nije preporučljivo (Slika 13).

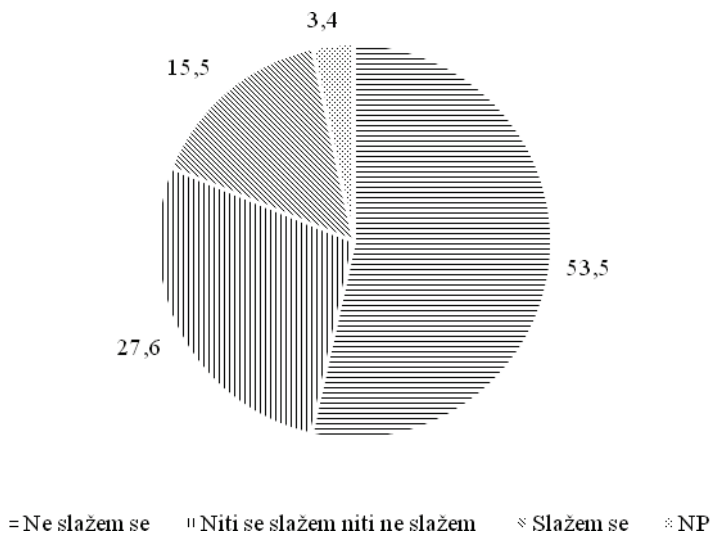
**Slika 13.** Nemešanje pravosuđa u izvršnu vlast



### 5.1.7 Sigurnost pozicije

Vidimo da se veoma mali broj sudija i javnih tužilaca slaže sa stavom da je pozicija dovoljno sigurna da obezbedi nezavisnost pravosuđa (Slika 14), a čak 53.5% smatra dato nije slučaj.

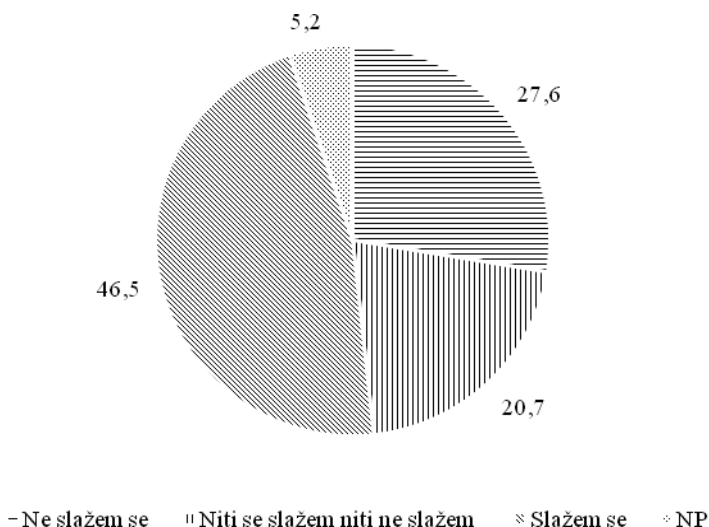
**Slika 14.** Stav da je pozicija dovoljno sigurna da obezbedi nezavisnost



### 5.1.8 Finansijska nezavisnost u odnosu na odlazak u penziju

Osim odgovarajuće plate, važno je da sudijama i javnim tužiocima standard ne opada značajno sa povlačenjem u penziju, jer to može biti jedan od faktora koji povećava podložnost pravosuđa korupciji. Vidimo da kod nas čak polovina sudija i javnih tužilaca smatra da će im standard značajno opasti nakon odlaska u penziju (Slika 15).

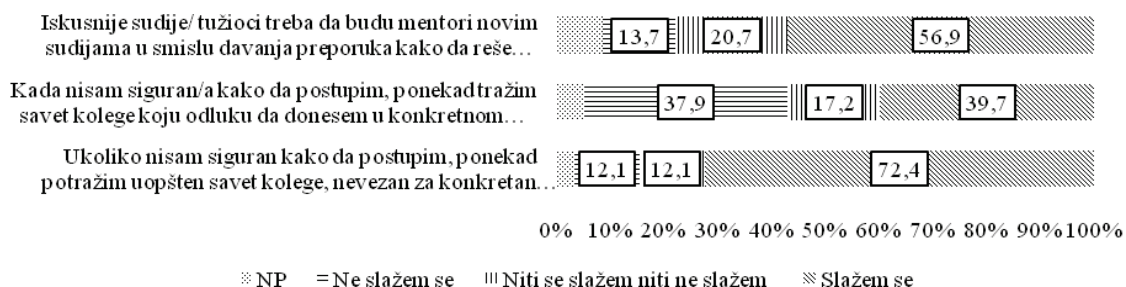
**Slika 15.** Stav o finansijskoj nezavisnosti nakon odlaska u penziju



### 5.1.9 Nezavisnost u odnosu na kolege

Nezavisnost pravosuđa ne podrazumeva samo nezavisnost u odnosu na spoljašnje uticaje, već i nezavisnost u odnosu na kolege. Kada govorimo o nezavisnosti sudija u odnosu na kolege, od sudija se traži da samostalno odlučuju u predmetu, odnosno da ne traže savet kako da se postupi ili kakva odluka da se donese vezano za konkretan predmet. To naravno ne isključuje mogućnost, pa i neophodnost, da se kolege savetuju nevezano za konkretan slučaj, ali nije preporučeno da se raspravlja o konkretnom slučaju. Ipak, čak 39.7% sudija i javnih tužilaca konsultovalo bi se sa kolegama o konkretnom slučaju, a 56.9% smatra da bi iskusnije sudije trebalo da pomažu manje iskusnim u konkretnim slučajevima (Slika 16).

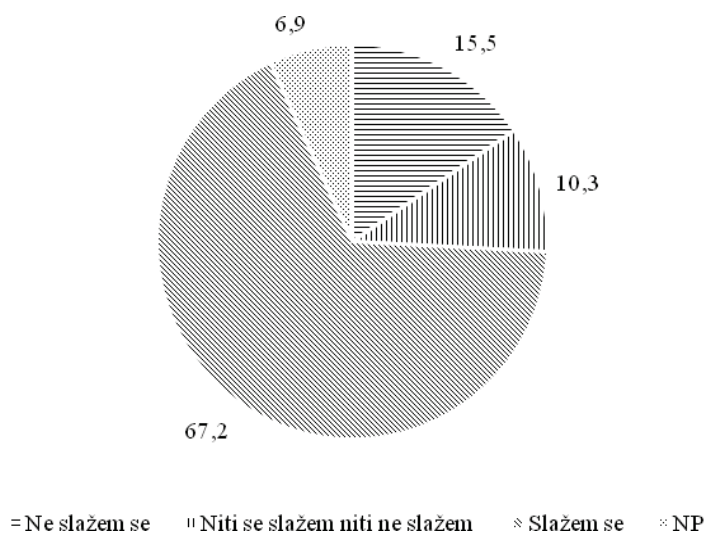
**Slika 16.** Nezavisnost sudija i javnih tužilaca u odnosu na kolege



### 5.1.10 Važnost percepcije zajednice o nezavisnosti pravosuđa

Za samo pravosuđe veoma je važno i da zajednica, odnosno građani, vide pravosuđe kao nezavisno. Sudije i tužioci najčešće prepoznaju značaj percepcije javnosti, ali čak 25.8% ili nema ovakav stav ili se ne slaže sa ovim stavom (Slika 17).

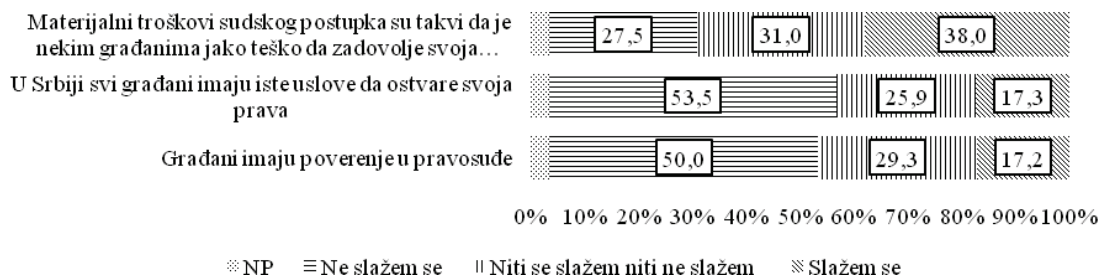
**Slika 17.** Percepcija zajednice o nezavisnosti sudstva je u istoj meri važna kao i sama nezavisnost.



### 5.1.11. Šta sudije i tužioci misle o tome kako građani vide pravosuđe

Vidimo da čak 50% sudija i tužilaca smatra da građani nemaju poverenje u pravosuđe, a 53.5% smatra da svi građani nemaju iste uslove da ostvare svoja prava (Slika 18).

## Slika 18. Šta sudije i tužioci misle o tome kako građani vide pravosuđe



Ovaj rezultat, kao i prethodni, ukazuje nam da svi građani nemaju jednak pristup pravdi, pri čemu su i sudije i javni tužioci svesni toga.

### 5.1.12. Odnos sa zajednicom

Nekada se nezavisnost pravosuđa može bukvalno shvatiti kao nedodirljivost, što vodi izolaciji pravosuđa od zajednice. U tom smislu, važno je da u svom radu sudije i javni tužioci uzimaju u obzir vrednosti zajednice. Uticaj i mešanje u slučajeve koji se vode nisu dopušteni, kao ni medijski pritisci, ali to ne znači da se o radu sudija ne može diskutovati, i ukoliko je potrebno kritikovati ga. Vidimo da sudije i tužioci, što se ovoga tiče, nemaju zajednički stav (Slika 19).

## Slika 19. Odnos sa zajednicom i kritika sudija i javnih tužilaca

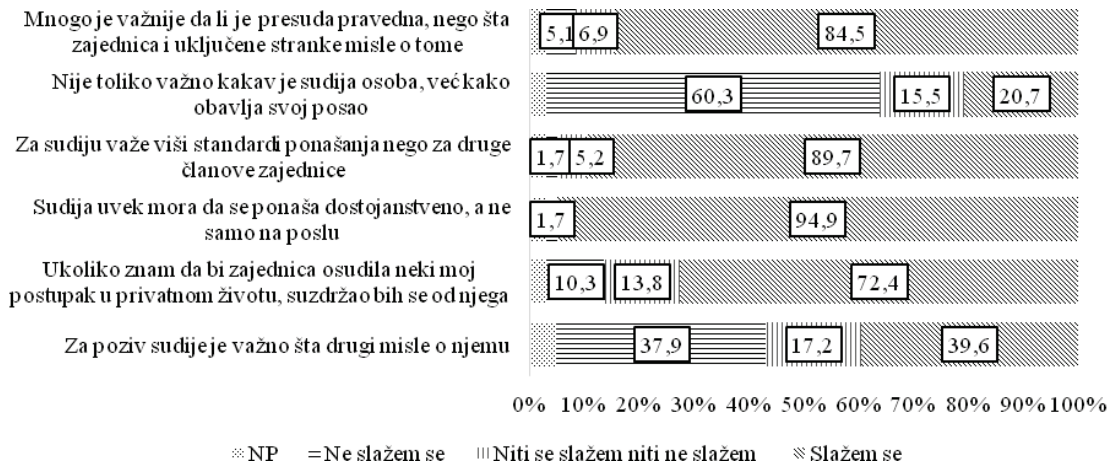


### 5.1.13 Integritet

Vidimo da dok sudije i javni tužioci sebi postavljaju više standarde ponašanja nego drugim članovima zajednice, ipak ne pridaju percepciji zajednice i stranaka značaj koji treba da pridaju. To je najupečatljivije u nalazu da tek 5.1% sudija i javnih tužilaca smatra da je podjednako važno šta stranke i zajednica misle o pravednosti presude i o tome kakva je sama

presuda (Slika 20). Kako bi pravosuđe ostvarilo svoju ulogu, građani moraju da veruju u pravednost pravosuđa – to je osnovni uslov.

**Slika 20.** Stav prema karakteristikama integriteta



## 6. PROFESIJA

---

U ovom istraživanju ispitani su: zadovoljstvo sudija i tužilaca aktivnostima profesionalnih udruženja, generalnom pozicijom njihove profesiju u društvu, kao i percepcija javnog interesa koja je pod značajnim uticajem profesionalne socijalizacije.

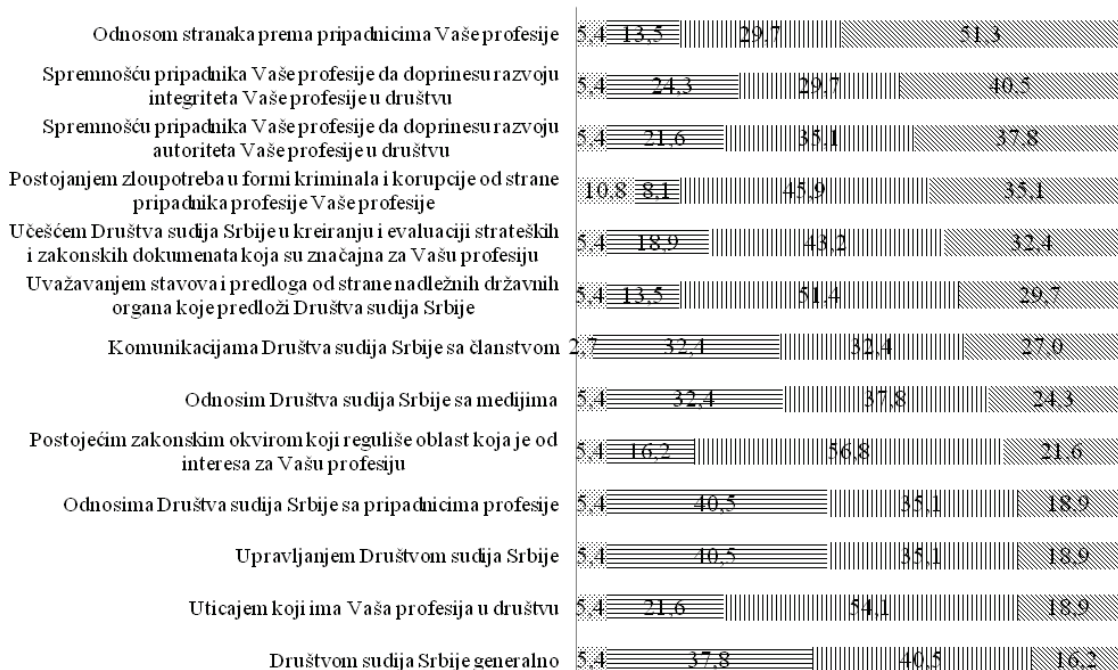
### 6.1 Profesionalna pripadnost

Dve trećine sudija (62.2%) su članovi Društva sudija Srbije, 18,9% je navelo da nije, dok isto toliko nije dalo odgovor na ovo pitanje (Slika 21). Nijedan ispitanik nije naveo da je imao bilo kakvu funkciju u Društvu sudija Srbije, a 18.9% nije dalo odgovor na ovo pitanje.

Među učesnicima istraživanja može se uočiti nekoliko trendova. Prvi trend je da su sudije ambivalentne kada je u pitanju stanje profesije i profesionalnog organizovanja. Jasno izraženo nezadovoljstvo je uočeno kada je u pitanju odnos stranaka prema profesiji (51.3). Nešto manje od polovine (40,5%) sudija učesnika istraživanja je nezadovoljno doprinosom koji pripadnici profesije daju unapređenju profesije. Trećina ispitanika je nezadovoljna prisustvom korupcije i kriminala o okviru sudijske profesije. Što se tiče reprezentativne funkcije kod anketiranih sudija najzastupljeniji je stav da su i zadovoljni i da nisu zadovoljni.

## Slika 21. Zadovoljstvo Društvom sudija Srbije

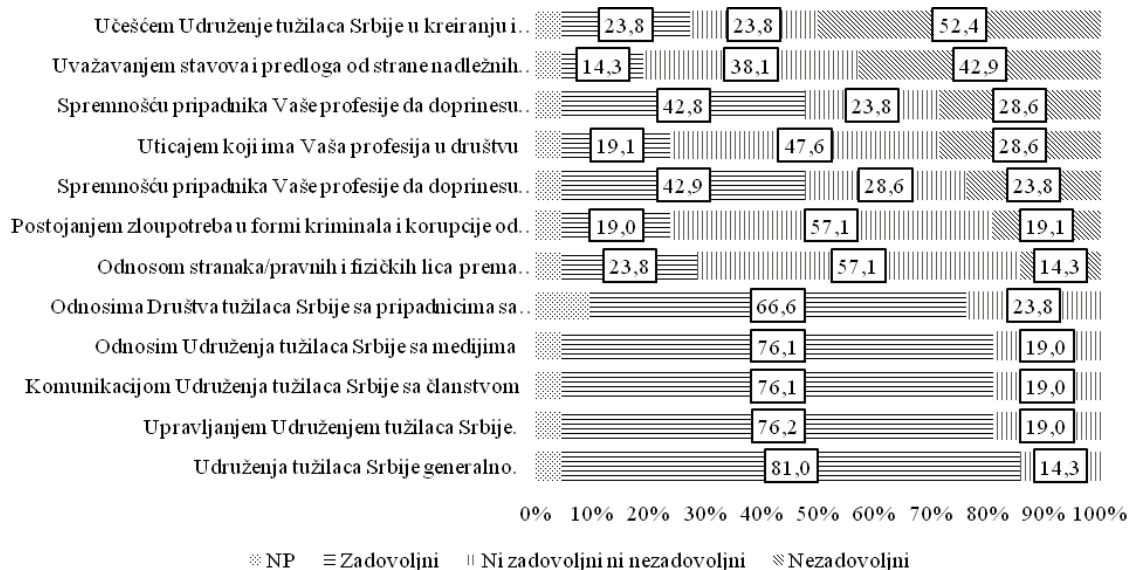
※ NP ≡ Zadovoljni ≡ Ni zadovoljni ni nezadovoljni ≡ Nezadovoljni



Skoro svi javni tužioci su članovi Udruženja javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbije (95.2%), dok samo jedan ispitanik nije dao odgovor na ovo pitanje (4.8%). Više od polovine ispitanika imalo je neku funkciju u Udruženju (57.1%), 33.4% je izjavilo da nije imalo nikakvu funkciju, a 9.5% nije dalo odgovor. Vidimo da je veoma malo učesnika nezadovoljno radom Udruženja, pri čemu su tužioci u većoj meri zadovoljni radom udruženja nego sudije (Slika 22).

Iz slike 22 jasno se vidi da su anketirani javni tužioci zadovoljni radom udruženja i doprinosom koji pripadnici profesije daju samoj profesiji uključujući i samo udruženje, a s druge strane su nezadovoljni zastupanjem i uticajem koje ima Udruženje tužilaca Srbije. Kada su u pitanju zloupotrebe na nivou profesije intervjuisani javni tužioci su neopredeljni u smislu da niti su zadovoljni niti da jesu zadovoljni.

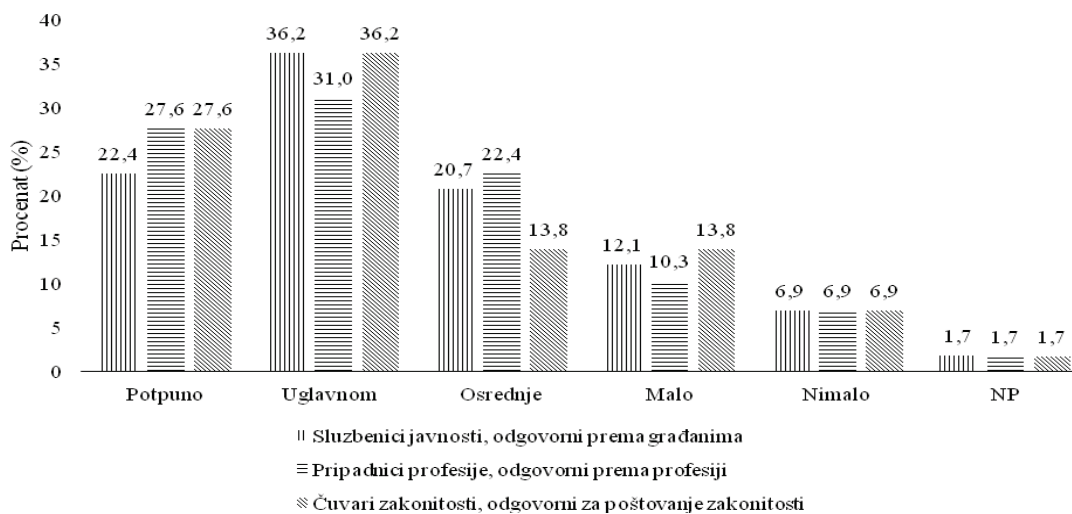
**Slika 22.** Zadovoljstvo Udruženjem javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbije



## 6.2 Kako sudije i javni tužioci vide svoju ulogu

Zbrajanjem odgovora “potpuno” i “uglavnom” (Slika 23) najveći broj sudija i tužioca sebe vidi kao čuvare zakona koji su odgovorni prema poštovanju zakonitosti (63,8%), a podjednako kao službenici javnosti i pripadnici profesije (58,6%). Iz ovoga se jasno vidi da se sudije i tužioci vide kao vlast bez vlasti i moći, a tek potom kao službenici javnosti u funkciji građana i pripadnici profesije koji su odgovorni prema profesionalnom etosu i standardima. Ovo je bitan podatak, jer sa upostavljanjem nezavisnosti sudske od izvršne i zakonodavne vlasti, ovakvo doživljanje sebe može biti izvor manjka integriteta na nivou sudstva te bismo dobili (novu) vlast koja bi imala problem (samo)kontrole.

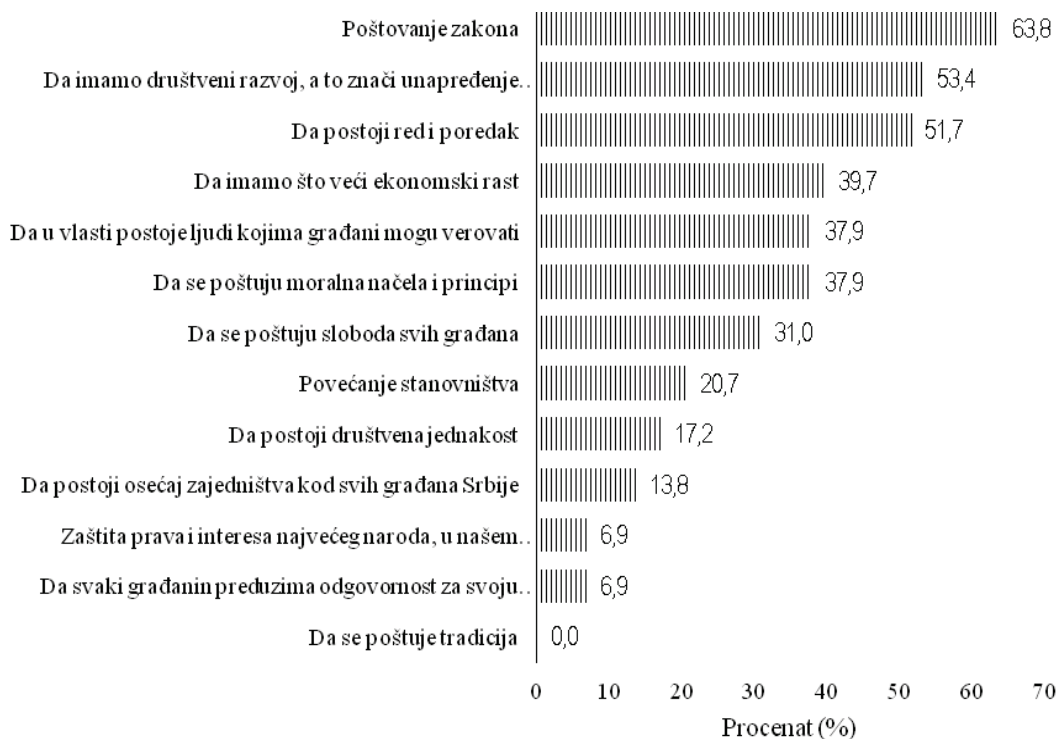
**Slika 23.** Svesnost sudija i javnih tužilaca o svojoj ulozi



### 6.3 Percepcija javnog interesa

Iz priložene slike (Slika 24) jasno se vidi da se kod pravosudnih profesija poštovanje zakona prepoznaje kao dominantno tumačenje javnog interesa. Na drugom mestu je društveni razvoj (obuhvata razvoj zdravstva, školstva, nauke...), dok je na trećem mestu uspostavljanje reda i poretka, što se može protumačiti kao odgovor na stanje odsustva vladavine prava. Ekonomski rast je na četvrtom mestu, dok je na petom unapređenje moralnosti. Ovako rangirano tumačenje javnog interesa pokazuje da postoji relativno veća zastupljenost postmaterijalističkih vrednosti u odnosu na materijalističke, što govori u prilog pretpostavke o višem profesionalnom integritetu anketiranih sudija i tužilaca.

**Slika 24.** Percepcija javnog interesa



## 7. UTICAJ NA LIČNI NIVO

---

U ovom delu analizirano je kako navedeni činioci (normativni kontekst, institucionalna nezavisnost i integritet, profesionalna socijalizacija) deluju na to kako sudije i javni tužioci doživljavaju svoj posao i kako obavljanje posla utiče na njihov život, kako vide stanje u društvu iz svoje pozicije, kao i svoju poziciju u društvu.

### 7.1 Zastupljenost anomalije<sup>14</sup> među sudijama i javnim tužiocima

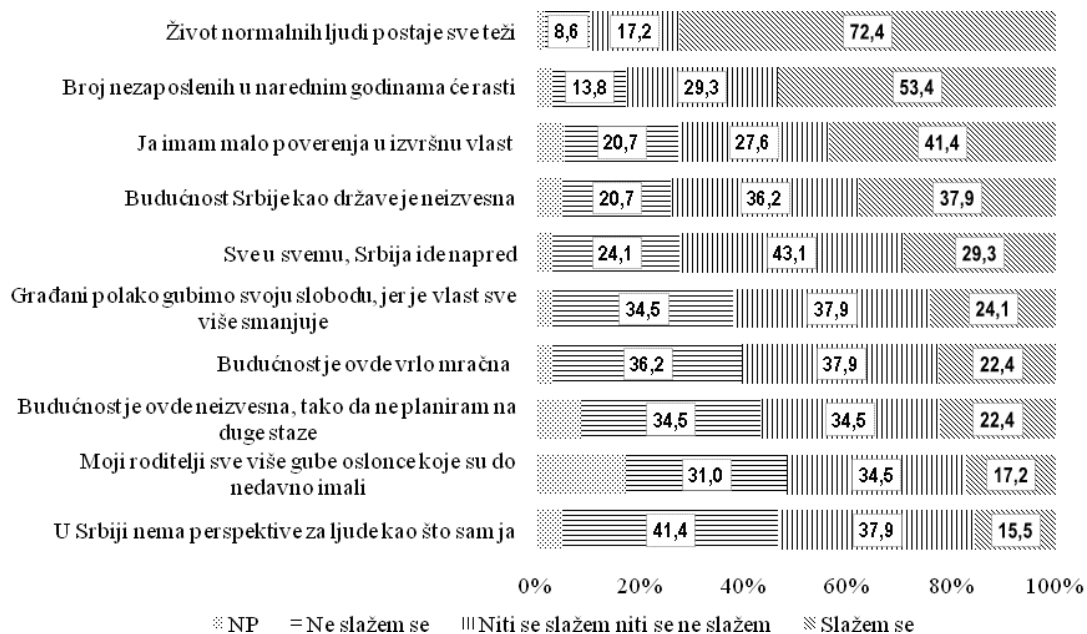
Na osnovu strukture odgovora vidimo da su od stavova koji se odnose na anomiju najzastupljeniji stavovi da život postaje sve teži i da će broj nezaposlenih rasti (Slika 25). Čak 41.4% sudija i tužilaca nema poverenja u izvršnu vlast, 29.3% je neodlučno, dok 20.7% ima poverenje u izvršnu vlast. Isto tako, veliki broj ispitanika smatra da je budućnost Srbije kao države neizvesna.

Na osnovu ovoga možemo zaključiti da je većina sudija i javnih tužilaca zabrinuta sadašnjim stanjem, pesimistična što se tiče uslova života i sa niskim poverenjem u izvršnu vlast. Oko četvrtine sudija smatra i da građani polako gube slobodu, jer je vlast sve više smanjuje, a čak 37.9% njih je neodlučno. Ipak, sama pozicija sudije ili javnog tužioca vuče i određenu dozu sigurnosti, tako da se najveći broj sudija oseća relativno sigurno, kako lično tako i vezano za članove porodice, i pored izražene nesigurnosti vezane za društvo u celini.

---

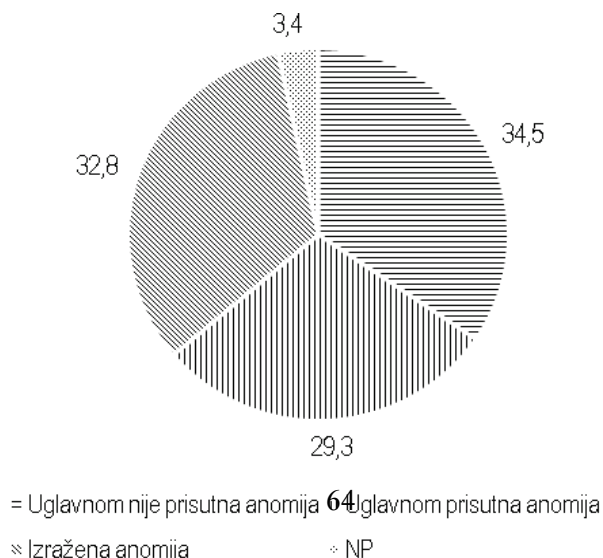
<sup>14</sup> U kontekstu našeg istraživanja, anomijom imenujemo društvenu pojavu neusklađenosti između socio-kulturno dozvoljenih sredstava i (ne)mogućnosti da se njima zadovolje pojedinačni ili grupni interesi, tako da pojedini društveni akteri posežu za socio-kulturno nedozvoljenim sredstvima.

**Slika 25.** Zastupljenost stavova koji se odnose na anomiju



Na osnovu učestalosti prisustva različitih stavova koji karakterišu anomiju, moguće je razlikovati tri grupe ispitanika. Sa Slike 26 vidi se da je izražena anomija prisutna kod čak trećine sudija i tužilaca, a umerenoje prisutna i kod dodatnih 29.3%.

**Slika 26.** Učestalost anomije među sudijama i javnim tužiocima

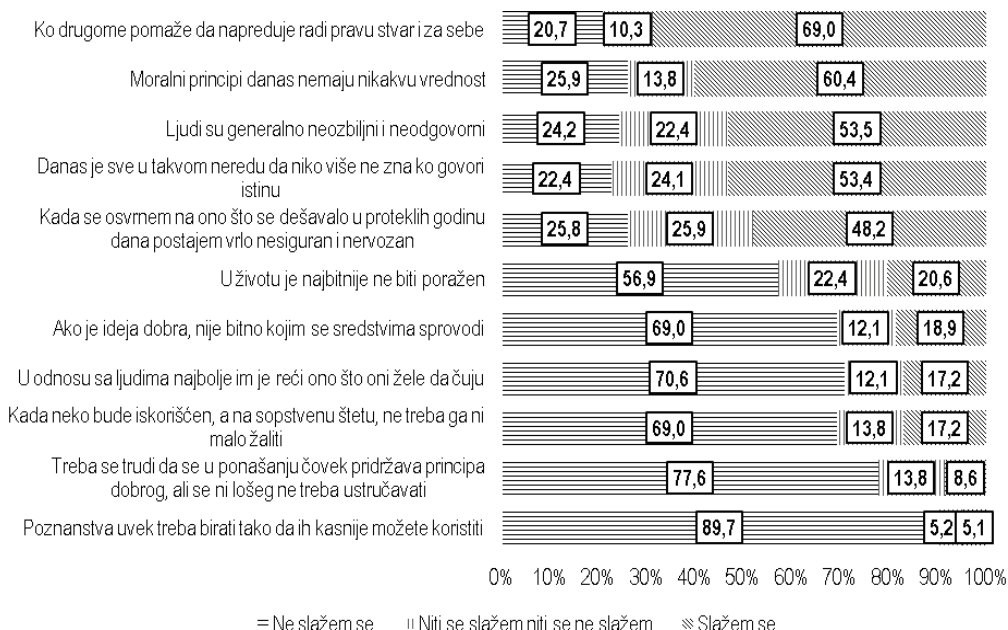


Postoji tendencija da je anomija izraženija kod javnih tužilaca nego kod sudija, pri čemu je izražena anomija prisutna kod 52.4% javnih tužilaca i tek kod 22.9% sudija. Razlike po polu, uzrastu i dužini radnog staža nisu statistički značajne na ovom uzorku. Ovo govori o tome da sudijska pozicija obezbeđuje više lične sigurnosti i viši status od pozicije tužioca.

## 7.2 Zastupljenost makijavelizma među sudijama i javnim tužiocima

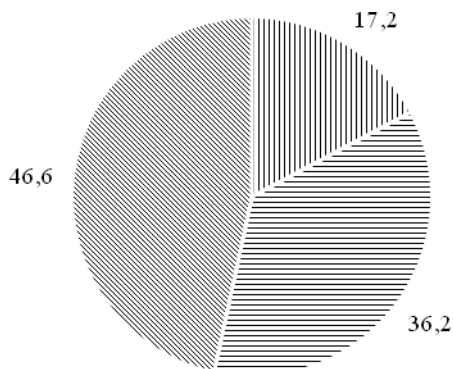
U okviru skale makijavelizma razlikuju se dve grupe pitanja. Jedna grupa pitanja odnosi se na to kako sudije i tužioci vide stanje u društvu, prvenstveno moralne vrednosti u društvu. Ovu grupu čine pitanja kao što su: „Moralni principi danas nemaju nikakvu vrednost“, ili „Ljudi su generalno neozbiljni i neodgovorni“. Drugu grupu čine pitanja koja predstavljaju makijavelizam u užem smislu, odnosno ono što bi svaka osoba poistovetila sa makijavelizmom. Ovu grupu čine pitanja kao što su: „Poznanstva uvek treba birati tako da ih kasnije možete iskoristiti“, ili „U odnosu sa ljudima je najbolje reći im ono što žele da čuju“. Na Slici 27 prikazana je učestalost odgovora ispitanika na tvrdnje iz skale makijavelizma, pri čemu prvih pet tvrdnji obuhvata pitanja koja se odnose na percepciju moralnog stanja društva, a preostala na pitanja koje se odnose na makijavelizam u užem smislu.

**Slika 27.** Zastupljenost stavova koji se odnose na makijavelizam



Vidimo da je makijavelizam u mnogo većoj meri prisutan prilikom procene moralnog stanja društva, pri čemu polovina, ili više od polovine, sudija i tužilaca smatra da moralni principi danas nemaju nikakvu vrednost, da su ljudi neiskreni i da ne postoji bilo kakav red u društvu (Slika 28). Isto tako 48.2% sudija i tužilaca oseća se nesigurno i nervozno zbog generalnog stanja u društvu. U odnosu na percepciju moralnog stanja u društvu, zaposlene u pravosuđu možemo podeliti u tri grupe: ispitanici koji imaju negativnu sliku o moralnom stanju društva, oni koji imaju umereno negativnu sliku o moralnom stanju društva i oni koji imaju pozitivnu sliku o društvu. Pripadnika poslednje grupe je najmanje, tek 17.2%, dok 46.6% ima izrazito negativnu sliku o moralnom stanju društva.

**Slika 28.** Struktura ispitanika u odnosu na to kako vide moralno stanje društva



⌋ Pozitivna slika o društvu

= Umereno negativna slika o društvu

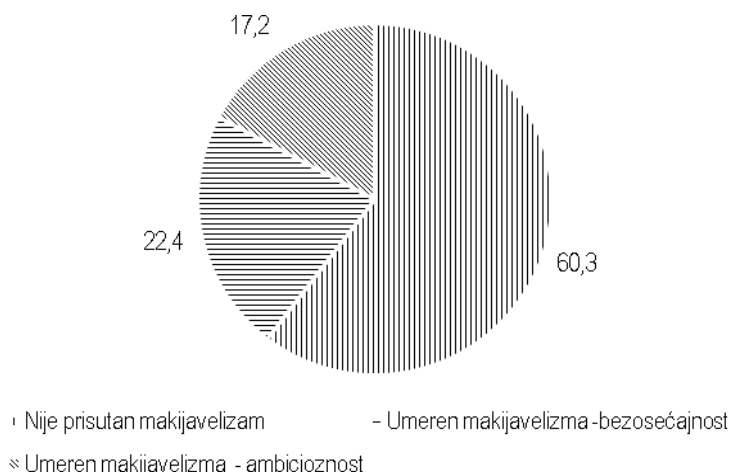
※ Negativna slika o društvu

Mnogo manji broj sudija i tužilaca ima stavove koji su svojstveni makijavelizmu u užem smislu, odnosno stavove kojima se zastupa ostvarivanje cilja bez obzira na sredstva, dvoličnost i koristoljubivost. Zastupljenost ovih stavova kreće se od 5.1% do 20.6%, u zavisnosti od konkretne tvrdnje. Generalno vidimo da se sudije u najmanjoj meri slažu sa stavovima da poznanstva treba birati na osnovu koristoljublja i da se ne treba ustručavati ni od moralno neprihvatljivih postupaka ukoliko je celishodno.

Možemo razlikovati tri grupe osoba zaposlenih u pravosuđu u odnosu na stavove prema makijavelizmu, ali ni kod jedne od tih grupa

makijavelizam nije prisutan u velikoj meri. Kod najvećeg broja ispitanika makijavelizam uopšte nije prisutan, dok su kod preostalih ispitanika prisutni neki od stavova koji su karakteristični za makijavelizam. Za jednu grupu sudija i tužilaca karakterističan je makijavelizam koji je povezan sa bezosećajnošću, i ona je na Slici 29. obeležena kao „Umeren makijavelizam – bezosećajnost“. Za drugu grupu je karakterističan stav da cilj opravdava sredstvo, odnosno prihvata se i upotreba „loših“ načina kako bi se postigao dobar cilj – ovo je suština makijavelizma.

**Slika 29.** Struktura ispitanika u odnosu na zastupljenost makijavelističkih stavova u užem smislu



Makijavelizam nije povezan sa posmatranim demografskim varijablama, odnosno podjednako je prisutan kod sudija i tužilaca, nezavisno od pola, uzrasta i radnog staža.

### 7.3 Impulsivnost kao karakteristika sudija i javnih tužilaca

Iako se impulsivnost ispituje više od pola veka, još uvek ne postoji jedinstvena definicija šta to čini impulsivnost i u praktične svrhe najčešće se koriste multidimenzionalne skale procene impulsivnosti. Za potrebe ovog rada ispitali smo tri aspekta impulsivnosti:

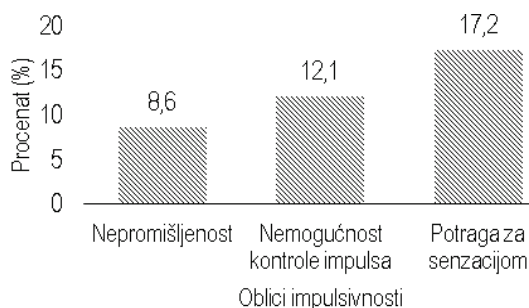
- Impulsivnost kao nepromišljeno delovanje, odsustvo planiranja aktivnosti;
- Impulsivnost kao nemogućnost kontrole impulsa (aspekt impulsivnosti koji se najčešće izjednačava sa impulsivnošću);

- Impulsivnost kao potreba i potraga za uzbuđenjem, senzacijom.

Dok se ponašanja koja odgovaraju prvom i drugom aspektu impulsivnosti uvek negativno evaluiraju, izraženija potraga za senzacijom ne mora nužno da bude negativna. Ukoliko je povezana sa nemogućnošću kontrole impulsa i nepromišljenošću, visok skor na potrazi za uzbuđenjem najčešće ukazuje na sklonost rizičnim ponašanjima, dok uz dobru kontrolu impulsa i generalno promišljeno, planirano ponašanje potreba za uzbuđenjem može biti pozitivno evaluirana i često se označava kao istraživačka radoznalost.

Impulsivnost, kao što je i očekivano, retka je kod sudija i javnih tužilaca (Slika 30). Ovo je u skladu sa nespecifičnim zahtevima ovih pozicija. Rezultati na testu ukazuju da je impulsivnost u smislu nepromišljenosti prisutna kod tek 8.6% sudija i javnih tužilaca, a u smislu nemogućnosti kontrole impulsa kod 12.1%, dok je impulsivnost kao potraga za senzacijama nešto češća i iznosi 17.6%. Impulsivnost kao potraga za senzacijama češća je među javnim tužiocima (33.3%), nego među sudijama (8.1%).

**Slika 30.** Struktura ispitanika u odnosu na zastupljenost različitih impulsivnih ponašanja



Nijedna osoba nema sva tri obeležja impulsivnosti već samo jedno od tri navedena – nijedna osoba nema izraženu impulsivnost. Na primer, osoba koja prirodno teško kontroliše impulse ipak uspeva da sa promišljanjem donosi odluke što može da kompenzuje ishitrenost. Isto tako osoba koja zna da nekad nepromišljeno donosi odluke, to ne radi zbog toga što ne može da se kontroliše ili zato što traga za uzbuđenjem. Ovo daje prostor za razvoj adekvatnih heuristika prilikom donošenja odluka.

Ispitivanjem impulsivnosti, odnosno postojanjem neke od vrsta impulsivnosti, ne tvrdi se da će osoba koja je impulsivna nužno biti loš sudija ili javni tužilac. I od jedne i od druge pozicije zahteva se smirenost i temeljitost, što je često u sukobu sa impulsivnošću, ali osoba može vremenom izgraditi navike tako da se prilagodi zahtevima posla. Upravo

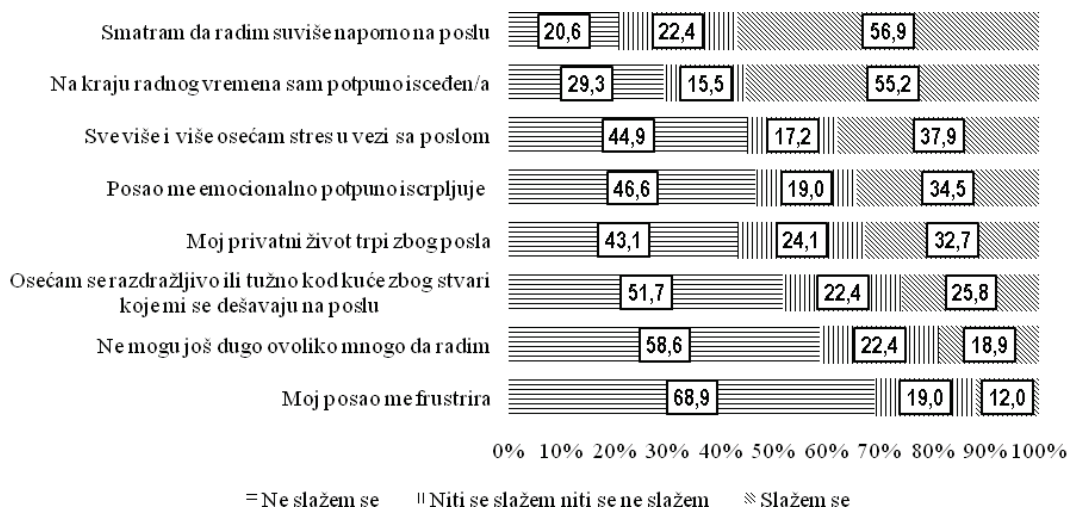
uravnotežavanje i modifikacija osobina ličnosti i predstavlja zdrav razvoj ličnosti. Ipak, preklapanje nespecifičnih zahteva profesije i karakteristika osobe može da doprinese zadovoljstvu i uspešnosti na poslu.

#### 7.4 Karakteristike povezane sa sagorenošću

Kako sagorenost postaje sve značajniji fenomen u Srbiji, u prikazu učestalosti odgovora prikazani su odgovori ispitanika na sva pitanja, a prilikom dublje analize korišćena je skraćena verzija skale koja poseduje adekvatne psihometrijske karakteristike. Na osnovu ove skale ne može se zaključiti o prisustvu sagorenosti, jer sam instrument nije klinički ispitan, tako da ćemo govoriti o fenomenima koji su povezani sa sagorenošću.

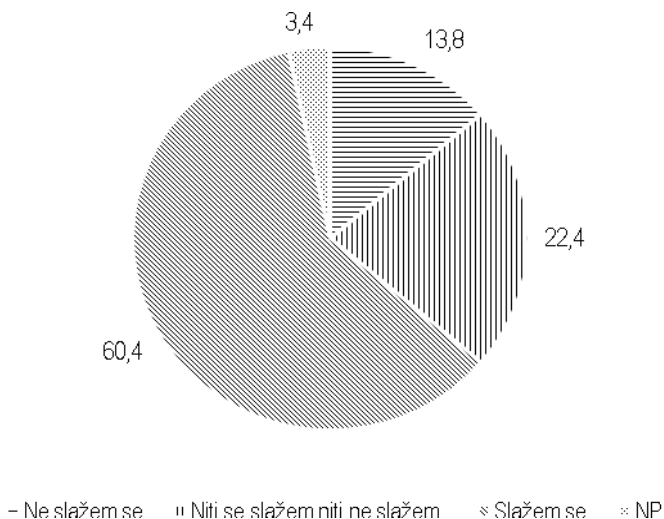
Vidimo da oko polovine sudija i javnih tužilaca smatra da radi suviše naporno i da su iscrpljeni nakon radnog vremena, trećina smatra da ih posao potpuno emocionalno iscrpljuje i da njihov privatni život trpi zbog posla (Slika 31). Stres koji je rezultat rada kod četvrtine se preliva na privatne odnose, tako što se nakon posla ispitanici osećaju tužno i razdražljivo.

**Slika 31.** Zastupljenost stavova koji se odnose na iscrpljenost



Čak oko dve trećine sudija i javnih tužilaca smatra da obim posla negativno utiče na kvalitet njihovog rada (Slika 32).

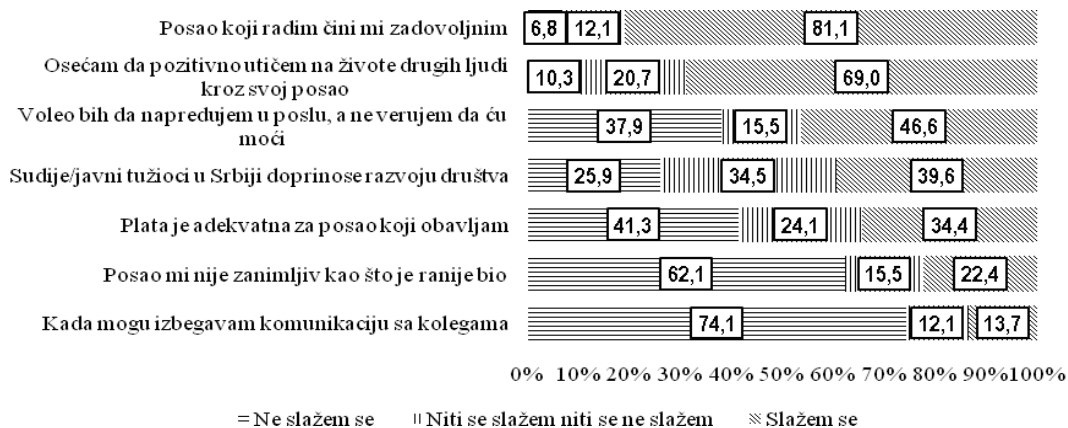
**Slika 32.** Prikaz odgovora ispitanika na stav da obim posla negativno utiče na kvalitet rada



Generalno možemo razlikovati tri grupe ispitanika u odnosu na ove indikatore iscrpljenosti. Najvećoj grupi, od 48.3% ispitanika, pripadaju sudije i javni tužioci kod kojih nisu prisutni znaci iscrpljenosti. Drugoj grupi pripada 22.4% ispitanika, i kod njih su prisutni znaci povećanog ulaganja napora, ali ne dolazi da prelivanja stresa sa posla na privatni život. Treću grupu, 29.3% sudija i javnih tužilaca, čine ispitanici kod kojih su osim povećanog ulaganja napora prisutni i simptomi koji ukazuju da se iscrpljenost sa posla prenosi na njihov privatni život.

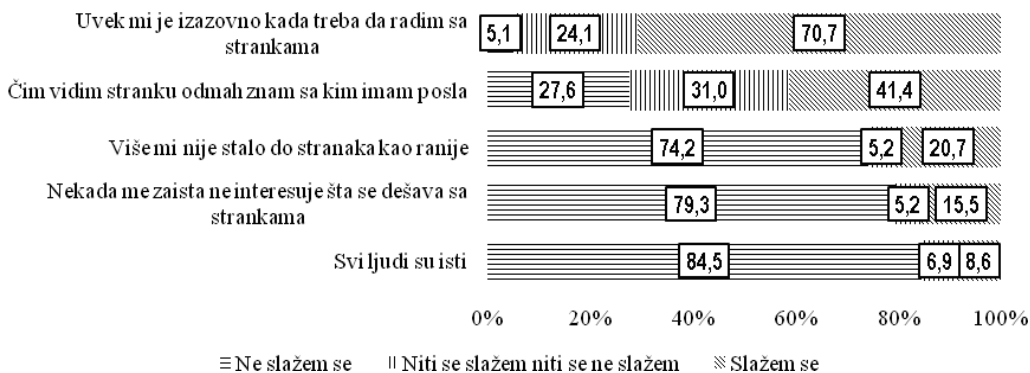
I pored relativno visoke iscrpljenosti, posao čini zadovoljnim 81.1% sudija i javnih tužilaca, tek 6.8% izjavljuje da ne uživa u svom poslu, a dve trećine smatra da pozitivno utiče na živote ljudi kroz svoj posao (Slika 33). Sudije i javni tužioci retko izbegavaju kontakte sa drugim kolegama. Ipak, imaju podeljeno mišljenje vezano za adekvatnost plate u odnosu na posao i mogućnost napredovanja. Na osnovu ovoga možemo zaključiti da sudije i javni tužioci, i pored iscrpljenosti i nekih ometajućih organizacionih uslova, u velikoj meri uživaju u svom poslu koji za njih ima veliku vrednost. Ovo je i u skladu sa nalazom da tek 13.8% sudija i javnih tužilaca smatra da postoji bolji posao od njihovog u odnosu na profesiju kojom se bave.

**Slika 33.** Zastupljenost stavova koji se odnose na ispunjenost poslom



Vidimo da je većini sudija i javnih tužilaca njihov posao izazovan, da im je i dalje stalo do stranaka kao i na početku karijere (Slika 34). U tom smislu, verovatno je da je depersonalizacija u maloj meri prisutna među sudijama i javnim tužiocima.

**Slika 34.** Zastupljenost stavova koji se odnose na depersonalizaciju



Na osnovu dodatnih analiza, možemo zaključiti da su kod 13,8% sudija i javnih tužilaca prisutni simptomi depersonalizacije. Kod još 15,5% prisutni su neki od simptoma, ali nisu u toj meri izraženi. Kod 70,7% sudija i tužilaca nisu prisutni simptomi depersonalizacije.

Rezultati ukazuju da su sudije i javni tužioci pod povećanim opterećenjem. Oko 2/3 ispitanika smatra da ito utiče na kvalitet njihovog

rada, ali ne dovodi u značajnoj meri do nezadovoljstva poslom, poremećenog odnosa sa kolegama ili nezainteresovanošću za klijente.

### **7.5 Zadovoljstvo važnim karakteristikama posla i rada**

Sudije i javni tužioci su u najvećoj meri nezadovoljni načinom izbora sudija i tužilaca, načinom na koji je regulisano razrešenje sudija. Isto tako, nezadovoljni su kriterijumima napredovanja i stepenom nezavisnosti u odnosu na izvršnu i zakonodavnu vlast na nacionalnom nivou, kao i tehničkim uslovima rada.

**Slika 35. Zadovoljstvo važnim karakteristikama posla i rada**



## **8. METODOLOGIJA MONITORINGA I EVALUACIJE STANJA PRAVOSUDNIH REFORMI**

---

U ovom delu predstavimo Predlog metodologije za monitoring i evaluaciju pravosudne tranzicije. Kada govorimo o pravosudnoj tranziciji govorimo o promenama na nivou pravosuđa kao institucije, promenama na nivou profesionalnog organizovanja, kao i promenama na nivou profesionalnog integriteta javnih tužilaca i sudija. Ako bi izostala tranzicija u bilo kojem od ova tri segmenta, ona ne bi bila održiva i postojala bi pretnja nekog novog blokiranja.

Osnov za izradu pokazatelja su: Nacionalna strategije za reformu pravosuđa, Izveštaj Saveta za borbu protiv korupcije o reformi pravosuđa u Srbiji za period od 2008. do 2010. godine, kao i Izveštaj o napretku Srbije u evropskim integracijama za 2013. godinu. Cilj ovog predloga je da inicira kontinuiranu, sistematizovanu, činjenično utemeljenu raspravu o stanju reformi u Srbiji na nivou pravosudne zajednice. Zadatak je da se godišnjim izveštavanjem ukaže na dobre rezultate, ali isto tako i na potrebne reforme, kao i na pretpostavke koje je neophodno ispuniti da bi se planirane promene desile.

Za potrebe monitoringa koristimo dve vrste izvora. Prvo su statistički podaci, drugo su mišljenja stručnjaka, predstavnika akademske zajednice, organizacija civilnog društva koje se bave temom reforme pravosuđa (ili temom ljudskih prava), kao i predstavnika pravosudne vlasti, strukovnih udruženja i nadležnog ministarstva, te sudija, javnih tužilaca i građana. Dobijeni podaci iz izvora biće mereni kao vrednosti indikatora, koji će se na nivou populacije (kao i na nivou sektora) predstaviti preko aritmetičkih sredina i varijansi.

Monitoring se organizuje na dva nivoa. Putem polustrukturisanih intervjua svi predstavnici pravosudne zajednice ponudiće svoje viđenje stanja u pravosuđu, a potom će u okviru participativnog procesa dati zajedničke ocene, iz kojih treba da proisteknu prioritati pravosudne tranzicije i pretpostavke za njihovu realizaciju. Sve to biće segmentirano na nivou pravosudnih institucija, profesionalnog organizovanja i integriteta, i to jednoobraznim, objektivnim i transparentnim kriterijumima.

## Institucionalno normativni nivo

| Predmet merenja   | Izvor   | Ocena                                     |
|---|---|---|
| Postoje i primenju se jednoobrazni, objektivni i transparentni kriterijumi za imenovanja sudija | Ministarstvo, VSS <sup>15</sup> , sudije, DSS, akademska zajednica, organizacije civilnog društva                                 | Od 1 do 5<br>(1-minimalno, 5- maksimalno) |
| Način imenovanja predsednika sudova utiče na nezavisnost sudstva                                | Ministarstvo, VSS, sudije, DSS, akademska zajednica, organizacije civilnog društva  | Od 1 do 5<br>(1-minimalno, 5- maksimalno) |
| Postoji automatska dodela predmeta koja doprinosi nezavisnosti sudstva                          | Ministarstvo, VSS, sudije, DSS, akademska zajednica, organizacije civilnog društva  | Od 1 do 5<br>(1-minimalno, 5- maksimalno) |
| Uvođenje imovinskih karata doprinosi nezavisnosti pravosuđa                                     | Ministarstvo, VSS, DTV, sudije, javni tužioci, DSS, UTS, akademska zajednica, organizacije civilnog društva                       | Od 1 do 5<br>(1-minimalno, 5- maksimalno) |
| Postoji sankcionisanje povrede etičkih kodeksa  | Ministarstvo, VSS, DTV, sudije, javni tužioci, DSS, UTS, akademska zajednica, organizacije civilnog društva                       | Od 1 do 5<br>(1-minimalno, 5- maksimalno) |
| Postoji sistem za disciplinsku odgovornost sudija i javnih tužilaca                             | Ministarstvo, VSS, DTV, sudije, javni tužioci, DSS, UTS, akademska zajednica, organizacije civilnog društva                       | Od 1 do 5<br>(1-minimalno, 5- maksimalno) |
| Postoji imunitet sudija od krivičnog gonjenja   | Ministarstvo, VSS, sudije, DSS, akademska zajednica, organizacije civilnog društva  | Od 1 do 5<br>(1-minimalno, 5- maksimalno) |
| Postoji autonomno raspolaganje finansijskim sredstvima od strane pravosuđa                      | Ministarstvo, VSS, DTV, sudije, javni tužioci, DSS, UTS, akademska zajednica, organizacije civilnog društva                       | Od 1 do 5<br>(1-minimalno, 5- maksimalno) |
| Na nivou pravosuđa postoji adekvatna struktura kadrova  | Ministarstvo, VSS, DTV, sudije, javni tužioci, DSS, UTS, akademska zajednica, organizacije civilnog društva, Pravosudna akademija | Od 1 do 5<br>(1-minimalno, 5- maksimalno) |

<sup>15</sup> Skraćenice VSS – Visoki savet sudstva, DVT- Državno veće tužilaca, DSS - Društvo sudija Srbije i UTS – Udruženje tužilaca Srbije

|  |   |  |
|--|---|--|
| Postoji adekvatan sistem stručnog usavršavanja sudija i tužilaca | Ministarstvo, VSS, DTV, sudije, javni tužioci, DSS, UTS, akademska zajednica, organizacije civilnog društva, Pravosudna akademija | Od 1 do 5<br>(1-minimalno, 5- maksimalno)  |
| Postoji suđenje u razumnom roku                                  | Ministarstvo, VSS, sudije, DSS, akademska zajednica, organizacije civilnog društva  | Od 1 do 5<br>(1-minimalno, 5- maksimalno)  |
| Broj zaostalih predmeta utiče na efikasnost sudstva              | Ministarstvo, VSS, sudije, DSS, akademska zajednica, organizacije civilnog društva  | Od 1 do 5<br>(1-minimalno, 5- maksimalno)  |
| Postoji adekvatno izvršenje sudskih presuda                      | Ministarstvo, VSS, sudije, DSS, akademska zajednica, organizacije civilnog društva  | Od 1 do 5<br>(1-minimalno, 5- maksimalno)  |
| Postoji adekvatna primena alternativnih sakcija                  | Ministarstvo, VSS, sudije, DSS, akademska zajednica, organizacije civilnog društva  | Od 1 do 5<br>(1-minimalno, 5- maksimalno)) |
| Postoji adekvatna zastupljenost proaktivnog pristupa istragama   | DTV, javni tužioci, UTS, akademska zajednica, organizacije civilnog društva   | Od 1 do 5<br>(1-minimalno, 5- maksimalno)  |

| <b>Predmet merenja</b>                            | <b>Izvor</b>   | <b>Ocena</b>                              |
|---|--|---|
| Ocena integriteta                                 | Ministarstvo, VSS, sudije, DSS, akademska zajednica, organizacije civilnog društva | Od 1 do 5<br>(1-minimalno, 5- maksimalno) |
| Ocena resursa/kapaciteta                          | Ministarstvo, VSS, sudije, DSS, akademska zajednica, organizacije civilnog društva | Od 1 do 5<br>(1-minimalno, 5- maksimalno) |
| Ocena moći pravosuđa u odnosu na izvršnu vlast    | Ministarstvo, VSS, sudije, DSS, akademska zajednica, organizacije civilnog društva | Od 1 do 5<br>(1-minimalno, 5- maksimalno) |
| Kontrola sudstva od strane nadležnog ministarstva | Ministarstvo, VSS, sudije, DSS, akademska zajednica, organizacije civilnog društva | Od 1 do 5<br>(1-minimalno, 5- maksimalno) |
| Proces donošenja sudskog poslovnika               | Ministarstvo, VSS, sudije, DSS, akademska zajednica, organizacije civilnog društva | Od 1 do 5<br>(1-minimalno, 5- maksimalno) |

|  |  |  |
|--|--|--|
| Nadzor sudskog poslovnika  | Ministarstvo, VSS, sudije, DSS, akademska zajednica, organizacije civilnog društva | Od 1 do 5 (1-minimalno, 5- maksimalno) |
| Ministarstvo pravde definiše broj potrebnih sudija i javnih tužilaca dajući saglasnost na odluke | Ministarstvo, VSS, sudije, DSS, akademska zajednica, organizacije civilnog društva | Od 1 do 5 (1-minimalno, 5- maksimalno) |
| Samostalno raspolaganje budžetskim sredstvima  | Ministarstvo, VSS, sudije, DSS, akademska zajednica, organizacije civilnog društva | Od 1 do 5 (1-minimalno, 5- maksimalno) |
| Nespojivost funkcija na nivou sudstva  | Ministarstvo, VSS, sudije, DSS, akademska zajednica, organizacije civilnog društva | Od 1 do 5 (1-minimalno, 5- maksimalno) |

| <b>Predmet merenja</b>   | <b>Izvor</b>  | <b>Ocena</b>   |
|--|---|--|
| Kriterijumi za izbor sudija i tužilaca na pozicije u pravosuđu | Ministarstvo, VSS, DTV, sudije, javni tužioci, DSS, UTS, akademska zajednica, organizacije civilnog društva | Od 1 do 5 (1-minimalno, 5- maksimalno)   |
| Status vršilaca dužnosti predsednika suda                      | Relevana statistika   | Od 1 do 5 (1-minimalno, 5- maksimalno)   |
| Finansijska dimenzija pristupačnosti pravdi                    | Relevana statistika, anketno istraživanje sa strankama u postupku   | Od 1 do 5 (1-minimalno, 5- maksimalno)   |
| Vremenska dimenzija pristupačnosti pravdi                      | Relevana statistika, anketno istraživanje sa strankama u postupku   | Odnos prosečno utrošenog vremena prema vrsti postupka segmentirano prema delu Srbije i vrsti učesnika u postupku |
| Opterećenost predmetom   | Relevana statistika   | Broj sudija koji su preopterećeni predmetima segmentirano prema vrsti suda i delu Srbije                         |

|   |   |  |
|---|---|--|
| Ocena kapaciteta Visokog saveta sudstva i administrativne kancelarije                                 | VSS, sudije, DSS, UTS, akademska zajednica, organizacije civilnog društva                                   | Od 1 do 5 (1-minimalno, 5- maksimalno) |
| Ocena kapaciteta Državnog veća tužilaca i administrativne kancelarije                                 | DTV, javni tužioci, UTS, akademska zajednica, organizacije civilnog društva                                 | Od 1 do 5 (1-minimalno, 5- maksimalno) |
| Ocena procesnih zakona  | Ministarstvo, VSS, DTV, sudije, javni tužioci, DSS, UTS, akademska zajednica, organizacije civilnog društva | Od 1 do 5 (1-minimalno, 5- maksimalno) |
| Ocena sprovođenja tužilačke istrage   | Ministarstvo, VSS, DTV, sudije, javni tužioci, DSS, UTS, akademska zajednica, organizacije civilnog društva | Od 1 do 5 (1-minimalno, 5- maksimalno) |
| Postojenje i kvalitet kriterijuma za vrednovanje rada i kriterijuma za napredovanje sudija i tužilaca | Ministarstvo, VSS, DTV, sudije, javni tužioci, DSS, UTS, akademska zajednica, organizacije civilnog društva | Od 1 do 5 (1-minimalno, 5- maksimalno) |
| Ocena transparentnosti rada Visokog saveta sudstva  | Ministarstvo, VSS, DTV, sudije, javni tužioci, DSS, UTS, akademska zajednica, organizacije civilnog društva | Od 1 do 5 (1-minimalno, 5- maksimalno) |
| Ocena transparentnosti rada Državnog veća tužilaca  | Ministarstvo, VSS, DTV, sudije, javni tužioci, DSS, UTS, akademska zajednica, organizacije civilnog društva | Od 1 do 5 (1-minimalno, 5- maksimalno) |
| Dostupnost propisa  | Ministarstvo, VSS, DTV, sudije, javni tužioci, DSS, UTS, akademska zajednica, organizacije civilnog društva | Od 1 do 5 (1-minimalno, 5- maksimalno) |

|                           |   |   |
|---------------------------|---|---|
| Dostupnost sudskih praksi | Ministarstvo, VSS, DTV, sudije, javni tužioci, DSS, UTS, akademska zajednica, organizacije civilnog društva | Od 1 do 5<br>(1-minimalno, 5- maksimalno) |
|---------------------------|---|---|

| <b>Predmet merenja</b>  | <b>Izvor</b>  | <b>Ocena</b>                              |
|---|---|---|
| (Ne)prisutnost i uticaj civilnog društva u konsultacijama pri donošenju zakona.   | Organizacije civilnog društva   | Od 1 do 5<br>(1-minimalno, 5- maksimalno) |
| Nosioci pravosudnih funkcija oslobođeni svakog neprimerenog, nedozvoljenog uticaja i pritiska, a koji bi ometao ostvarivanje pravde, bez obzira na njihov izvor   | Ministarstvo, VSS, DTV, sudije, javni tužioci, DSS, UTS, akademska zajednica, organizacije civilnog društva | Od 1 do 5<br>(1-minimalno, 5- maksimalno) |
| Propisi su jasni, razumljivi, određeni, lako dostupni i međusobno usklađeni   | Ministarstvo, VSS, DTV, sudije, javni tužioci, DSS, UTS, akademska zajednica, organizacije civilnog društva | Od 1 do 5<br>(1-minimalno, 5- maksimalno) |
| Propisi su usklađeni sa pravnim tekovinama Evropske unije i praksom međunarodnih sudskih institucija  | Ministarstvo, VSS, DTV, sudije, javni tužioci, DSS, UTS, akademska zajednica, organizacije civilnog društva | Od 1 do 5<br>(1-minimalno, 5- maksimalno) |
| Postoji ujednačena sudska praksa  | Ministarstvo, VSS, DTV, sudije, javni tužioci, DSS, UTS, akademska zajednica, organizacije civilnog društva | Od 1 do 5<br>(1-minimalno, 5- maksimalno) |
| Svakom pojedincu omogućen jednak pravni tretman i pristup pravdi pod jednakim uslovima, i to bez diskriminacije po bilo kom osnovu i sa jednakim mogućnostima da zaštite i ostvare svoja prava i interese | Ministarstvo, VSS, DTV, sudije, javni tužioci, DSS, UTS, akademska zajednica, organizacije civilnog društva | Od 1 do 5<br>(1-minimalno, 5- maksimalno) |

|  |   |   |
|--|---|---|
| Nosioci pravosudnih funkcija, zaposleni u pravosuđu predstavnici drugih pravosudnih profesija svoj posao obavljaju stručno kompetentno   | VSS, DTV, sudije, javni tužioci, DSS, UTS, akademska zajednica, organizacije civilnog društva | Od 1 do 5<br>(1-minimalno, 5- maksimalno) |
| Nosioci pravosudnih funkcija donose kvalitetne odluke u razumnim rokovima uz uspostavljanje proaktivne i jasne komunikacije sa građanima | VSS, DTV, sudije, javni tužioci, DSS, UTS, akademska zajednica, organizacije civilnog društva | Od 1 do 5<br>(1-minimalno, 5- maksimalno) |
| Nivo poverenja u pravosuđe podignut  | Anketa sa građanima, pravnim i fizičkim licima koji su tokom godine imali postupak pred sudom | Od 0 do 100% u odnosu na prethodnu godinu |

| <b>Predmet merenja</b>   | <b>Izvor</b>  | <b>Ocena</b>                              |
|--|---|---|
| Ocena primene mehanizama odgovornosti pravosudnih institucija i kriterijumi odgovornosti nosilaca pravosudnih funkcija za kvalitet                           | Organizacije civilnog društva   | Od 1 do 5<br>(1-minimalno, 5- maksimalno) |
| Ocena primene mehanizama odgovornosti pravosudnih institucija i kriterijumi odgovornosti nosilaca pravosudnih funkcija za pravičnost                         | Ministarstvo, VSS, DTV, sudije, javni tužioci, DSS, UTS, akademska zajednica, organizacije civilnog društva | Od 1 do 5<br>(1-minimalno, 5- maksimalno) |
| Ocena primene mehanizama odgovornosti pravosudnih institucija i kriterijumi odgovornosti nosilaca pravosudnih funkcija za rezultate rada                     | Ministarstvo, VSS, DTV, sudije, javni tužioci, DSS, UTS, akademska zajednica, organizacije civilnog društva | Od 1 do 5<br>(1-minimalno, 5- maksimalno) |
| Ocena primene mehanizama odgovornosti pravosudnih institucija i kriterijumi odgovornosti nosilaca pravosudnih funkcija za upotrebu dodeljenih javnih resursa | Ministarstvo, VSS, DTV, sudije, javni tužioci, DSS, UTS, akademska zajednica, organizacije civilnog društva | Od 1 do 5<br>(1-minimalno, 5- maksimalno) |

|  |   |  |
|--|---|--|
| Ocena delotvornog upravljanja i racionalnog korišćenja resursa po predmetima postupanja  | Ministarstvo, VSS, DTV, sudije, javni tužioci, DSS, UTS, akademska zajednica, organizacije civilnog društva | Od 1 do 5 (1-minimalno, 5- maksimalno) |
| Ocena suđenja u razumnom roku  | Ministarstvo, VSS, DTV, sudije, javni tužioci, DSS, UTS, akademska zajednica, organizacije civilnog društva | Od 1 do 5 (1-minimalno, 5- maksimalno) |
| Ocena zakonitosti postupaka, poštovanja ljudskih i manjinskih prava, kao i sloboda zagarantovanih domaćim i međunarodnim propisima | VSS, DTV, sudije, javni tužioci, DSS, UTS, akademska zajednica, organizacije civilnog društva               | Od 1 do 5 (1-minimalno, 5- maksimalno) |

| <b>Predmet merenja</b>  | <b>Izvor</b>        | <b>Ocena</b>                          |
|---|---------------------|---------------------------------------|
| Reintegracija u pravosudni sistem sudija i javnih tužilaca, koji su vraćeni na funkciju na osnovu odluke Ustavnog suda, kao i preispitivanje pravosudne mreže | Relevana statistika | Od 0 do 100% u odnosu na 2012. godinu |
| Rešavanje zaostalih predmeta  | Relevana statistika | Od 0 do 100% u odnosu na 2012. godinu |
| Rešavanje predmeta u razumnim rokovima  | Relevana statistika | Od 0 do 100% u odnosu na 2012. godinu |
| Ujednačavanje sudske prakse   | Relevana statistika | Od 0 do 100% u odnosu na 2012. godinu |
| Uspostavljanje jedinstvenog sistema e-pravosuđa   | Relevana statistika | Od 0 do 100% u odnosu na 2012. godinu |

## Nivo profesionalnog organizovanja

| <b>Predmet merenja</b>   | <b>Izvor</b>                          | <b>Ocena</b>                              |
|--|---------------------------------------|---|
| Ugledom koji ima Vaša profesija u društvu  | Anketa sa sudijama i javnim tužiocima | Od 1 do 5<br>(1-minimalno, 5- maksimalno) |
| Uticajem koji ima Vaša profesija u društvu   | Anketa sa sudijama i javnim tužiocima | Od 1 do 5<br>(1-minimalno, 5- maksimalno) |
| Uvažavanjem stavova i predloga Vašeg udruženja/komore od strane nadležnih državnih organa                                  | Anketa sa sudijama i javnim tužiocima | Od 1 do 5<br>(1-minimalno, 5- maksimalno) |
| Postojećim zakonskim okvirom koji reguliše oblast koja je od interesa za Vašu profesiju                                    | Anketa sa sudijama i javnim tužiocima | Od 1 do 5<br>(1-minimalno, 5- maksimalno) |
| Učešćem Vašeg udruženja/komore u kreiranju strateških i zakonskih dokumenata koji su značajni za Vašu profesiju            | Anketa sa sudijama i javnim tužiocima | Od 1 do 5<br>(1-minimalno, 5- maksimalno) |
| Učešćem Vašeg udruženja/komore u evaluaciji rezultata strateških i zakonskih dokumenata koji su značajni za Vašu profesiju | Anketa sa sudijama i javnim tužiocima | Od 1 do 5<br>(1-minimalno, 5- maksimalno) |
| Materijalnim položajem pripadnika profesije  | Anketa sa sudijama i javnim tužiocima | Od 1 do 5<br>(1-minimalno, 5- maksimalno) |
| Mogućnostima stručnog usavršavanja pripadnika profesije  | Anketa sa sudijama i javnim tužiocima | Od 1 do 5<br>(1-minimalno, 5- maksimalno) |
| Mogućnostima da pripadnici Vaše profesije saraduju sa kolegama iz inostranstva   | Anketa sa sudijama i javnim tužiocima | Od 1 do 5<br>(1-minimalno, 5- maksimalno) |
| Spremnošću pripadnika Vaše profesije da doprinesu razvoju autoriteta Vaše profesije u društvu                              | Anketa sa sudijama i javnim tužiocima | Od 1 do 5<br>(1-minimalno, 5- maksimalno) |
| Spremnošću pripadnika Vaše profesije da doprinesu razvoju integriteta (morala) Vaše profesije u društvu                    | Anketa sa sudijama i javnim tužiocima | Od 1 do 5<br>(1-minimalno, 5- maksimalno) |

| <b>Predmet merenja</b>   | <b>Izvor</b>                            | <b>Ocena</b>   |
|--|---|--|
| Stručnošću pripadnika profesije  | Anketa sa sudijama i javnim tužiocima   | Od 1 do 5 (1-minimalno, 5- maksimalno)   |
| Odnosom klijenata/korisnika prema pripadnicima Vaše profesije  | Anketa sa sudijama i javnim tužiocima   | Od 1 do 5 (1-minimalno, 5- maksimalno)   |
| Postojanjem zloupotreba u formi kriminala i korupcije od strane pripadnika Vaše profesije                                | Anketa sa sudijama i javnim tužiocima   | Od 1 do 5 (1-minimalno, 5- maksimalno)   |
| Mogućnostima da ostvari prava po osnovu Zakona o radu (plata, pravo na penziona i zdravstveno, sindikalno organizovanje) | Anketa sa sudijama i javnim tužiocima   | Od 1 do 5 (1-minimalno, 5- maksimalno)   |
| Sindikalnim organizovanjem pripadnika Vaše profesije   | Anketa sa sudijama i javnim tužiocima   | Od 1 do 5 (1-minimalno, 5- maksimalno)   |
| Aktivizam članstva   | Godišnji izveštaj DSS i UTS             | Broj aktivnih članova  |
| Izvori finansiranja  | Godišnji izveštaj DSS i UTS             | Procenat učešća izvora: domaće fondacije, domaći poslovni sektor, državni budžet, međunarodni donatori, donacije pojedinaca, volonterski rad članova |
| Etičko sankcionisanje  | Godišnji izveštaj DSS i UTS             | Broj i vrsta prijava etičkom telu u odnosu na broj presuda etičkog tela  |
| Odluke donose u skladu sa procedurama, koje su usvojene u demokratskom i participativnom procesu                         | Anketa sa članovima skupštine DSS i UTS | Od 1 do 5 (1-minimalno, 5- maksimalno)   |

|  |   |   |
|--|---|---|
| Postoji autonomija u kreiranju i sprovođenju misije i ciljeva udruženja u odnosu na državne organe                           | Anketa sa članovima skupštine DSS i UTS | Od 1 do 5<br>(1-minimalno, 5- maksimalno) |
| Izbor rukovodećih kadrova vrši se na osnovu procedura, koje imaju jasne kriterijume pri predlaganju i izboru                 | Anketa sa članovima skupštine DSS i UTS | Od 1 do 5<br>(1-minimalno, 5- maksimalno) |
| Postoje jasne procedure i kriterijumi za opoziv sa položaja u udruženju  | Anketa sa članovima skupštine DSS i UTS | Od 1 do 5<br>(1-minimalno, 5- maksimalno) |
| Postoji upravljačka struktura koje nije dovedena u pitanje od strane članova   | Anketa sa članovima skupštine DSS i UTS | Od 1 do 5<br>(1-minimalno, 5- maksimalno) |
| Organi profesionalnog udruženja „polazu račune“ svom članstvu, koje nakon toga donosi jedino odluku o (re)izboru             | Anketa sa članovima skupštine DSS i UTS | Od 1 do 5<br>(1-minimalno, 5- maksimalno) |
| Rad profesionalnog udruženja je regulisan normativnim aktom, koji je usklađen sa važećim zakonima i međunarodnim standardima | Anketa sa članovima skupštine DSS i UTS | Od 1 do 5<br>(1-minimalno, 5- maksimalno) |

| <b>Predmet merenja</b>   | <b>Izvor</b>                       | <b>Ocena</b>                              |
|--|------------------------------------|---|
| Prava i obaveze članova, kao i rad profesionalnog udruženja, regulisani su kodeksima profesije ili nekim drugim instrumentima etičkog upravljanja      | Intervju sa rukovodstvom DSS i UTS | Od 1 do 5<br>(1-minimalno, 5- maksimalno) |
| Mehanizmi sankcionisanja kršenja normativnih akata su uspostavljeni na proceduri i pod istim uslovima su svima dostupni                                | Intervju sa rukovodstvom DSS i UTS | Od 1 do 5<br>(1-minimalno, 5- maksimalno) |
| Postoji plan rada, odnosno plan aktivnosti za svaku godinu, kao i njegova evaluacija, što doprinosi ostvarivanju funkcija profesionalnog organizovanja | Intervju sa rukovodstvom DSS i UTS | Od 1 do 5<br>(1-minimalno, 5- maksimalno) |

|   |                                    |   |
|---|------------------------------------|---|
| Postoji efektivan način profesionalnog informisanja i edukovanja, što treba da bude u funkciji profesionalne socijalizacije | Intervju sa rukovodstvom DSS i UTS | Od 1 do 5<br>(1-minimalno, 5- maksimalno) |
| Postoji regulisano pravo upotrebe ekspertize i sankcionisanja njene zloupotrebe   | Intervju sa rukovodstvom DSS i UTS | Od 1 do 5<br>(1-minimalno, 5- maksimalno) |
| Profesionalno udruženje je na efektivan način uključeno u procese od interesa za profesiju                                  | Intervju sa rukovodstvom DSS i UTS | Od 1 do 5<br>(1-minimalno, 5- maksimalno) |

| <b>Predmet merenja</b>  | <b>Izvor</b>           | <b>Ocena</b>                              |
|---|------------------------|---|
| Postoji normativni i institucionalni okvir, koji omogućava prijavu, istragu i sankcionisanje koruptivnog ponašanja, uključujući zloupotrebu prava ekspertize  | Rukovodstvom DSS i UTS | Od 1 do 5<br>(1-minimalno, 5- maksimalno) |
| Postoje normativni akti koji regulišu transparentnost, trgovinu uticajem i sukob interesa kod vršilaca dužnosti u profesionalnom udruženju, na način da postoje jasni kriterijumi za preventivno delovanje i sankcije, kako bi se sprečilo zarobljavanje profesionalnog udruženja od strane aktera iz drugih sfera društvenosti | Rukovodstvom DSS i UTS | Od 1 do 5<br>(1-minimalno, 5- maksimalno) |
| Postoji mehanizam za edukaciju o korupciji i borbi protiv korupcije   | Rukovodstvom DSS i UTS | Od 1 do 5<br>(1-minimalno, 5- maksimalno) |
| Postoje nagrade/priznanja za borce protiv korupcije   | Rukovodstvom DSS i UTS | Od 1 do 5<br>(1-minimalno, 5- maksimalno) |
| Postoje mehanizmi podrške osobama koje ukažu na slučaj korupcije kod pripadnika profesije   | Rukovodstvom DSS i UTS | Od 1 do 5<br>(1-minimalno, 5- maksimalno) |

## 9. ZAKLJUČAK

---

Proces pravosudne tranzicije<sup>16</sup>, posebno u periodu između 2008.i 2010. godine, obeležen je urušavanjem pravosuđa kao institucije i kršenjem prava sudija i tužilaca u procesu opšteg (re)izbora. Takvom odnosu prema pravosuđu ali i sudijama i tužiocima doprinele su i same sudije i javni tužiloci kao članovi Vrhovnog saveta pravosuđa i Državnog veća tužilaca. Očito da su u polju pravosuđa izvršna i zakonodavna vlast u liku Ministarstva pravde, Narodne skupštine Srbije i Odbora za pravosuđe, akteri sa najviše moći. Takav položaj im omogućava da kontrolišu i zloupotrebljavaju resurse i kapacitete pravosuđa počev od (ne)izrada normativnih akata na način koji bi garantovao: nezavisnost, nepristrasnost, odgovornost, profesionalnost i efikasnost. Takođe, izvršna vlast ima normativne mehanizme da uskrati sredstva za rad i kontroliše ko ulazi u sudijsku i javnotužilačku profesiju. Ne samo izveštaji relevantnih institucija već i nalazi našeg istraživanja govore da je u Srbiji tokom 2012.godine postojala blokirana pravosudna tranzicija.

Polovina anketiranih (53.4%) sudija i javnih tužilaca smatra da pravosuđe nije dovoljno jako da kontroliše izvršnu vlast i pozove je na odgovornost za svoje postupke ukoliko je potrebno. Šestina učesnika istraživanja (15.5%) smatra da je njihova pozicija dovoljno sigurna da obezbedi nezavisnost pravosuđa, dok se 53.5% ne slaže sa takvim stavom. Dve trećine (67.2%) sudija i javnih tužilaca koji su prihvatili učešće u istraživanju prepoznaje važnost percepcije javnosti o nezavisnosti pravosuđa, dok 50% sudija i javnih tužilaca smatra da građani nemaju poverenja u pravosuđe, a tek 17.2% smatra da imaju. Polovina anketiranih sudija i javnih tužilaca (53.5%) koji su nam dali odgovor smatra da nemaju svi građani iste uslove da ostvare svoja prava. Sve napred izneseno govori da 60.3% sudija i javnih tužilaca ima nisko poverenje u izvršnu vlast. Međutim treba ukazati da najveći broj sudija sebe vidi kao čuvar zakonitosti, odnosno da sebe doživljavaju kao vlast koja nema vlast i moć. Sa promenom ustava i zakona koji će garantovati nezavisnost od ostale dve vlasti to može da uzrokuje nastanak nove vlasti koja će pred građane staviti

---

<sup>16</sup> Pod pravosudnom tranzicijom podrazumevamo usvajanje adekvatnog institucionalno-normativnog okvira, stvaranje uslova za negovi primenu koja za rezultat ima nezavisno, nepristrasno, profesionalno, sa integritetom institucija, sudija i tužilaca koji na efikasan način postupaju, a sve to za rezultat ima poverenje građana u pravosuđe i deljenje pravde i pravičnosti.

imperativ njene kontrole. U prilog ovome govori nalaz o nedodrivosti koja je konstatovana ovim istraživanjem, a koja znači da ni sudije i ni tužioci nemaju pozitivan stav prema međunarodnim standardima koji ukazuju da je pri donošenju odluke sudije i javni tužioci moraju da svoju odluku dobro obrazlože i uvažavaju lokalni kontekst.

Nalazi istraživanja o zadovoljstvu važnim karakteristikama posla i rada sudija i javnih tužilaca, takođe idu u prilog tezi o blokiranoj pravosudnoj tranziciji uz napomenu da postoje razlike između sudija i javnih tužilaca. Kada je u pitanju nezavisnost pravosuđa u odnosu na zakonodavnu vlast 17.1% sudija i 75% tužilaca je nezadovoljno. Nezavisnošću u odnosu na izvršnu vlast nezadovoljno 31.4% sudija i čak 85% javnih tužilaca. Upitani da ocene zadovoljstvo načinom izbora nezadovoljno je 51.4% sudija i 85% javnih tužilaca, dok je kriterijumima i merilima na osnovu kojih je definisano napredovanje nezadovoljstvo pokazalo 48.6% sudija i 75% javnih tužilaca. Tužioci su više nezadovoljni kako je regulisano razrešenje, 70% javnih tužilaca je nezadovoljno u odnosu na 25% sudija. Brzinom kojom građani mogu da ostvare svoja prava nezadovoljno je 22.9% sudija i 60% tužilaca.

U takvom ambijentu integritet pravosuđa je na leđima pojedinih sudija i javnih tužilaca. Najveći izazov pred kojim se u takvom dezorganizovanom pravosuđu nalaze sudije i javni tužioci su: uloge (šta treba da radi jedan sudija i javni tužilac) nejasne nagrade (kriterijumi napredovanja), najjasne sankcije i nejasna raspoloživa sredstva (pre svega materijalna, tehnička ....). To za posledicu ima da deo sudija i tužilaca odustaje od profesionalnog integriteta pokušavajući da svoju (ne)sigurnost, (ne)bezbednost i (ne)izvesnost reši na način koji podrazumeva postupanje suprotno profesionalnom integritetu. Drugi deo sudija se ponaša na konformistički način, u skladu sa principima pasivnog integriteta, a to znači da umesto borbe za institucionalni integritet pravosuđa i promene, oni se usmeravaju na očuvanje ličnog profesionalnog integriteta. I na kraju, deo pripadnika profesije sudija i javnih tužilaca je u opisanom stanju postupio u skladu sa principima aktivnog integriteta i delujući pod okriljem Društva sudija Srbije i Udruženja tužilaca Srbije u saradnji sa Savetom za borbu protiv korupcije i relevantnim međunarodnim udruženjima izvršili pritisak na EU. To je rezultiralo donošenjem nove strategije kojom treba da se reformišu pravosuđe, a sve to sa intencijom da se doprinese pravosuđu po meri građana.

Posmatrajući nivo profesionalnog organizovanja, možemo zaključiti da se integritet profesionalnih udruženja unapređuje. Međutim, resursi samih udruženja u pogledu finansija, prostora i aktivizma članstva (posebno kada je prilika da se izvršnoj vlasti pokaže snaga) očigledno mogu da se unaprede. Za sada je podrška međunarodnih donatora izvor kojim se servisiraju potrebe udruženja. Valja istaći da je i pored opisane situacije

uticaj oba strukovna udruženja u porastu, što zbog uspešnog odblokiranja reformi pravosuđa koja je ponovo krenula tokom 2012. godine, što umrežavanjem u međunarodni okvir, što zbog saradnje sa EU akterima koji su bitni za evrointegracije Srbije. Na Društvu sudija Srbije i Udruženju tužilaca Srbije ostaje da unaprede svoj institucionalni integritet i održivost pre svega kroz jačanje mehanizama etičkog upravljanja, u prvom redu jačanju etičkih tela koja ne bi trebalo da budu samo tela koja će biti usmerena na sankcionisanje povrede etičkog kodeksa, već da budu i tela koja će i inicirati unapređenje integriteta pripadnika ove dve državotvorne profesije.

U pogledu integriteta profesionalnog organizovanja među učesnicima istraživanja može se uočiti nekoliko trendova. Kada su u pitanju sudije s jedne strane imamo ambivalentnost kada je u pitanju stanje profesije i profesionalnog organizovanja, s druge izraženo nezadovoljstvo odnosom stranaka prema profesiji, nezadovoljstvo doprinosom koji pripadnici profesije daju unapređenju položaja profesije, položajem profesije u društvu i u odnosu na donosiocel odluka, kao i prisustvom korupcije i kriminala u okviru sudijske profesije. Što se tiče reprezentativne funkcije kod anketiranih sudija najzastupljeniji je stav da su i zadovoljni i da nisu zadovoljni. Upravljanje i odnos Društva sudija Srbije prema pripadnicima profesije je pozitivno ocenjeno kod nešto manje od polovine anketiranih (40,5%).

Za razliku od sudija, javni tužici su nešto više zadovoljni uticajem koji imaju kod donosilaca odluka i spremnošću javnih tužilaca kao pripadnika profesije da doprinesu profesiji. U odnosu na sudije javni tužiocel su manje nezadovoljni kriminalnom i korupcijom u “svojim redovima”. Anketirani javni tužiocel su u 60% slučajeva ocenili pozitivno upravljanje i odnos Udruženja tužilaca prema pripadnicima javnotužilačke profesije.

Jedan od prioriteta mora da bude stvaranje pretpostavki za jačanje položaja sudija i tužilaca kao garanta nezavisnosti pravosuđa. Promena ustava i usvajanje zakonskog okvira neće biti dovoljni da Srbija dobije adekvatno pravosuđe. Potrebna je svojevrсна profesionalna socijalizacija pripadnika ove dve profesije kod kojih će u fokusu biti aktivan odnos prema integritetu, ne samo profesije već i institucija u kojima obavljaju svoje dužnosti.

Rezultati istraživanja upravo idu u prilog ovom zaključku, posebno kada je u pitanju institucionalno-normativni okvir. Sistemski zakoni koji regulišu oblast pravosuđa ili imaju negativan uticaj na profesionalni integritet kao u slučaju tužilaštva ili nemaju uticaj kao u slučaju sudija. I sudije i tužiocel imaju istovetan stav da pravosuđe nije trenutno u stanju da obezbedi vladavinu prava, poštovanje zakona i kontroliše izvršnu vlast. Možda tu treba tražiti obrazloženje za podatak da postoji nepoverenje anketiranih sudija i tužilaca u izvršnu vlast. O dubini ovog stava govori

podatak da su sudije i tužioci svesni da ih i sami građani vide kao zavisne i pod uticajem izvršne vlasti. Što se tiče prirode uticaja na pravosuđe ono dolazi od poznanika i prijatelja, advokata stranke, političara sa lokalnog nivoa, ali i nadređenih sudija i tužilaca. Najveći uticaj na pravosuđe ima stranačka pripadnost stranke bilo da se radi o visokom funkcioneru koji je član stranke (na vlasti), bilo da se radi o advokatu koji je član stranke. Pored pripadnosti političkim strankama, uticaj na pravosuđe ima pripadnost stranke kriminalnoj grupi.

Kao najznačajniji faktor uticaja na sudstvo, sudije i javni tužioci vide političku pripadnost stranke, odnosno advokata. Ukoliko je stranka visoki funkcioner republičkih organa vlasti, čak 69% sudija i javnih tužilaca misli da to ima uticaj na sudski, odnosno istražni postupak, a 36.2% smatra da to ima jak ili odlučujući uticaj. Nalazi istraživanja pokazuju da se u poslednjih pet godina pokušalo uticati na 74% sudija i javnih tužilaca, pri čemu je njih 36.2% doživelo pokušaj uticaja iz tri ili više izvora. Uticaj se najčešće pokušao ostvariti preko zajedničkog poznanika sudije/javnog tužioca i stranke (43.1%). Ukoliko se posmatra samo učestalost uticaja (5 ili više puta za pet godina), najčešće ovakav uticaj vrše predsednici suda ili nadređeni tužioci (8.6%). Kada je u pitanju korupcija kao sredstvo uticaja na pravosuđe, sudije i javni tužioci smatraju da je oko 17% slučajeva rešavano korupcijom.

Na kraju ćemo se pozabaviti i ličnim aspektom integriteta sudija koji nije samo stvar profesionalnog integriteta već i svakodnevice i međuuticaja ličnog i profesionalnog aspekta ličnosti sudije i javnog tužioca.

Sumirajući nalaze do kojih smo došli merenjem anomalije kod naših ispitanika dolazimo do zaključka je većina ispitanika zabrinuta aktuelnim društvenim stanjem u pogledu uslova života izraženo niskim poverenjem u izvršnu vlast i slaganjem sa stavom da građani gube slobodu koju im vlast smanjuje. No, ipak moramo naglasiti da se sudije i javni tužioci koji su uzeli učešća u ovom istraživanju u odnosu na prosek građana osećaju relativno sigurnije uz dozu nesigurnosti za svoj materijalni položaj u trenutku odlaska u penziju. Kod trećine anketiranih ispitanika smo zabeležili izraženu anomaliju, duplo veću kod javnih tužilaca nego sudija. S druge strane, sudije i javni tužioci imaju uglavnom negativnu (46.6%) ili umereno negativnu (36.2%) sliku o moralnom stanju društva, dok moralno stanje društva kao relativno pozitivno vidi 17.2% sudija i javnih tužilaca.

Pored anomalije kao teorijsku varijablu u istraživanju smo merili prisutnost makijavelizma. U izvesnoj meri makijavelizam je prisutan kod 39.6% sudija i javnih tužilaca, a u užem smislu, sa značenjem prihvatanja i nedozvoljenih sredstava za postizanje dobrog cilja, kod 17.2% sudija i tužilaca.

Kod 29.3% sudija i javnih tužilaca stres i napor na poslu prenose se i na privatni život (remete ga), dok 13.8% sudija i tužilaca pokazuje manje

interesovanje za dobrobit stranaka nego ranije. Povećan napor, za koji 2/3 ispitanika izjavljuje da utiče i na kvalitet rada, sudije i javni tužioci uspevaju da prevaziđu visokom ličnom vrednošću koju njihov posao ima za njih i osećanjem zadovoljstva svojim poslom. Ono što je garant integriteta sudija i javnih tužilaca je retka impulsivnost sudija i javnih tužilaca. Tek je za 8.6% ispitanika karakteristična nepromišljenost i nedostatak planiranja, a kod 12.1% ispitanika prisutne su poteškoće u kontroli impulsa.

Na osnovu iznetih nalaza nameću se preporuke na nekoliko nivoa. Prvi, nastavak pravosudne tranzicije u delu sprovođenja Nacionalne strategije za reformu pravosuđa uz intenzivan monitoring i evaluaciju primene i efekata Akcionog plana. Drugi, možda i bitniji prioritet je promena Ustava Srbije kojim bi se zakonodavna i izvršna vlast "povukla" iz sudske i uspostavili mehanizmi međukontrole koja treba da obezbedi nezavisno, nepristrasno, profesionalno i efikasno pravosuđe, ali i vladavinu prava. Treći nivo se odnosi na unapređenje integriteta na nivou profesionalnog organizovanja i njegove održivosti. Od prvorazrednog značaja je unapređenje položaja etičkih tela koja treba da proaktivno postupaju, a to znači da ova tela ne budu tela samo za sankcionisanje profesije od "loših" pripadnika profesije ili još gore institucija koja je zaklon za loše sudije i tužioce. Uloga etičkih tela upravo treba da bude garant integriteta pripadnika profesija, tj. etička korektivna savetovališta kako za pojedince, tako i na nivou fenomena. Idući u susret izazovima ovako koncipirana tela treba su agens profesionalne socijalizacije u delu prihvatanja etičkih načela koja su definisana sama od strane ove dve državotvorne profesije. Prethodni, a bitan uslov je da ova etička tela svoju odgovornost u potpunosti presele u skupštine Društva sudija Srbije i Udruženje tužilaca Srbije. Tek kada skupština ova dva profesionalna udruženja bude birala i tako izabrani članovi njoj polagali račun možemo reći da je etičko upravljanje ima adekvatan institucionalni okvir.

Potrebna je promena etičkog kodeksa u kojima bi kao prioriteti i vrednosti bili upisani doprinos sudija i javnih tužilaca unapređenju integriteta sudova i javnih tužilaštava, kao i promocija aktivnog integriteta pripadnika ove dve profesije koje se sastoji u ukazivanju na kršenje zakonskih i etičkih odredbi od strane kolega ili sa njima povezanih lica, odnosno pružanju podrške kolegama koji ukazuju na neetično i nezakonito ponašanje. Na ovaj način bi sudije i javni tužioci postali subjekti etičkog upravljanja i sami bili garant sprovođenju etičkih standarda i zakona što je u neposrednoj vezi sa nezavisnim pravosuđem koje je u funkciji građana.

### Anomija

Psihometrijske karakteristike skale anomije su dobre. Analiza glavnih komponenti, uz oblimin rotaciju, upućuje da je adekvatno skalu posmatrati kao jednodimenzionalnu meru anomije, pri čemu prva glavna komponenta objašnjava 43.7% skale. Komunaliteti se kreću od .35 do .64, KMO iznosi .81 a Bartletov test je statistički značajan ( $p < .001$ ). Pouzdanost skale izražena alfa koeficijentom interne konzistentnosti veomaje dobra,  $\alpha = .85$  ( $n = 10$ ).

Skor na skali anomije kreće se u opsegu od 11 do 30 ( $M = 20.59$ ,  $SD = 4.88$ ), a teorijski od 10 do 30. Vidimo da skorovi pokrivaju skoro celi opseg mogućeg variranja. Distribucija blago odstupa od normalne, pri čemu skjunis iznosi  $-.24$  ( $SE_{sk} = .32$ ), a kurtozis iznosi  $-.91$  ( $SE_{ku} = .62$ ), što ukazuje da je distribucija blago platokutrična i simetrična.

Na osnovu latentne analize klasa ispitanici su klasifikovani u tri grupe, pri čemu je koeficijent entropije visok i iznosi .90, *Lo-Mendell-Rubin adjusted LRT* test nije statistički značajan ( $p = .60$ ), kao ni *bootstrapped parametric likelihood ratio* test ( $p = 1.00$ ). Ovaj rezultat ukazuje da je klasifikacija od tri grupe veoma dobra i da nije potrebno uvođenje većeg broja grupa.

### Makijavelizam

Iako analizu glavnih komponenti, uz oblimin rotaciju, zbog odnosa broja stavki i broja ispitanika treba uzeti sa rezervom za skalu makijavelizma, ovu analizu smo sproveli kako bi stekli osnovni uvid u strukturu skale. KMO iznosi .57, a Bertletov test je statistički značajan ( $p < .001$ ). Ovo dalje upućuje na opreznost prilikom tumačenja rezultata ove analize. Faktorsko rešenje se može unaprediti skraćivanjem skale, tako što se izbace stavke koje se projektuju na više faktora (faktorsko opterećenje veće od .30). Skraćena skala ima 11 stavki. KMO za ovako skraćenu skalu je nešto bolji i iznosi .69, što još uvek nije zadovoljavajuće, ali je Bartletov test statistički značajan ( $p < .001$ ), a komunaliteti se kreću od .37 do .65. Na osnovu paralelne analize dobijeno je dvofaktorsko rešenje. Oba faktora zajedno objašnjavaju 48.5% skale, pri čemu je svojstvena vrednost prvog faktora 3.00, a drugog 2.74. Prvi faktor se pre svega odnosi na negativnu evaluaciju trenutnog stanja. Ovaj faktor čine stavke kao što su: „Moralni

principi danas nemaju nikakvu vrednost“, „Ljudi su generalno neozbiljni i neodgovorni“, ili „Danas je sve u takvom neredu da niko više ne govori istinu“, te ga možemo nazvati ‘Moralno propadanje društva’. Pouzdanost ovog faktora, izraženog alfa koeficijentom interne konzistentnosti, je dobra,  $\alpha=.80$  ( $n=5$ ). Drugi faktor predstavlja makijavelizam u užem smislu i čine ga stavke kao što su: „Poznanstva uvek treba birati tako da ih kasnije možete iskoristiti“, „U životu je najbitnije ne biti poražen“ ili „U odnosu sa ljudima je najbolje reći im ono što žele da čuju“. Ovaj faktor možemo nazvati ‘Makijavelizam u užem smislu’. Pouzdanost ovog faktora, izraženog alfa koeficijentom interne konzistentnosti, je zadovoljavajuća,  $\alpha=.72$  ( $n=6$ ). Korelacija ova dva faktora je umerena i iznosi  $r(N=58)=.28$ ,  $p<.05$ .

Skor na subskali ‘Moralno propadanje društva’ kreće se od 5 do 25 ( $M=17.28$ ,  $SD=5.13$ ). Teorijski okvir variranja jednak je kao i empirijski, što znači da skjunis ukazuje na asimetričnu distribuciju i iznosi  $-.71$  ( $SE_{sk}=.31$ ), a kurtosis ne odstupa značajno  $-.04$  ( $SE_{ku}=.62$ ).

Na osnovu analize latentnih klasa na skali ‘Moralno propadanje društva’, ispitanici se mogu klasifikovati u tri grupe, pri čemu je koeficijent entropije dobar i iznosi  $.85$ , *Lo-Mendell-Rubin adjusted LRT* test nije statistički značajan ( $p=.35$ ), kao ni *bootstrapped parametric likelihood ratio* test ( $p=.10$ ). Ovaj rezultat ukazuje da je klasifikacija od tri grupe veoma dobra i da nije potrebno uvođenje većeg broja grupa.

Skor na subskali ‘Makijavelizam u užem smislu’ kreće se od 6 do 25 ( $M=11.69$ ,  $SD=4.77$ ), a teorijski od 6 do 30, što ukazuje da skala ne obuhvata ceo opseg variranja. Skjunis ukazuje na asimetričnu distribuciju i iznosi  $.81$  ( $SE_{sk}=.31$ ), a kurtosis ne odstupa značajno  $-.12$  ( $SE_{ku}=.62$ ), što ukazuje da je raspodela pomerena ka nižim skorovima na skali..

Na osnovu analize latentnih klasa na skali ‘Makijavelizam u užem smislu’, ispitanici se mogu klasifikovati u tri grupe, pri čemu je koeficijent entropije dobar i iznosi  $.91$ , *Lo-Mendell-Rubin adjusted LRT* test nije statistički značajan ( $p=.94$ ), kao ni *bootstrapped parametric likelihood ratio* test ( $p=1.00$ ). Ovaj rezultat ukazuje da je klasifikacija od tri grupe veoma dobra i da nije potrebno uvođenje većeg broja grupa.

Iako je skor na skali ‘Makijavelizam u užem smislu’ skoro jednak u drugoj i trećoj grupi, one se razlikuju po strukturi samih stavova.

Za drugu grupu je, u odnosu na ostale, karakterističan stav: „Kada neko bude iskorišćen, a na sopstvenu štetu, ne treba ga ni malo žaliti“, što sadrži dozu bezosećajnosti, pri čemu ovaj stav ima 69.2% pripadnika ove grupe, 40% pripadnika treće i 14.3% pripadnika prve grupe. Kako je ovo karakteristika druge grupe, ovu grupu možemo obeležiti kao ‘Makijavelizam – bezosećajnost’.

Za treću grupu je najkarakterističniji stav: „Ako je ideja dobra, nije bitno kojim se sredstvima sprovodi“, što predstavlja čist makijavelizam i ima značenje postizanja cilja po svaku cenu, i tu je prisutna izražena

ambicioznost. Takav stav imaju, ili bar prema njemu nemaju negativan odnos, svi pripadnici treće grupe, a tek 23.1% pripadnika druge i 14.3% pripadnika prve grupe. Isto tako, 60% ispitanika u ovoj grupi se slaže ili nema jasno negativan odnos prema stavu: „Treba se truditi da se u ponašanju čovek pridržava principa dobrog, ali se ni lošeg ne treba ustručavati“. Ovakav stav ima 30.8% pripadnika druge i 8.6% prve grupe. Kao glavnu karakteristiku ove grupe možemo navesti čisti makijavelizam, tu imamo ambiciozne osobe kojene prezaju da koriste sva sredstva kako bi uspele. Skraćeno je možemo označiti kao ‘Makijavelizam-ambicioznost’.

Ipak, vidimo da ni u jednoj ni u drugoj grupi makijavelizam nije u velikoj meri izražen, tako da obe ove grupe možemo obeležiti kao grupe sa umereno izraženim makijavelizmom.

### **Impulsivnost**

Skalom impulsivnosti ispitane su tri vrste impulsivnosti: impulsivnost u smislu nepromišljenosti i odsustva planiranja, impulsivnost u smislu nemogućnosti kontrole impulsa i impulsivnost u smislu potrage za senzacijama. Iako analizu glavnih komponenti, uz oblimin rotaciju, zbog odnosa broja stavki i broja ispitanika, treba uzeti sa rezervom za skalu impulsivnosti, ovu analizu smo sproveli kako bi stekli osnovni uvid u strukturu skale. Paralelna analiza upućuje na trofaktorsko rešenje. Iz skale su izbačene stavke koje su imale niski komunalitet (niži od .30), odnosno stavke koje su se projektovale na više od jednog faktora. Na taj način je skala sa početnih 20 stavki skraćena na 14 stavki. Komunaliteti stavki se kreću od .34 do .72, KMO iznosi .62 a Bartletov test nije statistički značajan ( $p < .001$ ). Između dobijenih faktora skoro da ne postoji korelacija, pa je na skraćenoj skali primenjena varimax rotacija. Prvi faktor objašnjava 24.1% varijanse, drugi faktor objašnjava 17.9% varijanse i treći faktor objašnjava 15.4%. Sva tri faktora objašnjavaju ukupno 57.3% skale. Prvi faktor obuhvata stavke kao što su: „Obično donosim odluke posle pažljivog prosuđivanja“ i „Ja završim ono što započnem“, pa ga možemo nazvati ‘Promišljenost’. Drugi faktor izgrađen je od stavki kao što su: „Imam teškoće da kontrolišem svoje impulse“ i „Ponekad u momentu uradim nešto zbog čega posle zažalim“, tako da ga možemo nazvati ‘Nemogućnost odlaganja impulsa’. Naziv trećeg faktora je ‘Potraga za senzacijom’, i definisan je u ovom upitniku tako da ne predstavlja nužno negativan aspekt impulsivnosti, već može biti i pozitivan i negativan, u zavisnosti od kombinacije sa prva dva faktora. Ova subskala obuhvata stavke kao što su: „Uživao/la bih u skakanju padobranom“ i „Voleo bih da idem na ronjenje“. Ukoliko je povezana sa nemogućnošću kontrole impulsa i nepromišljenošću, visok skor na ovoj varijabli može da ukazuje na sklonost rizičnim

ponašanjima, dok uz dobru kontrolu impulsa i generalno promišljeno, planirano ponašanje može biti važan aspekt intelektualne aktivnosti – istraživačka radoznalost. Pouzdanost svih skala je odgovarajuća. Pouzdanost skale ‘Promišljenost i istrajnost’ iznosi  $\alpha=.83$  ( $n=5$ ), skale ‘Nemogućnost kontrole impulsa’ iznosi  $\alpha=.72$  ( $n=5$ ), a skale ‘Potraga za senzacijama’  $\alpha=.72$  ( $n=4$ ).

Na osnovu učestalosti odgovora, vidimo da je impulsivno ponašanje u maloj meri prisutno kod sudija i javnih tužilaca, odnosno da u skladu sa očekivanjima i sudije i javni tužioci generalno promišljeno donose odluke, istrajni su i u velikoj meri kontrolišu svoje impulse. Sudije, isto tako, ređe pokazuju ponašanja tipična za potragu za senzacijama, ali, kao što je rečeno, ova tendencija nije isto što i rizično ponašanje.

Skor na subskali ‘Promišljenost’ kreće se od 9 do 25 ( $M=22.15$ ,  $SD=3.64$ ). Teorijski okvir variranja je od 5 do 25, što ukazuje da skala ne pokriva ceo domen. Niski skorovi na ovoj skali upućuju na nedostatak promišljenosti, odnosno na impulsivnost. Skjunis ukazuje na izrazito asimetričnu distribuciju pomerenu u levo i iznosi  $-1.77$  ( $SE_{sk}=.31$ ), a kurtosis ukazuje na leptokurtičnu distribuciju i iznosi  $3.23$  ( $SE_{ku}=.62$ ). Na osnovu ovoga možemo zaključiti da je bolje prilikom analiza upotrebljavati kategorički oblik ove varijable, a kada se koristi u parametrijskim obradama rezultate treba uzeti sa obazrivošću.

Na osnovu latentne analize klasa, ispitanici su u odnosu na promišljenost klasifikovani u dve grupe, pri čemu je koeficijent entropije visok i iznosi  $.98$ , *Lo-Mendell-Rubin adjusted LRT* test nije statistički značajan ( $p=.12$ ), dok *bootstrapped parametric likelihood ratio* test ( $p<.001$ ) ukazuje na potrebu za uvođenjem većeg broja kategorija. Ipak, kada se ispita rešenje sa tri kategorije ne dobija se značajno bolja klasifikacija, pa ćemo se zadržati na dve kategorije. Prvoj kategoriji pripadaju osobe koje su impulsivne u smislu da postupaju nepromišljeno, dok drugoj pripadaju osobe kod kojih nije prisutan ovaj vid impulsivnosti.

Skor na subskali ‘Nemogućnost kontrole impulsa’ kreće se od 5 do 20 ( $M=10.57$ ,  $SD=4.29$ ). Teorijski okvir variranja je od 5 do 25, što ukazuje da skala ne pokriva ceo domen. Skjunis ukazuje na asimetričnu distribuciju pomerenu u desno i iznosi  $.76$  ( $SE_{sk}=.31$ ), dok kurtosis ne upućuje na značajna odstupanja od normalnosti i iznosi  $-.42$  ( $SE_{ku}=.62$ ).

Na osnovu analize latentnih klasa na skali ‘Nemogućnost kontrole impulsa’, ispitanici se mogu klasifikovati u tri grupe, pri čemu je koeficijent entropije dobar i iznosi  $1.00$ , *Lo-Mendell-Rubin adjusted LRT* test nije statistički značajan ( $p=.96$ ), kao ni *bootstrapped parametric likelihood ratio* test ( $p=1.00$ ). Ovaj rezultat ukazuje da je klasifikacija od tri grupe veoma dobra i da nije potrebno uvođenje većeg broja grupa. Prvu grupu čine osobe koje nemaju problema sa kontrolom impulsa i njih je najviše, dok treću

grupu čine osobe koje ne mogu u potpunosti da kontrolišu svoje impulse i čini ih 12.1% sudija i javnih tužilaca.

Skor na subskali 'Potraga za senzacijama' kreće se od 4 do 20 ( $M=10.14$ ,  $SD=4.80$ ), što predstavlja i teorijski raspon variranja. Skjunis ukazuje da distribucija ne odstupa značajno od normalne i iznosi .39 ( $SE_{sk}=.31$ ), dok kurtosis upućuje da se radi o blago platokutričnoj distribuciji  $-.67$  ( $SE_{ku}=.62$ ).

Na osnovu analize latentnih klasa na skali 'Potraga za senzacijama', ispitanici se mogu klasifikovati u tri grupe, pri čemu je koeficijent entropije dobar i iznosi .97, *Lo-Mendell-Rubin adjusted LRT* test nije statistički značajan ( $p=.11$ ), dok je *bootstrapped parametric likelihood ratio* test statistički značajan ( $p<.001$ ). S obzirom na visok koeficijent entropije i zadovoljavajući kvalitet klasifikacije zadržali smo rešenje sa tri kategorije. Najveći broj ispitanika pripada grupi kod koje je potraga za senzacijama u maloj meri izražena ili umerena, dok 17.2% pripada grupi kod koje je potraga za senzacijama izražena.

### **Sagorenost**

Kao sindrom, sagorenost se može definisati preko tri osnovna simptoma: iscrpljenost, depersonalizacija i niska efikasnosti. Iscrpljenost je centralna karakteristika sagorenosti i njena najvidljivija manifestacija. Iscrpljenost, pre svega, odražava stres vezan za posao. Druga dimenzija je depersonalizacija, tj.osoba je neresponzivna na potrebe stranke, prema stranci ima odnos kao prema objektu. Treća dimenzija se odnosi na smanjenu efikasnost, odnosno nezadovoljstvo poslom, nemogućnost ličnog ostvarenja kroz posao, nedostatak osećanja da osoba nešto postiže i doprinosi svojim radom. Što se tiče treće karakteristike, u ovom istraživanju smo fokus stavili na zadovoljstvo poslom i osećaj ispunjenosti u odnosu na samoprocenu efikasnost, pošto se efikasnost sudija i objektivno meri. Drugi razlog je i što smanjena efikasnost ne deluje sama po sebi, kognitivno na pojavu sagorenosti. Pre nego što pređemo na rezultate, potrebno je napraviti jedno ograničenje. Na ovaj način mereni su koncepti koji su zasnovani na sagorenosti, ali na ovaj način ne može da se odredi da li sindrom sagorenosti postoji ili ne, pošto se ne radi o standardizovanom ili klinički ispitanom testu, odnosno psihijatrijskoj dijagnozi. U tom smislu, za razliku od drugih skala, ovde se neće određivati pripadnost grupama. Na ovaj način, ipak, možemo da zaključimo o tome kako se sudije i javni tužioci osećaju na poslu i u kojoj meri ovi koncepti mogu da budu povezani sa ličnim integritetom sudija i javnih tužilaca. Drugim rečima, ovi rezultati mogu da doprinesu razumevanju povezanosti uslova rada i ličnog integriteta.

Na osnovu analize glavnih komponenti, uz oblimin rotaciju, nakon skraćivanja skale na 12 stavki, tako što su izbačene stavke koje se značajno

projektuju na više od jednog faktora ili imaju komunalitet niži od .30, izdvojile su se samo dve dimenzije. Prvi faktor čini iscrpljenost, dok drugi faktor, pre svega, čini depersonalizacija. Dimenzija ispunjenosti, odnosno zadovoljstva poslom, efikasnosti nije se jasno izdvojila, već se jedna stavka projektovala na prvi faktor, a dve stavke na drugi. Na prvi se projektovala stavka „Voleo bih da napredujem u poslu, a ne verujem da ću moći“. Ovo može da se razume u smislu da nemogućnost napredovanja može da bude izvor frustracije, pa tako doprinosi stresu na poslu. Na drugi faktor projektovala su se dve stavke koje se odnose na zadovoljstvo poslom i zanimljivost samog posla. Ovo može da se razume u smislu da je svaki slučaj za ispitanike nov, u smislu da je izazovan, specifičan, pojedinačan, što posao čini zanimljivim.

Skor na subskali 'Ischrpljenost' kreće se od 8 do 28 ( $M=17.66$ ,  $SD=5.96$ ), dok je teorijski okvir variranja od 5 do 30. Na osnovu skjunisa od .24 ( $SE_{sk}=.31$ ) može se zaključiti da distribucija ne odstupa značajno od normalne, dok kurtozis od  $-.93$  ( $SE_{ku}=.62$ ) ukazuje na blago platokutričnu distribuciju.

Skor na subskali 'Depersonalizacije' kreće se od 6 do 22 ( $M=11.57$ ,  $SD=4.29$ ), dok je teorijski okvir variranja od 5 do 30. Ovo ukazuje da je distribucija pomerena značajno ka nižim skorovima. Na osnovu skjunisa od .79 ( $SE_{sk}=.31$ ) može se zaključiti da je distribucija dodatno pomerena udesno, dok kurtozis od  $-.13$  ( $SE_{ku}=.62$ ) ne ukazuje na značajna odstupanja što se tiče izduženosti.

### **Upitnik za ispitivanje stavova koji se odnose na integritet sudija i nezavisnost sudstva**

U sledećem delu prikazano je obrazloženje pitanja koja se odnose na procenu integriteta i nezavisnosti. Opis je dat na primeru upitnika za sudije, pošto sami Bangalore principi potiču iz tog konteksta, a upitnik je dalje prilagođen za formu tužilaca.

#### Integritet

O: Princip integriteta kao važnu komponentu uključuje zahtev da se sudija ponaša u skladu sa standardima i vrednostima zajednice. Od sudije se traži da vodi računa o tome kako će se neki postupak percipirati od strane pripadnika zajednice, i ukoliko postoji verovatnoća da će dati postupak negativno uticati na sliku o sudiji ili pravosuđu u celini, dati postupak treba izbegavati

- P4. Ukoliko znam da bi zajednica osudila neki moj postupak u privatnom životu, suzdržao bih se od njega. (T)
- P3. Za poziv sudije je važno šta drugi misle o njemu. (T)

O: Od sudije se zahteva da se ponaša sa integritetom ne samo u obavljanju zvaničnih dužnosti, već i u privatnom životu.

→ P5. Sudija uvek mora da se ponaša dostojanstveno, a ne samo na poslu. (T)

Sudija mora da se drži visokih standarda ponašanja, kako u javnom, tako i u privatnom životu. U tom smislu, sudija treba da prihvati lična ograničenja koja prosečan građanin ne mora. Javnost od sudije traži da se ponaša daleko uzornije nego drugi građani, po standardima mnogo višim od onih koji važe za druge članove društva.

→ P6. Za sudiju važe viši standardi ponašanja nego za druge članove zajednice. (N)

O: Ponašanje sudije mora da potvrdi veru ljudi u integritet sudstva. Pravda ne sme samo da se vrši, već mora i da se vidi da se vrši. Kako je pojava, ono što drugi vide, isto tako važna kao i realnost u obavljanju sudijske funkcije, sudija mora da bude van svake sumnje. Drugim rečima, dužnost sudije je ne samo da donese poštenu i nepristrasnu presudu, nego i da se ponaša na takav način da bude van svake sumnje kada je u pitanju pravednost, nepristrasnost i integritet. U tom smislu, podjednako je važno kakva je presuda i kako stranke vide presudu, odnosno samog sudiju i da li veruju u nepristrasnost i pravičnost sudije.

→ P8. Mnogo je važnije da li je presuda pravedna, nego šta zajednica i uključene stranke misle o tome. (N)

O: Sudija ne treba da bude samo „dobar sudija“, već i „dobar čovek“. Poverenje u sudstvo je zasnovano ne samo na kompetentnosti i revnosti zaposlenih u sudu, već i na integritetu i moralnoj ispravnosti članova sudstva.

→ P7. Nije toliko važno kakav je sudija osoba, već kako obavlja svoj posao. (N)

### Nezavisnost sudstva

Spoljašnji faktori ne smeju da se mešaju u pitanja koja direktno utiču ili su relevantna za sudijsku funkciju. Teorijski osnov nezavisnosti sudstva je teorija podele moći: sudstvo, koje je jedan od tri osnovna i jednaka stuba moderne demokratije, treba da funkcioniše nezavisno u odnosu na druga dva (legislativna i izvršna vlast). Odnos ovih delova vlasti treba da bude odnos međusobnog poštovanja, pri čemu svakako vlasti prepoznaje odgovarajuće uloge preostalih delova. Na taj način sudstvo ima ulogu da osigura da će se izvršna vlast i administracija pridržavati u

potpunosti zakona i ustava, odnosno treba da bude sposobno da druge dve grane vlasti pozove na odgovornost ukoliko je to potrebno.

→ P12. Republička izvršna vlast sa poštovanjem gleda na sudije. (T)

→ P13. Sudovi su u stanju da kontrolišu izvršnu vlast i pozovu je na odgovornost za svoje postupke ukoliko je potrebno. (T)

→ P14. Sudstvo je dovoljno jako da osigura vladavinu prava i poštovanje zakona i ustava u svakom slučaju pred sudom. (T)

O: Sigurnost pozicije je važna da bi se govorilo o nezavisnom sudstvo, bilo za određeni vremenski period ili od postavljenja do penzije.

→ P20. Pozicija sudije je dovoljno sigurna da omogućava nezavisnost sudija. (T)

O: Od suštinske je važnosti da sudija održi poverenje javnosti u nezavisnost sudstva, odnosno da ljudi percipiraju da ne postoje spoljašnji pritisci na sudstvo. Poverenje javnosti u nezavisnost sudstva je ključna.

→ P15. Percepcija zajednice o nezavisnosti sudstva je u istoj meri važna kao i sama nezavisnost. (T)

O: Suština nezavisnosti ogleda se u slobodi sudije da na osnovu sopstvene procene činjenica i sopstvenog shvatanja zakona, bez ograničenja i mešanja bilo kog trećeg lica, pa makar i drugog sudije, vodi slučaj i donosi odluke. Sudija sa drugim sudijom može da se konsultuje na hipotetičkoj bazi, ali ne i vezano za određeni slučaj.

→ P21. Iskusnije sudije treba da budu mentori novim sudijama u smislu davanja preporuka kako da reše konkretne slučajeve. (N)

→ P11. Ukoliko nisam siguran kako da postupim, ponekad potražim uopšten savet kolege, nevezan za konkretan slučaj. (T)

→ P18. Kada nisam siguran/a kako da postupim, ponekad tražim savet kolege koju odluku da donesem u konkretnom slučaju. (N)

O: Finansijska sigurnosti se ne odnosi samo na platu, već i na adekvatnu penziju koja je utvrđena zakonom i nije podložna arbitrarnom mešanju predstavnika izvršne vlasti. Što se tiče penzije, bitna je percepcija samog sudije, jer očekivanja da će životni standard značajno pasti nakon što se završi njegova funkcija može predstavljati rizik za nepristrasnost i integritet.

→ P23. Moj životni standard će značajno opasti kada odem u penziju. (N)

O: Prihvatanjem funkcije u izvršnoj vlasti (kao specijalni savetnik), u periodu dužeg prekida zaposlenja na sudskoj funkciji, sudija treba da napusti sudstvo. Premeštanje ne visoke izvršne pozicije sa sudskih pozicija, ili obrnuto, dovodi do rušenja principa podele moći, odnosno ukoliko sudija reši da se bavi izvršnim granama vlasti on treba da napusti sudstvo. Ukoliko se žena ili muž sudije bave politikom, sudija treba da se u što većoj meri ogradi od aktivnosti svog bračnog druga. Sudija ne treba da zajedno sa svojim partnerom pohada javne skupove, osim nekada ceremonijalnih, niti je poželjno da se takvi skupovi organizuju u domu sudije.

→ P16. Sudija može da postane predsednik opštine ukoliko to želi i da se nakon isteka mandata vrati na poziciju sudije. (N)

→ P17. Ukoliko se muž ili žena sudije bave politikom, sudija je slobodan da pruži svu svoju podršku svom bračnom partneru van sudnice. (N)

→ P22. Sudija slobodno može u javnosti da raspravlja o političkim temama sa kim hoće. (N)

O: U vršenju svoje dužnosti sudija nema poslodavca, nije ničiji službenik, on služi i odgovara samo zakonu i svojoj savesti. Bilo koja hijerarhijska organizacija sudstva i razlika u rangu, ni na koji način ne sme da utiče na pravo sudije da slobodno i nezavisno, bez spoljašnjih uticaja, obavlja svoj posao.

→ P19. Sudija je kao i svaki drugi državni službenik. (N)

O: Sudija ne treba da podleže ne samo uticajima drugih dimenzija vlasti, već ni pritiscima javnog mnjenja i medijskih kampanja. Ipak, ovo ne znači da su sudija i sudska odluka izuzetio kritikovanja i javnog preispitivanja.

→ P9. Sudiju niko ne bi smeo da kritikuje i da dovodi u pitanje njegove odluke. (N)

O: Nezavisnost ne znači i izolaciju -poznavanje javnosti i zajednice ključno je za dobru administraciju i sudstvo. Posebno što sudija ima ulogu ne samo da sudi u sporovima, već i da odlučuje o pitanjima koja se odnose nasocijalne vrednosti, ljudska prava i moralne teme u sve kompleksnijem, pluralističkom društvu.

→ P10. Sudija ne treba da uzima u obzir vrednosti i stanje u zajednici kada donosi odluke. (N)

**CIP - Каталогизација у публикацији  
Народна библиотека Србије, Београд**

174:347.962/.963(497.11)"2013"  
347.97/.99(497.11)"2013"

ГАВРИЛОВИЋ, Зоран, 1973-  
**Istraživanje profesionalnog integriteta  
javnih tužilaca i sudija** / Zoran Gavrilović,  
Marko Milanović. - Niš : Centar za ljudska  
prava : Galaksija, 2014 (Niš : Galaksija). -  
96 str. : graf. prikazi, tabele ; 24 cm

Tiraž 200.

ISBN 978-86-6233-044-4 (Galaksija)  
1. Милановић, Марко, 1980- [аутор]  
а) Судије - Професионална етика -  
Истраживање - Србија - 2013 б) Јавни  
тужиоци - Професионална етика - Истраживање  
- Србија - 2013 с) Правосуђе - Истраживање  
- Србија - 2013  
COBISS.SR-ID 206773004

